

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

**ДИПЛОМНА РОБОТА
«ПОПУЛІЗМ ЯК ЧИННИК ПОЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ»**

Студентка:
Ольга Матвійчук
Наукова керівниця:
Світлана Чуніхіна

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: С4 Психологія
Освітня програма «Соціальна психологія»

Київ 2026

Зміст

АНОТАЦІЯ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	7
1.1. Популізм як соціально-психологічний феномен: теоретичні підходи.....	7
1.2. Соціальна поляризація в умовах збройного конфлікту: механізми, типологія та соціально-психологічна інфраструктура.....	9
1.3. Моральний популізм у цифрових медіа: логіка поширення та поляризаційний потенціал	12
1.4. Дослідницька рамка: концептуалізація, гіпотези та теоретичні очікування.....	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	19
2.1. Обґрунтування змішаного дизайну дослідження	19
2.2. Контент-аналіз публікацій лідерів думок у соціальних мережах: процедура та результати.....	19
2.3. Аналіз структури сприйняття морально-популістських наративів	23
2.4. Q-сортування: процедура, вибірка та типи суб'єктивних позицій.....	30
2.5. Зіставлення результатів та індекс поляризаційного потенціалу.....	33
2.6. Соціально-демографічний профіль респондентів із високою підтримкою поляризуючих суджень	39
2.7. Етичні засади дослідження	45
2.8. Використання штучного інтелекту	46
РОЗДІЛ 3. ДИСКУСІЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	47
3.1. Обговорення результатів у контексті академічної дискусії	47
3.2. Обмеження дослідження	49
3.3. Практичні рекомендації	51
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ.....	63

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене питанню: як моральний популізм впливає на суспільну поляризацію в Україні в умовах збройного конфлікту? На основі огляду академічної літератури сформовано теоретичну рамку що поєднує ідейний підхід до популізму (Mudde & Kaltwasser, 2017), концепцію морального популізму (Hunger, 2024) та теорію соціально-психологічної інфраструктури конфлікту (Bar-Tal, 2013). Дослідження реалізоване у форматі послідовного пояснювального змішаного дизайну і включає контент-аналіз 12 публікацій 10 лідерів думок, онлайн-опитування за шкалою Лайкерта ($n = 62$) та Q-сортування ($n = 37$). Виявлено шість типів морального популізму специфічних для українського воєнного дискурсу. Факторний аналіз визначив три виміри сприйняття: «Народ проти еліти», «Держава проти громадянина» і «Демократичний імунітет». Встановлено, що поляризуючий потенціал наративів є тематично специфічним і найвищим для тверджень про розподіл воєнного тягара ($PI = 0.891$). Найсильнішу підтримку отримала гіпотеза про поляризацію за лінією «ті хто несе тягар» – «ті хто уникає тягара» ($\tau = 0.731$, $p < 0.001$).

Ключові слова: моральний популізм, суспільна поляризація, лідери думок, соціальні мережі, Q-сортування, збройний конфлікт, демократичний імунітет, воєнний тягар.

Кількість слів у роботі: 15169 слів

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року докорінно змінило не лише геополітичну реальність, а й соціально-психологічний ландшафт українського суспільства. В умовах активного збройного конфлікту соціальні мережі перетворились на основний простір публічної дискусії, де журналісти, блогери, громадські діячі та військові формують моральні наративи про «добро» і «зло», «своїх» і «чужих». Ця риторика, хоча й мобілізує окремі групи, водночас створює небезпечні внутрішні лінії розколу в критичний для країни момент.

Актуальність дослідження зумовлена браком наукового розуміння механізмів через які морально забарвлені популістські наративи впливають на процеси соціальної ідентифікації та суспільної поляризації в умовах тривалого збройного конфлікту. Більшість існуючих досліджень популізму зосереджена на мирному контексті та формальних політичних акторах: партіях і кандидатах. Натомість питання про те, як моральний популізм лідерів думок у цифрових медіа взаємодіє з соціально-психологічною інфраструктурою воєнного конфлікту і посилює поляризацію залишається недостатньо дослідженим.

Дослідницьке питання: Як моральний популізм впливає на суспільну поляризацію в Україні в умовах збройного конфлікту?

Наукова проблема полягає у недостатньому розумінні механізмів через які морально забарвлені популістські наративи лідерів думок у соціальних мережах впливають на процеси соціальної ідентифікації, міжгрупового протистояння та емоційно-ціннісного розмежування між суспільними групами в умовах війни.

Метою дослідження є виявлення соціально-психологічних механізмів впливу морально-популістичних наративів лідерів думок у соціальних мережах на процеси суспільної поляризації в Україні в умовах війни.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння феномену популізму, зокрема морального популізму та соціальної поляризації в сучасних соціально-психологічних дослідженнях.
2. Охарактеризувати соціально-психологічні умови в яких проявляється популістична риторика під час війни, зокрема її роль у формуванні колективної ідентичності та моральних меж між групами.
3. Дослідити комунікативні стратегії морального популізму у соціальних мережах і виявити їхній вплив на емоційно-ціннісне сприйняття суспільних груп під час війни.
4. Запропонувати рекомендації щодо формування етично відповідальної публічної комунікації лідерів думок та медіа, спрямованої на підтримку національної єдності й стійкості.

Гіпотези дослідження:

Н₀: Моральний популізм у соціальних мережах не має суттєвого впливу на рівень суспільної поляризації серед українських користувачів під час війни.

Н₁: Моральний популізм у соціальних мережах сприяє зростанню афективної поляризації, формуючи емоційно-ціннісні поділи.

Н₂: Моральний популізм в умовах війни провокує поляризацію передусім за лінією «ті, хто несе тягар» – «ті, хто уникає тягаря», а не за традиційними партійними чи ідеологічними розколами.

Н₃: Інтенсивність особистого воєнного досвіду (втрати, переміщення) підсилює резонанс з антиелітним наративом, але не обов'язково корелює з кризою довіри через ефект суспільної мобілізації.

Методи дослідження. Дослідження реалізоване у форматі послідовного пояснювального змішаного дизайну і включає три методи збору та аналізу даних: якісний контент-аналіз публікацій лідерів думок у соціальних мережах (Facebook, Telegram, YouTube); онлайн-опитування (Google Forms), що включало шкалу Лайкерта з 30 твердженнями та блок соціально-демографічних змінних і показників воєнного досвіду ($n = 62$); та Q-сортування за методом Стефансона на платформі Q-TIP ($n = 37$). Дизайн є підтверджувально-пошуковим: контент-аналіз виконує пошукову функцію – виявляє типологію морального популізму і формує Q-set; шкала Лайкерта дозволяє виявити латентну факторну структуру сприйняття і розрахувати індекс популістичності кожного респондента; Q-сортування виконує подвійну функцію – виявляє якісно відмінні типи суб'єктивних позицій через факторний аналіз патернів сортування і слугує основою для розрахунку композитного індексу поляризаційного потенціалу (PI) маркерних тверджень кожного тематичного виміру.

Наукова новизна дослідження полягає у: 1) розробці типології морального популізму специфічної для українського воєнного контексту; 2) застосуванні Q-методології для вивчення суб'єктивного сприйняття популістських наративів в умовах збройного конфлікту що є новим підходом у вітчизняній соціальній психології; 3) розробці авторського композитного індексу поляризаційного потенціалу (PI) що дозволяє диференціювати антагоністичну поляризацію від консенсусного відкидання; 4) виявленні концепту «демократичного імунітету» як когнітивної позиції стійкості до популістських наративів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання для розроблення стратегій етично відповідальної публічної комунікації спрямованих на зменшення соціальної поляризації та підтримку суспільної єдності під час війни і в поствоєнний період.

Структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який складається з 63 джерел (з них 57 – іноземною мовою). Кількість сторінок – 57. та додатків. У першому розділі розглядаються теоретичні підходи до популізму і соціальної поляризації, аналізується феномен морального популізму в цифрових медіа та формулюється дослідницька рамка. У другому розділі описується методологія і представляються результати емпіричного дослідження – контент-аналізу публікацій лідерів думок, аналізу структури сприйняття морально-популістських наративів та Q-сортування. У третьому розділі проводиться дискусія результатів у контексті академічної літератури, окреслюються обмеження дослідження і пропонуються практичні рекомендації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

1.1. Популізм як соціально-психологічний феномен: теоретичні підходи.

Популізм є одним із найбільш дискутованих понять у сучасних соціальних науках, що зумовлено як його багатозначністю, так і зростаючою актуальністю в контексті глобальних політичних трансформацій. Складність концептуалізації популізму полягає у тому, що це явище одночасно є ідеологією, дискурсивною практикою, комунікативним стилем і практикою політичної мобілізації. Відповідно, різні теоретичні традиції акцентують увагу на різних його вимірах, що вимагає чіткого розмежування підходів як передумови побудови власної дослідницької рамки.

Найбільш поширеним у сучасній академічній літературі є ідейний підхід (ideational approach), розроблений Касом Мудде та Крістобалем Роверою Калтвассером. Згідно з цією концепцією, популізм являє собою «тонко-центровану ідеологію» (thin-centered ideology), яка базується на уявленні про суспільство як остаточно розділене на дві гомогенні та антагоністичні групи: «чистий народ» та «корумповану еліту» (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017). Ключовим постулатом є те, що політика повинна бути вираженням загальної волі народу. Оскільки ця ідеологія є «тонкою», вона не пропонує цілісної картини світу, а приєднується до «товстих» ідеологій — націоналізму, соціалізму або нативізму, що забезпечує її адаптивність до різних регіональних контекстів. Важливим внеском ідейного підходу для соціальної психології є те, що він розкриває механізм **моральної дихотомізації** — поділу соціального світу на «добро» і «зло», — який є центральним для розуміння популістського впливу на масову свідомість.

Дискурсивний підхід, розроблений Ернесто Лакло, фокусується не на переконаннях акторів, а на мовних практиках та способах конструювання політичної ідентичності. У цій традиції популізм розуміється як логіка артикуляції вимог, що створює «антагоністичний фронт» між істеблішментом та народом (Laclau, 2005). Принципово важливо, що тут поляризація є не просто наслідком популістської риторики, а її конститутивним елементом: ідентичність «народу» неможливо сконструювати без чіткого визначення «ворога». Цей підхід особливо плідний для аналізу цифрових медіа, де дискурсивне конструювання меж «свій – чужий» відбувається через символічні практики та емоційно заряджену мову.

Стратегічний підхід Курта Вейланда розглядає популізм як спосіб здійснення політичної влади, заснований на особистому зв'язку між харизматичним лідером та масою послідовників, що дозволяє обходити традиційні інституційні посередники – партії, парламенти, судову систему

(Weyland, 2001). У цьому контексті поляризація виступає інструментом мобілізації, який легітимізує концентрацію влади через демонізацію опозиції. Для українського контексту цей підхід є особливо релевантним з огляду на роль персоналізованого лідерства думок у соціальних мережах під час повномасштабної війни.

Окремо слід виділити **перформативний підхід**, який розглядає популізм передусім як комунікативний стиль і набір риторичних прийомів. Згідно з цим підходом, популістськими є не лише ті актори, які поділяють певні ідеологічні позиції, а й ті, що використовують специфічні дискурсивні техніки: звернення до «простої людини», демонізацію еліт, апеляцію до емоцій і морально забарвлену мову (Jagers & Walgrave, 2007).

Принципово важливим для цього дослідження є внесок Софії Гангер (Hunger, 2024), яка пропонує операціональний вимір популізму через концепцію **моральних фреймів**. Дослідниця аргументує, що ключовою характеристикою популістського дискурсу є не просто антагоністичний поділ на «народ» і «еліту», а саме **моральне забарвлення** цього поділу: народ представляється як чеснотливий і морально вищий, тоді як еліта – як аморальна і зла. Гангер (2024) пропонує новий двокроковий словниковий підхід для виявлення морально забарвлених референцій до обох груп і демонструє, що саме цей моральний фрейм є необхідним для ідентифікації популістського дискурсу та відмежування його від суміжних концептів, зокрема радикально правої ідеології (с. 1). Для цього дослідження підхід Гангер є особливо значущим, оскільки дозволяє операціоналізувати «моральний популізм» як аналітичну категорію, застосовну до аналізу публічних висловлювань лідерів думок у соціальних мережах в умовах воєнного часу.

Зіставлення розглянутих підходів дозволяє зробити кілька принципових висновків. По-перше, попри концептуальні відмінності, всі підходи визнають антагоністичну природу популізму – його здатність конструювати чіткі межі між «своїми» і «чужими». По-друге, моральний вимір популізму, виділений Гангер (2024), є спільним знаменником для ідейного і дискурсивного підходів, оскільки саме моральна дихотомізація є тим механізмом, через який популізм впливає на соціальну ідентифікацію і міжгрупові відносини. По-третє, в умовах війни популістська риторика набуває додаткового виміру: вона взаємодіє з колективною тривогою, мобілізаційними потребами та загостреним відчуттям загрози, що посилює її поляризаційний потенціал.

Таким чином, теоретичну основу цього дослідження становить синтез ідейного та дискурсивного підходів із операціональним інструментарієм Гангер (2024). Такий підхід дозволяє розглядати популізм не лише як ідеологічну позицію, а як динамічну комунікативну практику, яка через моральні фрейми

конструює суспільні розколи і впливає на сприйняття соціальних груп у воєнному контексті.

1.2. Соціальна поляризація в умовах збройного конфлікту: механізми, типологія та соціально-психологічна інфраструктура

Поняття соціальної поляризації займає центральне місце в сучасних дослідженнях з соціальної психології та політичних наук, однак його концептуалізація залишається предметом дискусії. У широкому розумінні поляризація означає процес, за якого суспільство розділяється на групи, між якими зростає емоційна, ціннісна чи ідеологічна дистанція. Для цілей цього дослідження принципово важливо розрізнити кілька аналітично самостійних типів поляризації, оскільки популізм взаємодіє з ними по-різному.

Типологія поляризації

Традиційно в академічній літературі виокремлюють **ідеологічну поляризацію**, як розбіжність між групами у змісті політичних поглядів та ставленні до конкретних суспільних питань. Проте сучасні дослідження свідчать, що більш руйнівним для демократії є інший тип – **афективна поляризація**, яка описує ступінь емоційної ворожості, недовіри та неприязні, яку прихильники однієї групи відчують до іншої (Iyengar et al., 2019). Принципово важливо, що афективна поляризація може існувати незалежно від ідеологічних розбіжностей: люди можуть ненавидіти «інших» не тому, що мають суттєво відмінні погляди, а просто тому, що ті належать до іншого табору.

Особливою аналітичною категорією є **згубна поляризація** (pernicious polarization), введена Маккой та Сомером (McCoy & Somer, 2019). Це стан, за якого суспільство розділяється на два взаємно ворожі табори, і цей поділ стає самопідтримуваним циклом, оскільки кожен крок однієї сторони провокує ще більш радикальну відповідь іншої. Згубна поляризація небезпечна тим, що руйнує саму основу демократичного врядування, а саме здатність до компромісу та визнання легітимності опонента.

Важливим аналітичним явищем є також **хибна поляризація** (false polarization), яку визначається як ситуація, в якій члени суспільства переоцінюють реальний ступінь розбіжностей між групами, вважаючи опонентів більш радикальними і ворожими, ніж ті є насправді (Levendusky & Malhotra, 2016). В умовах воєнного часу, коли публічний дискурс насичений моральними судженнями і поляризуючою риторикою лідерів думок, хибна поляризація може суттєво спотворювати суспільне сприйняття і посилювати реальну ворожнечу.

Соціальна травма і поляризація: соціально-психологічний вимір

Важливим теоретичним контекстом для розуміння поляризації в умовах тривалого збройного конфлікту є концепція **соціальної травми**. Соціальна травма – це колективне відторгнення, ізоляція чи виключення групи або категорії

людей, що формує спільні афективні, когнітивні та поведінкові реакції та вбудовується в колективну ідентичність (Abrutyn, 2023). Механізмом соціальної травми є **соціальний біль** (social pain), як афективна реакція на реальне, уявне або очікуване відторгнення, виключення чи втрату значущих соціальних зв'язків. Нейронаукові дослідження показують, що соціальний біль активує ті самі нейронні мережі мозку, що й фізичний біль (Abrutyn, 2023), що пояснює його глибокий вплив на поведінку і групову динаміку.

Соціальний біль діє на трьох рівнях: макрорівні (структурні зміни в суспільстві, що підривають соціальні очікування), мезорівні (занепад місцевих спільнот і соціальної інфраструктури) та мікрорівні (руйнування особистих соціальних мереж). В умовах повномасштабної війни всі три рівні активуються одночасно, що створює потужний тиск на формування і оновлення колективної ідентичності навколо травматичного наративу.

Тривалий конфлікт і соціально-психологічна інфраструктура

Для розуміння поляризації в умовах затяжного збройного конфлікту особливо важливою є модель Данієля Бар-Тала (Bar-Tal, 2013). Бар-Тал описує конфлікти, які тривають десятиліттями, включають насильство і втрати, сприймаються суспільством як екзистенційна боротьба і характеризуються високим рівнем мобілізації. В таких умовах суспільства формують **соціально-психологічну інфраструктуру конфлікту**, яка реалізується через три взаємопов'язані компоненти: колективну пам'ять, **етос конфлікту** (ethos of conflict) та колективні емоційні орієнтації (Bar-Tal, 2013).

Етос конфлікту – це конфігурація центральних суспільних переконань, що формують домінуючу орієнтацію суспільства в умовах тривалого протистояння. Він включає: переконання у правоті власних цілей, позитивний образ своєї групи, уявлення про себе як жертву, делегітимацію ворога, патріотизм, необхідність єдності та прагнення миру (Bar-Tal, 2013). Ця інфраструктура одночасно допомагає суспільству вижити і робить конфлікт більш стійким, оскільки забезпечує психологічне виправдання продовження боротьби.

Вважаю, що для цього дослідження принципово важливо враховувати, що елементи етосу конфлікту, особливо делегітимація ворога і позиціонування себе як жертви є ключовими і для популістичної риторики. Це означає, що в умовах тривалої війни соціально-психологічна інфраструктура конфлікту створює сприятливий ґрунт для засвоєння популістських наративів.

Поляризація в умовах активного збройного конфлікту: дві протилежні тенденції

Війна як соціальний феномен створює специфічні умови для розвитку поляризації, що виражається у двох протилежних тенденціях. Перша – **посттравматичне зростання** (post-traumatic growth), яке передбачає більшу

солідарність, готовність допомагати іншим та посилення громадської активності. Друга – **посттравматичне відчуження** (post-traumatic withdrawal), що пов'язано з більшою недовірою, соціальною ізоляцією та зниженням громадської участі (Bertoli et al., 2025).

Щодо впливу війни на конкретні соціальні процеси, дослідження показують неоднозначну картину: довіра між групами частіше знижується; кооперація може як зростати, так і зменшуватися; політична участь зазвичай зростає; групова ідентичність посилюється щодо референтної групи; міжгрупові відносини можуть погіршуватися через посилення поділу «своїх» і «чужих» (Bertoli et al., 2025).

Бар-Тал (Bar-Tal, 2013) описує три фундаментальні психологічні виклики, з якими стикаються суспільства в умовах тривалого конфлікту: задоволення базових психологічних потреб (відчуття безпеки, позитивна ідентичність, контроль над ситуацією), подолання стресу (страх, втрати, невизначеність, психологічна втома) та здатність протистояти ворогу (лояльність, солідарність, готовність до жертв).

Дослідження українського суспільства після 24 лютого 2022 року підтверджують складність цієї картини. Перші місяці повномасштабного вторгнення засвідчили зміцнення соціальної згуртованості, безпрецедентно високий рівень інституційної довіри і масове волонтерство (Huss & Meidan, 2023). Водночас дослідження Коростеліної та співавторів показують, що три типи ідентичностей: етнічна, мультикультурна та громадянська демонструють подібні установки щодо війни і держави, але мають очевидні розбіжності в смислах, що відкриває простір для поляризуючих інтерпретацій (Korostelina et al., 2025).

Вплив на ідентичність: гомогенізація чи диверсифікація?

В умовах збройного конфлікту відбувається переосмислення і зміна ідентичності за двома протилежними моделями. **Гомогенізація** («ефект прапора») формується як чітка зовнішня група-ворог, а вся нація починає сприйматися як єдина внутрішня група; люди відчувають більшу схожість поглядів з іншими громадянами незалежно від їх групової належності. **Диверсифікація** (гомофілія, акрофілія) в умовах конфлікту може підсилювати значущість різних ідентичностей і поглиблювати розрив між групами (Korostelina et al., 2025).

Ця двоїстість є ключовою для розуміння того, як популістська риторика використовує воєнний контекст. Популісти активно формують наратив що блокує гомогенізацію і запускає диверсифікацію, конструюючи «внутрішнього ворога» серед своїх, тим самим перетворюючи зовнішній конфлікт на внутрішній розкол.

Таким чином, соціальна поляризація в умовах тривалої війни є багатовимірним явищем, що поєднує психологічні механізми групової ідентифікації, соціально-психологічну інфраструктуру конфлікту, структурні розколи навколо питань справедливого розподілу воєнного тягара та дискурсивні практики моральної дихотомізації. Саме на перетині цих вимірів розташована дослідницька проблема цієї роботи: як популістична риторика лідерів думок у соціальних мережах взаємодіє з уже існуючою соціально-психологічною інфраструктурою воєнного конфлікту і посилює поляризацію в українському суспільстві.

1.3. Моральний популізм у цифрових медіа: логіка поширення та поляризаційний потенціал

Цифрова революція докорінно змінила умови існування популістської риторики. Якщо класичні дослідження популізму фокусувалися переважно на партійних маніфестах, парламентських промовах і традиційних ЗМІ, то сучасний популізм значною мірою реалізується у просторі соціальних медіа, зокрема через Facebook, Telegram, YouTube та інші платформи, де логіка комунікації суттєво відрізняється від традиційних медіа. Ця трансформація є особливо значущою для розуміння популізму в контексті повномасштабної війни в Україні, де соціальні мережі стали основним простором публічної дискусії.

Цифровий популізм: концептуальні засади

Поняття **цифрового популізму** (digital populism) описує використання цифрових платформ популістськими лідерами, рухами або партіями для комунікації та мобілізації навколо ключових ідеологічних тверджень (Yilmaz et al., 2026). Соціальні медіа дозволяють популістам обходити традиційних медійних посередників і звертатися напряму до великих аудиторій, що фундаментально змінює баланс між лідером та журналістикою (Engesser et al., 2017).

Енгессер та співавтори виявили чотири структурні особливості Facebook і Twitter, що особливо сприяють популістській комунікації: по-перше, вони дозволяють встановлювати близький зв'язок із «народом»; по-друге, забезпечують прямий доступ до публіки без журналістського посередництва; по-третє, створюють відчуття спільноти серед розрізнених груп; по-четверте, підсилюють персоналізацію, – культ особистості лідера як «голосу народу» (Engesser et al., 2017). Саме тому, за даними порівняльного дослідження у шести країнах, популістські партії використовують значно більше популістської риторики у соціальних мережах, ніж у телевізійних ток-шоу (Ernst et al., 2019).

Концепція **алгоритмічного популізму** (algorithmic populism) фіксує, що алгоритми соціальних мереж, оптимізовані на максимізацію залученості, надають перевагу емоційно насиченому і конфліктному контенту, тим самим

органічно підсилюючи популістські повідомлення і сприяючи поляризації (Gerbaudo, 2018). Це означає, що навіть без свідомого наміру акторів, сама архітектура платформ діє на користь популістської риторики.

Спираючись на систематизацію Енгессера та співавторів (Engesser et al., 2017), можна виділити п'ять ключових елементів популістської комунікації, що є особливо вираженими у цифровому середовищі: підкреслення суверенітету народу, захист інтересів народу, атака на еліту, виключення небажаних груп та апеляція до об'єднаної волі народу. До цих елементів у цифровому контексті додаються специфічні риторичні прийоми, які Ернст та співавтори описують як **стилістичні характеристики популізму**: негативізм (змалювання суспільства в темних тонах через приписування еліті негативних рис), кризова риторика (зображення ситуації як надзвичайної чи катастрофічної), емоційний тон, абсолютизм (чорно-білий поділ без відтінків сірого) та патріотизм (Ernst et al., 2019).

Таблиця 1

**П'ять ключових елементів популістської комунікації
у соціальних мережах**

Елемент	Зміст	Типові мовні прийоми	Прояв у воєнному контексті
Підкреслення суверенітету народу	Народ є єдиним законним джерелом політичної влади	«Народ вирішує», «воля людей», апеляція до «загальної волі»	«Ті, хто реально воює, мають визначати політику»
Захист інтересів народу	Лідер позиціонує себе як захисника простих людей	«Я з вами», «ми разом», риторика солідарності	«Я кажу те, про що замовчують офіційні ЗМІ»
Атака на еліту	Еліта представляється як корумпована, некомпетентна або аморальна	Ярлики, риторичні питання, сарказм, капслок	«Генштаб губить армію», «вони наживаються на крові»
Виключення небажаних груп	Визначення «чужих» всередині суспільства	Стигматизація, scapegoating, апеляція до зради	«Ті, хто ухиляється», «колаборанти», «зрадники»
Апеляція до об'єднаної волі	Конструювання єдиного «народного» інтересу як очевидного	Спрощення, абсолютизм, заперечення плюралізму	«Всі нормальні люди розуміють що відбувається»

Примітка. Складено автором на основі: Engesser et al. (2017). Остання колонка: авторська адаптація до українського воєнного контексту на основі результатів контент-аналізу (2023–2026 рр.).

Також для цього дослідження особливо важливим є **моральний вимір популістської комунікації**, який у воєнних умовах набуває якісно нового значення. Гангер (2024) показує, що центральним механізмом популістського дискурсу є моральна дихотомізація, тобто представлення народу як морально вищого і чеснотливого, а еліти як аморальної і злої. В умовах активного збройного конфлікту цей механізм отримує додаткову легітимізацію: реальна

загроза з боку зовнішнього ворога створює психологічний фон, де будь-яке моральне засудження «своїх» еліт виглядає особливо переконливо.

Вікенкамп та ін. (Wickenkamp et al., 2025), застосовуючи теорію моральних основ (Moral Foundations Theory; Graham et al., 2009) до аналізу дописів у соціальних мережах популістських і непопулістських партій у Нідерландах, емпірично показують, що популістська комунікація характеризується специфічним моральним профілем: акцентом на основах турботи/шкоди (Care/Harm) і авторитету/підриву (Authority/Subversion) порівняно з більш рівномірним розподілом моральних основ у непопулістських партій. Це узгоджується з теоретичним твердженням про те, що популізм функціонує як «моральна евристика» — когнітивний ярлик, що зводить складні суспільні питання до емоційно заряджених бінарних опозицій «добро/зло» (Wickenkamp et al., 2025). В умовах збройного конфлікту, де основи турботи і шкоди отримують додаткову легітимізацію через реальну загрозу та страждання, цей механізм набуває особливої сили.

Аналіз публікацій українських лідерів думок у соціальних мережах 2023–2026 років дозволяє виявити кілька характерних типів морально-популістичної риторики, кожен з яких конструює специфічну версію межі «народ–еліта».

Таблиця 2

Типологія морального популізму в українських цифрових медіа під час війни

Тип популізму	Конструкція «народу»	Конструкція «еліти»	Домінуючі емоції	Приклади акторів у вибірці
Антиелітний військовий	Бійці «на місцях», практики, волонтери	Некомпетентний командний апарат, «пенсіонери з зірочками»	Гнів, зневага, розчарування	Безугла, Стерненко
Антикорупційний	Жертви держзакупівель, платники податків, армія	Ті, хто наживається на війні, корумповані чиновники	Обурення, моральна відрaza	Зеленський (13.02.25), Смець
Електоральний	Прихильники демократії, опозиція, суспільство	«Узурпатори», цензори, «купка можновладців»	Гнів, підозра, тривога за демократію	Нусс, Порошенко, Чекалкін
Мобілізаційний	Прості люди, жінки, сім'ї військових	ТЦК, «бездушна система», держава як каральний механізм	Страх, тривога, обурення	Лобач, Гончаренко

Примітка. Складено автором на основі результатів контент-аналізу публікацій лідерів думок у соціальних мережах (Facebook, Telegram, YouTube), 2023–2026 рр. Типологія розроблена відповідно до операціональних критеріїв морального популізму за Гангер (2024).

Запропонована типологія є попередньою теоретичною схемою, сформованою на основі огляду літератури. За результатами контент-аналізу

публікацій лідерів думок (підрозділ 2.2) вона була уточнена та доповнена двома додатковими типами – радикальним антиелітним та інституційним, що відображають специфіку українського воєнного дискурсу 2023–2026 років.

Антиелітний військовий популізм, який конструює межу між ефективними бійцями «на місцях» і некомпетентним командним апаратом «нагорі» апелює до безпосереднього досвіду і практичної компетентності як до вищого морального авторитету. **Антикорупційний популізм** – представляє народ як жертву тих, хто наживається на війні за рахунок державних ресурсів та використовує мову морального обурення і апеляцію до «терпцю народу». **Електоральний популізм** – конструює межу між прихильниками демократії і «узурпаторами», що порушують демократичні принципи під прикриттям воєнного стану. **Мобілізаційний популізм** – представляє систему мобілізації як «каральний механізм» проти простих людей та активно використовує мову страху і тривоги.

Спільним для всіх цих типів є те, що вони операціоналізують моральний фрейм Hunger (2024) через специфічний воєнний контекст: «чистий народ» тут це ті, хто «реально несе тягар», а «корумпована еліта» – ті, хто уникає цього тягара і наживається на ньому.

Серед платформ, охоплених контент-аналізом цього дослідження (Facebook, Telegram, YouTube), я б хотіла виділити особливу роль, яку відіграє Telegram. На відміну від Facebook, де контент підлягає алгоритмічній фільтрації та модерації, Telegram-канали функціонують як майже нерегульований простір прямої комунікації між лідером думок і підписниками. Відсутність медійних посередників і можливість миттєвого поширення повідомлень через репости перетворює Telegram на ідеальний майданчик для популістської риторики, що потребує оперативності та емоційної інтенсивності. В умовах повномасштабної війни Telegram суттєво витіснив традиційні медіа як основне джерело інформації для значної частини українців, що надало лідерам думок безпрецедентного прямого доступу до масової аудиторії.

Як бачимо ключовою особливістю цифрового популізму в Україні є те, що його суб'єктами виступають не лише формальні політичні актори в ролі партій та кандидатів, а й **лідери думок** у широкому розумінні: журналісти, блогери, громадські активісти, волонтери, а в умовах війни, зокрема і військові. Ці актори мають суттєво більшу довіру аудиторії порівняно з офіційними політиками, що посилює поляризаційний ефект їхньої риторики. Якщо традиційний популіст говорить «я захищаю народ від еліти», то лідер думок у соцмережах каже «я один з вас і бачу те, що вони приховують», а це принципово інша позиція суб'єктності, яка ускладнює критичне сприйняття популістського меседжу.

Таким чином, моральний популізм у цифрових медіа в умовах війни є складним феноменом, що поєднує структурні переваги цифрових платформ для популістської комунікації, специфічний воєнний контекст, який підсилює моральну дихотомізацію, та нових суб'єктів – лідерів думок, що мають вищу довіру аудиторії ніж формальні політики. Саме цей феномен є об'єктом емпіричного аналізу в цьому дослідженні.

1.4. Дослідницька рамка: концептуалізація, гіпотези та теоретичні очікування

В попередніх підрозділах мною було окреслено теоретичний ландшафт, у якому розташована дослідницька проблема цієї роботи. В цьому ж підрозділі я спробую перейти від огляду літератури до побудови власної дослідницької рамки, визначити ключові поняття, окреслити очікувані зв'язки між ними і сформулювати гіпотези, які підлягають емпіричній перевірці.

Дослідницька рамка цієї роботи базується на трьох ключових концептах, кожен з яких потребує операційного визначення.

Моральний популізм у межах цього дослідження визначається як різновид популістського дискурсу, що характеризується передусім моральним забарвленням антагоністичного поділу між «народом» і «елітою»: народ представляється як морально вищий і чеснотливий, тоді як еліта – як аморальна і зла (Hunger, 2024). На відміну від популізму загалом, моральний популізм акцентує не стільки на програмних розбіжностях чи ідеологічних позиціях, скільки на ціннісному і емоційному вимірі протистояння. Операційним індикатором морального популізму є наявність у тексті: моральних ярликів щодо еліти (корумпований, зрадник, боягуз), апеляцій до чеснот народу (стійкий, чесний, жертвний) і конструкцій несправедливості (наживається, уникає відповідальності, зраджує).

Суспільна поляризація у цьому дослідженні розуміється передусім як **афективна поляризація**, тобто зростання емоційної ворожості, недовіри та дистанції між групами, що сприймають себе як антагоністичні (Iyengar et al., 2019). На відміну від ідеологічної поляризації, афективна не передбачає обов'язкової розбіжності у програмних позиціях, – вона описує психологічний стан, за якого «чужі» сприймаються як морально неприйнятні. Операційним індикатором слугують: профілі Q-сортування (розміщення тверджень на шкалі «своє – чуже»), оцінки за 5-бальною шкалою та якісні коментарі до сортування.

Лідери думок у соціальних мережах визначаються як публічні комунікатори (журналісти, блогери, громадські активісти, військові), які мають значну аудиторію (від 10 000 підписників) і регулярно формують публічний дискурс через Facebook, Telegram, YouTube та інші соціальні мережі. Принципово важливо, що в умовах війни лідери думок набувають вищого рівня

суспільної довіри порівняно з офіційними політичними акторами, що посилює поляризаційний ефект їхньої риторики.

Центральним теоретичним твердженням цього дослідження є те, що моральний популізм впливає на суспільну поляризацію через **психологічні механізми**, а не лише через ідеологічне переконання. Цей зв'язок опосередкований трьома взаємопов'язаними процесами.

Перший – **потреба когнітивного закриття** (Need for Cognitive Closure, NFCC). В умовах хронічної невизначеності і загрози люди прагнуть отримати чіткі, однозначні пояснення складних ситуацій. Дослідження Molinaro та співавторів показує, що сприйнята загроза, пов'язана з російсько-українським конфліктом, позитивно пов'язана з потребою в когнітивному закритті (NFCC), яка, в свою чергу, пов'язана з вищим рівнем популістських установок (Molinaro et al., 2022). Моральний популізм пропонує саме те, чого потребує людина в стані NFCC: просту, чітку і морально забарвлену картину – «народ чесний, еліта зла». Це пояснює, чому в умовах активного збройного конфлікту сприйнятливість до популістських наративів зростає.

Другий – **загострена потреба у справедливості**. Війна генерує нові лінії несправедливості, зокрема нерівномірний розподіл тягаря мобілізації, збагачення одних і жертвність інших. Популістська риторика активно використовує цей ресурс, пропонуючи чітке пояснення несправедливості через персоналізацію провини – пошук конкретного «цапа-відбувайла» (scapegoating) конкретних груп або осіб (Bar-Tal, 2013; Hunger, 2024).

Третій – **посилення групової ідентифікації**. В умовах збройного конфлікту групова ідентичність загострюється (Tajfel & Turner, 1979; Bar-Tal, 2013), що робить межу «свій – чужий» більш психологічно значущою. Моральний популізм використовує і підсилює цей процес, перетворюючи аморфну категорію «народ» на конкретну емоційно заряджену ідентичність.

Гіпотези дослідження

На основі теоретичного аналізу було сформульовано такі гіпотези:

Н₀ (нульова): Моральний популізм у соціальних мережах не має суттєвого впливу на рівень суспільної поляризації серед українських користувачів під час війни.

Н₁ (основна альтернативна): Моральний популізм у соціальних мережах сприяє зростанню афективної поляризації, формуючи емоційно-ціннісні поділи та поглиблюючи межу «свій – чужий» у сприйнятті суспільних груп під час війни.

Н₂ (специфічні лінії поляризації): Моральний популізм в умовах війни провокує поляризацію передусім за лінією «ті, хто несе тягар» – «ті, хто уникає тягаря», а не за традиційними партійними чи ідеологічними розколами.

Нз (демографічна диференціація сприйнятливості): Інтенсивність особистого воєнного досвіду (втрати, переміщення) підсилює резонанс з антиелітним наративом, але не обов'язково корелює з кризою довіри через ефект суспільної мобілізації.

Обмеження дослідницької рамки

Сформульована рамка має кілька обмежень, які необхідно враховувати при інтерпретації результатів. По-перше, дизайн дослідження є переважно кореляційним і не дозволяє встановити строгу каузальність – напрямок причинно-наслідкового зв'язку між популізмом і поляризацією залишається відкритим питанням. По-друге, вибірка Q-сортування ($n \approx 37$) є цілеспрямованою і не репрезентує генеральну сукупність, що обмежує можливості узагальнення. По-третє, контент-аналіз охоплює обмежений часовий проміжок і набір акторів, що не дозволяє простежити динаміку риторики в часі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Обґрунтування змішаного дизайну дослідження

Дослідження реалізоване у форматі **послідовного пояснювального змішаного дизайну** (sequential explanatory mixed methods design), що передбачає двоетапну структуру: на першому етапі було проведено якісний контент-аналіз, результати якого слугують основою для другого етапу – кількісно-якісного Q-сортування. Такий дизайн обрано як найбільш придатний для відповіді на дослідницьке питання з кількох причин.

По-перше, дослідницька проблема є двовимірною: вона стосується одночасно характеристик популістської риторики (що саме говорять лідери думок і як це конструює межу «народ–еліта») і суб'єктивного сприйняття цієї риторики аудиторією (як люди розставляють пріоритети між популістськими твердженнями і яке суб'єктивне бачення ситуації вони відображають). Жоден з цих вимірів не може бути повністю охоплений одним методом.

По-друге, послідовна логіка дизайну є методологічно обґрунтованою: результати контент-аналізу безпосередньо визначили зміст Q-set, тобто набір із 30 тверджень, що відображають реальні комунікативні патерни лідерів думок. Це забезпечує змістовну валідність Q-items і дозволяє прослідкувати зв'язок між публічним дискурсом і його суспільним сприйняттям.

По-третє, Q-методологія є особливо доречною для дослідження суб'єктивних позицій у чутливих темах, зокрема таких як ставлення до влади, справедливості та поляризації в умовах війни. На відміну від стандартних опитувань, Q-sort не змушує респондента погоджуватись або не погоджуватись з кожним твердженням ізольовано, а вимагає розставити пріоритети між ними, що в свою чергу дозволяє виявити цілісні патерни суб'єктивного бачення (Brown, 1980; Watts & Stenner, 2012).

Перевагою змішаного дизайну є також можливість тріангуляції, тобто зіставлення даних двох методів для взаємного підтвердження або уточнення висновків. Обмеженням є послідовна залежність етапів: якість Q-set визначається якістю контент-аналізу, а будь-які систематичні похибки першого етапу передаються на другий.

2.2. Контент-аналіз публікацій лідерів думок у соціальних мережах: процедура та результати

Контент-аналіз обрано як метод першого етапу, оскільки він дозволяє систематично і відтворювано вивчати характеристики текстів — у цьому випадку популістські риторичні патерни у публікаціях лідерів думок (Krippendorff, 2004). У широкому розумінні контент-аналіз є фундаментальною епістемологічною стратегією, що дозволяє вивчати соціальну реальність через її символічні репрезентації, виходячи з розуміння того, що суспільство

«розігрується» у розмовах, текстах та інших модальностях комунікації (Neuendorf, 2002).

Для цілей цього дослідження **використовується** змішаний підхід до формування категоріальної схеми (Mayring, 2000): базові категорії кодування (конструкція in-group/out-group, характер антагоністичної межі, рівень популістичності) були визначені дедуктивно на основі теорії морального популізму (Hunger, 2024) та стилістичних характеристик популістської комунікації (Ernst et al., 2019), тоді як конкретні індикатори і підкатегорії (типи емоцій, характер перформативності, специфіка воєнного контексту) уточнювались індуктивно в процесі читання текстів. Це дозволило поєднати теоретичну строгість із чутливістю до контекстуальних особливостей українського воєнного дискурсу.

Генеральну сукупність складають публікації публічних комунікаторів у соціальних мережах Facebook, Telegram і YouTube, що стосуються суспільно-політичних питань в Україні в умовах повномасштабної війни (2022–2026 рр.). Критеріями відбору лідерів думок для вибірки були: активна присутність у публічному просторі (від 10 000 підписників), регулярні комунікативні практики пов'язані з темами національної ідентичності, війни і моральних цінностей, та представленість різних типів публічних акторів: журналістів, громадських діячів, блогерів, політиків і військових.

До фінальної вибірки увійшло 12 публікацій 10 авторів: Мар'яна Безугла, Володимир Зеленський (два тексти), Петро Порошенко, Сергій Стерненко, Остап Дроздов (два тексти), Павло Нусс, Дмитро Чекалкін, Леонід Ємець, Анатолій Лобач та Олексій Гончаренко (див. Додаток А). Публікації охоплюють період з червня 2023 по березень 2026 року і представляють усі три платформи аналізу.

Відповідно до методологічних настанов Майрінга (Mayring, 2000) та Кріппендорфа (Krippendorff, 2004), в дослідженні розмежовано одиниці вибірки та одиниці аналізу. **Одиницею вибірки** є окрема публікація лідера думок як цілісний текст. **Одиницею аналізу** є окремі висловлювання або текстові фрагменти всередині публікації, що містять риторичні конструкції, релевантні для вимірювання морального популізму: референції до «народу» та «еліти», моральні ярлики, емоційні маркери, конструкції несправедливості та антагоністичні межі. Контекстуальною одиницею є вся публікація, в межах якої визначається значення конкретного висловлювання.

Матриця кодування включала вісім категорій: конструкція in-group («ми»/«народ»), конструкція out-group («вони»/«еліта»), характер антагоністичної межі між групами, політичний стиль і рівень перформативності, контекст війни у тексті, спектр домінуючих емоцій, рівень популістичності та поляризаційний потенціал (див. Додаток Б). Кожна категорія кодувалась на

основі операційних критеріїв морального популізму (Hunger, 2024) та стилістичних індикаторів популістської комунікації (Ernst et al., 2019). Кодування здійснювалось одним дослідником без перехресної перевірки, що є обмеженням надійності і визнається як така.

Аналіз 12 публікацій дозволив виявити шість якісно відмінних типів морального популізму, кожен з яких створює особливу версію «народ–еліти». При цьому останній тип – інституційний є включено як контрастний приклад для визначення нижньої межі шкали популістичності у виборі.

Таблиця 3

**Типологія морального популізму у публікаціях лідерів думок:
результати контент-аналізу**

Тип популізму	Автори	In-group («народ»)	Out-group («еліта»)	Домінуючі емоції	Рівень популістичності	Поляризаційний потенціал
Антиелітний військовий	Безугла (30.05.24), Стерненко (08.02.25)	Бійці «на місцях», офіцери внизу, волонтери	Генералітет, Генштаб, носії «совка» і формалізму	Гнів, зневага, розчарування	Високий	Високий
Антикорупційний	Зеленський (13.02.25), Ємець (12.06.23), Стерненко (08.02.25)	Суспільство, держава, армія як жертва корупції	Актори що «виводили мільярди», корумповані чиновники	Обурення, гнів, моральна відраза	Високий	Високий
Електоральний	Нусс (11.12.25), Порошенко (12.02.25), Чекалкін (27.11.25)	Опозиція, прихильники демократії	Зеленський і команда як «узурпатори»	Гнів, підозра, тривога за демократію	Високий	Дуже високий
Мобілізаційний	Лобач (27.03.26), Гончаренко (30.01.26)	Жінки, сім'ї, прості громадяни	ТЦК, система обліку як «каральний механізм»	Страх, тривога, обурення	Високий	Високий
Радикальний антиелітний	Дроздов (09.10.25; 13.10.25)	«Чернь», народ що несе тягар	Еліта, спецслужби, посадовці що збагачуються	Зневага, ненависть, класове обурення	Дуже високий	Дуже високий
Антиелітний військовий	Безугла (30.05.24), Стерненко (08.02.25)	Бійці «на місцях», офіцери внизу, волонтери	Генералітет, Генштаб, носії «совка» і формалізму	Гнів, зневага, розчарування	Високий	Високий

Примітка. Складено автором на основі результатів контент-аналізу публікацій лідерів думок у соціальних мережах (Facebook, Telegram, YouTube), 2023–2026 рр. Категоріальна схема розроблена відповідно до критеріїв морального популізму (Hunger, 2024) та стилістичних індикаторів популістської комунікації (Ernst et al., 2019). Остання строчка включена як контрастний приклад для демонстрації нижньої межі шкали популістичності у вибірці.

Результати контент-аналізу безпосередньо визначили зміст Q-set. На основі виявлених риторичних патернів, зокрема: конструкцій in-group/out-group, типів антагоністичних меж, домінуючих емоцій і тем було сформульовано 30 тверджень для Q-сортування.

Таблиця 4

Перелік тверджень, використаних у Q-сортуванні

№	Твердження
1	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки.
2	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою.
3	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом.
4	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства.
5	Цифровий облік і реєстри під час війни перетворюються на інструмент тотального контролю над людиною.
6	Складні проблеми війни не можна пояснити лише помилками або злим умислом окремих людей.
7	Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму, а не захистом безпеки.
8	Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів.
9	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше.
10	Сильна публічна критика влади під час війни є необхідною, а не шкідливою.
11	Витрати держави під час війни часто не відповідають реальним пріоритетам і потребам суспільства.
12	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог.
13	Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей.
14	Люди, які безпосередньо живуть в умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні, ніж експерти чи чиновники.
15	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища.
16	ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави.
17	Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу без належної підтримки держави.
18	Повна прозорість влади під час активних бойових дій є небезпечною і неможливою.
19	У кризові часи суспільство повинно беззастережно підтримувати рішення керівництва.
20	Соціальна нерівність під час війни стала більш очевидною і несправедливою.
21	Суспільство має більше довіряти свідченням рядових громадян, ніж офіційній позиції влади.
22	Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає відповідальності.
23	Держава використовує воєнний стан як інструмент збереження власної влади.
24	За кожне провальне рішення під час війни має нести відповідальність конкретний чиновник або командир.
25	Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги.
26	Система мобілізації в Україні порушує базові права людини.
27	Практики «на місцях» — військові, волонтери, медики — є більш компетентними, ніж центральна бюрократія.
28	Рішення про майбутнє країни повинні більшою мірою відображати волю тих, хто реально несе тягар війни.
29	Командна верхівка в армії гальмує розвиток більше, ніж допомагає.
30	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни — це нормально і не означає зради.

Примітка. Твердження сформовано авторкою на основі результатів контент-аналізу публікацій лідерів думок у соціальних мережах. Вони відображають основні смислові виміри морально-популістських наративів. Приклад відображення тверджень для респондентів у платформі Q-TIP наведено в Додатку Г.

Кожне твердження було переформульоване у нейтральний декларативний стиль риторичним патерном, виявленим у реальних публікаціях лідерів думок. Такий підхід забезпечує змістовну валідність Q-set і дозволяє прослідкувати

прямий зв'язок між публічним дискурсом лідерів думок і його суспільним сприйняттям.

Перевагами контент-аналізу для цього дослідження є: систематичність і відтворюваність процедури; можливість виявлення латентних смислів і риторичних патернів, що не є очевидними при поверхневому читанні; доступність матеріалу без необхідності прямого контакту з авторами текстів. Основними обмеженнями є: кодування одним дослідником без перехресної перевірки; цілеспрямований характер вибірки, що не претендує на репрезентативність усього масиву публічних висловлювань; обмежений часовий діапазон і кількість авторів.

2.3. Аналіз структури сприйняття морально-популістських наративів

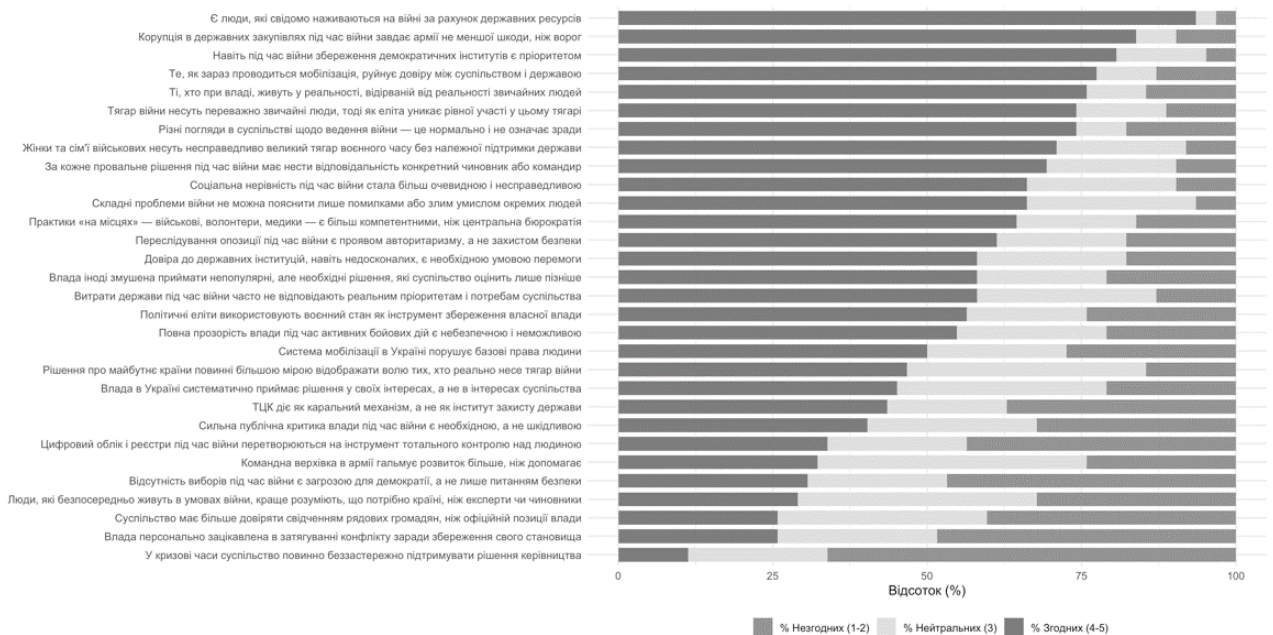
Перш ніж досліджувати типи суб'єктивних позицій через Q-сортування, необхідно виявити латентну структуру того, що саме сприймається, тобто застосування тематичних вимірів, навколо яких організовується принцип морально-популістських наративів. Саме тому, спочатку було здійснено аналіз даних шкали Лайкерта ($n = 62$). Адже такий підхід відповідає логіці зворотного пояснювального змішаного дизайну (Creswell, 2014), де кількісний аналіз першого рівня створює аналітичну основу для інтерпретації якісно-кількісного другого рівня.

Додатково варто зазначити що різниця в обсязі респондентів двох етапів зумовлена процедурою збору даних: спочатку респонденти заповнювали анкету за шкалою Лайкерта (Google Forms, $n = 62$), а після завершення отримували персоналізовані посилання на платформі Q-TIP для Q-сортування. Перехід на другий етап вимагав залишити електронну адресу для отримання індивідуального посилання, що створило додатковий бар'єр. Оскільки, частина респондентів не бажала залишити контактні дані з міркувань конфіденційності, а інші проходили анкету з мобільного пристрою, тоді як платформа Q-TIP не адаптована для мобільного використання. Через це Q-сортування завершили 37 із 62 учасників першого етапу (конверсія: 59,7%). Це обмеження визначається як наявне джерело відбіркового зміщення та детальніше розглядається в підрозділі 2.4. Аналіз відповідей за шкалою Лайкерта ($n = 62$) здійснювався у два кроки: спочатку визначено загальний рівень підтримки кожного твердження у вибірці, а потім виявлено латентну факторну структуру сприйняття.

Розподіл рівня згоди та незгоди по всіх 30 твердженнях наведено на Рисунку 1. Отримані результати демонструють виразну асиметрію між твердженнями за рівнем суспільного консенсусу, що дозволяє виокремити два основні полюси сприйняття. Детальна описова статистика для кожного

твердження: середні значення (M), стандартні відхилення (SD) та частки згодних і незгодних респондентів наведено у Додатку Д.

Рисунок.1 Співвідношення згоди та незгоди по всіх твердженнях

Примітка. Розподіл відповідей 62 респондентів по 30 твердженнях за трьома категоріями: згодні (4–5 балів), нейтральні (3 бали), незгодні (1–2 бали). Твердження відсортовані за спаданням частки згодних. Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних опитування (n = 62, 2025–2026 pp.).

На полюсі консенсусної підтримки знаходяться твердження з антикорупційним та антиелітним змістом: «Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів» (M = 4.61, SD = 0.78, 93.6% згодних) та «Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог» (M = 4.44, SD = 1.08, 83.9% згодних). Поряд із ними – твердження про відчуженість влади від суспільства: «Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей» (M = 3.85, SD = 1.23, 75.8% згодних) та «Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі» (M = 4.02, SD = 1.09, 74.2% згодних). Важливо, що ці твердження отримали високу підтримку незалежно від інших ціннісних установок респондентів. Тобто, вони утворюють зону міжгрупового консенсусу навколо популістського фрейму несправедливого розподілу воєнного тягаря.

На протилежному полюсі ми бачимо твердження з консенсусним відхиленням. Найвиразніший приклад: «У кризові часи суспільство повинно беззаперечно підтримувати рішення керівництва» (M = 2.26, SD = 1.01, 66.1% незгодних). Показово, що це твердження є антипопулістським за змістом – його відкидання більшістю свідчить про загальне несприйняття авторитарної логіки у вибірці.

Факторна структура сприйняття

На другому кроці проведено аналіз головних компонент (PCA, Principal Component Analysis) із ортогональним обертанням (varimax) на матриці відповідей шкали Лайкерта. Метод головних компонент дозволяє розкласти великий набір тверджень на менші групи – фактори, що відображають приховані виміри сприйняття, тобто виявляє патерни того, як твердження «ходять разом» у відповідях респондентів. Перед аналізом перевірено відповідність даних вимогам методу: тест Бартлетта підтвердив, що між твердженнями існують достатні кореляції для виділення факторів ($\chi^2(435) = 1100$, $p < .001$); показник адекватності вибірки КМО (КМО, Kaiser-Meyer-Olkin) склав 0.744, що відповідає прийнятному рівню для проведення факторного аналізу (діапазон індивідуальних показників MSA: 0.307 – 0.88).

За критерієм Кайзера, власне значення фактора більше одиниці – формально виділялось вісім факторів (див. Таблицю 5).

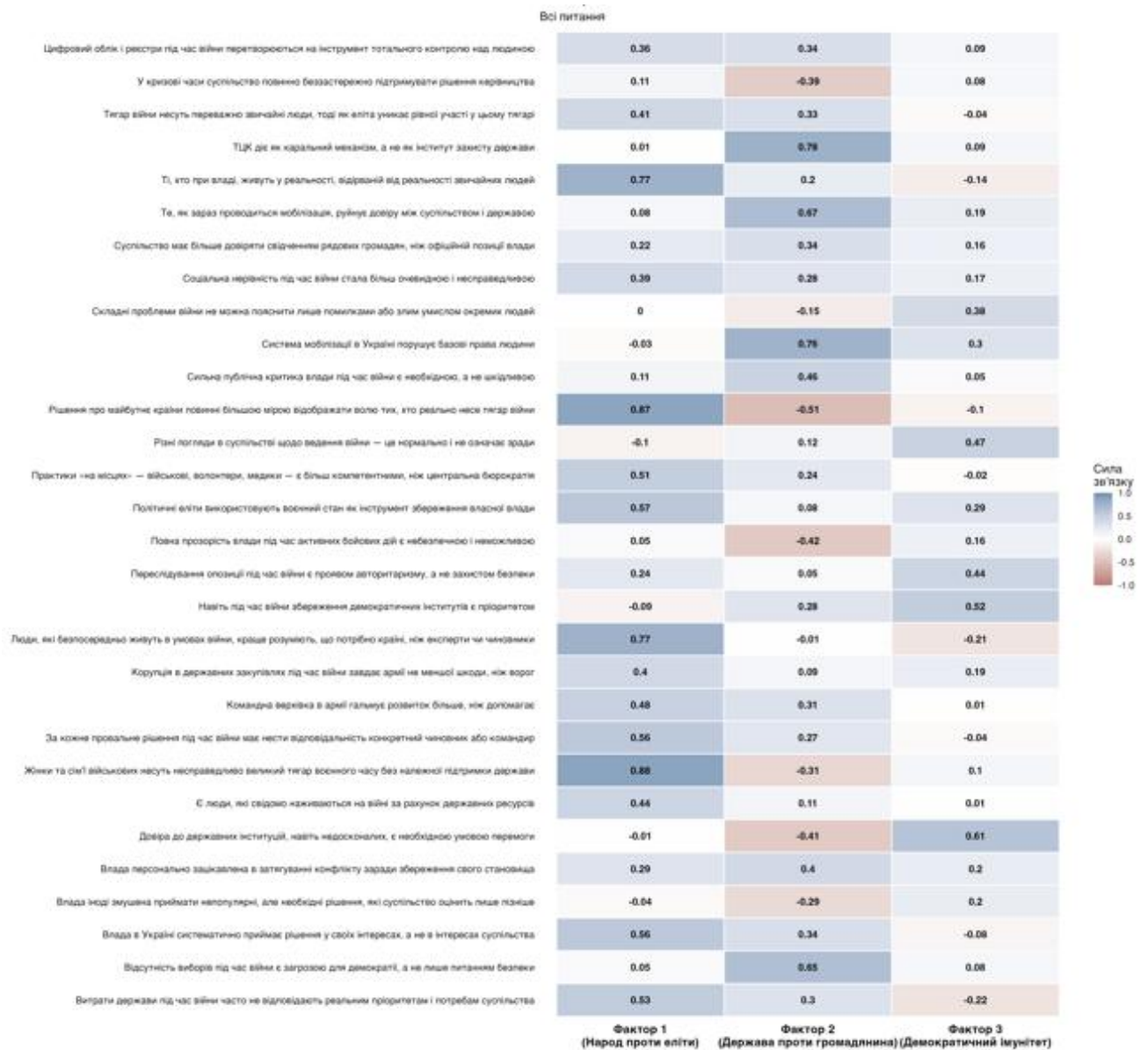
Таблиця 5

Власні значення матриці кореляцій тверджень (до ротації)

Фактор	Власне значення (EV)	% дисперсії	Кумулятивний %	Kaiser (EV ≥ 1)
F1	5.265	17.6%	17.6%	✓
F2	3.496	11.7%	29.3%	✓
F3	2.601	8.7%	38.0%	✓
F4	1.985	6.6%	44.6%	✓
F5	1.742	5.8%	50.4%	✓
F6	1.534	5.1%	55.5%	✓
F7	1.371	4.6%	60.1%	✓
F8	1.142	3.8%	63.9%	✓
F9	0.932	3.1%	67.0%	—
F10	0.867	2.9%	69.9%	—

Однак для збереження змістовної інтерпретованості до подальшого аналізу включено три фактори, які у сукупності пояснюють 37.9% загальної дисперсії відповідей. Матриця навантажень, тобто сила зв'язку кожного твердження з кожним фактором по всіх 30 твердженнях представлена на Рисунку 2.

Рисунок. 2. Матриця факторних навантажень

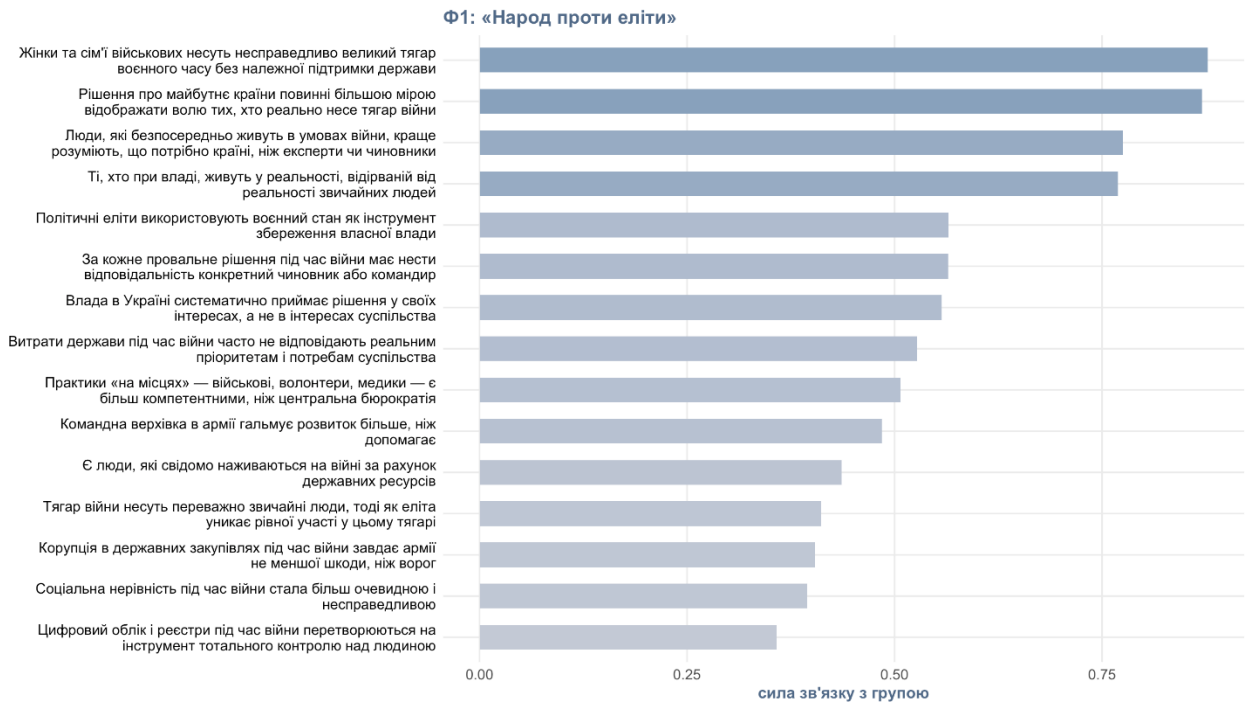

Примітка. Кольором позначено силу зв'язку кожного твердження з відповідним фактором: синій — позитивне навантаження, червоний — від'ємне навантаження. До аналізу включено три фактори, які у сукупності пояснюють 37.9% загальної дисперсії (Фактор 1 «Народ проти еліти» — 15.6%, Фактор 2 «Держава проти громадянина» — 13.2%, Фактор 3 «Демократичний імунітет» — 9.0%). Побудовано у програмному середовищі R на основі даних шкали Лайкерта (n = 62, 2025–2026 pp.).

Фактор 1 «Народ проти еліти» (15.6% дисперсії) об'єднує твердження про несправедливий розподіл воєнного тягара та відчуженість влади від суспільства. Маркерні твердження з найвищими навантаженнями: «Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу» ($\lambda = 0.88$), «Рішення про майбутнє країни повинні відображати волю тих, хто реально несе тягар війни» ($\lambda = 0.87$), «Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності

звичайних людей» ($\lambda = 0.77$), «Люди, які безпосередньо живуть в умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні» ($\lambda = 0.77$). Цей фактор відображає ядро популістського сприйняття з боку аудиторії — антиелітний фрейм несправедливості, описаний Hunger (2024) як центральний механізм морального популізму. Профіль навантажень Фактора 1 представлено на Рисунку 3.

**Рисунок. 3. Факторні навантаження тверджень на Фактор 1
«Народ проти еліти»**

Примітка. Горизонтальні смуги відображають силу зв'язку (коефіцієнт факторного навантаження λ) кожного твердження з Фактором 1 за результатами аналізу головних компонент із ортогональним обертанням (varimax). Наведено лише твердження з позитивним навантаженням $\lambda \geq 0.30$. Фактор пояснює 15.6% загальної дисперсії відповідей ($n = 62$). Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних шкали Лайкерта (2025–2026 рр.).

Фактор 2 «Держава проти громадянина» (13.2% дисперсії) концентрує твердження про державні інститути як джерело загрози і обмеження прав. Маркерні твердження: «ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави» ($\lambda = 0.78$), «Система мобілізації в Україні порушує базові права людини» ($\lambda = 0.76$), «Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою» ($\lambda = 0.67$), «Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії» ($\lambda = 0.65$). На відміну від Фактора 1, який описує відчуження від еліти як соціальної групи, Фактор 2 фіксує сприйняття держави як інституційного механізму примусу. Профіль навантажень Фактора 2 представлено на Рисунку 4.

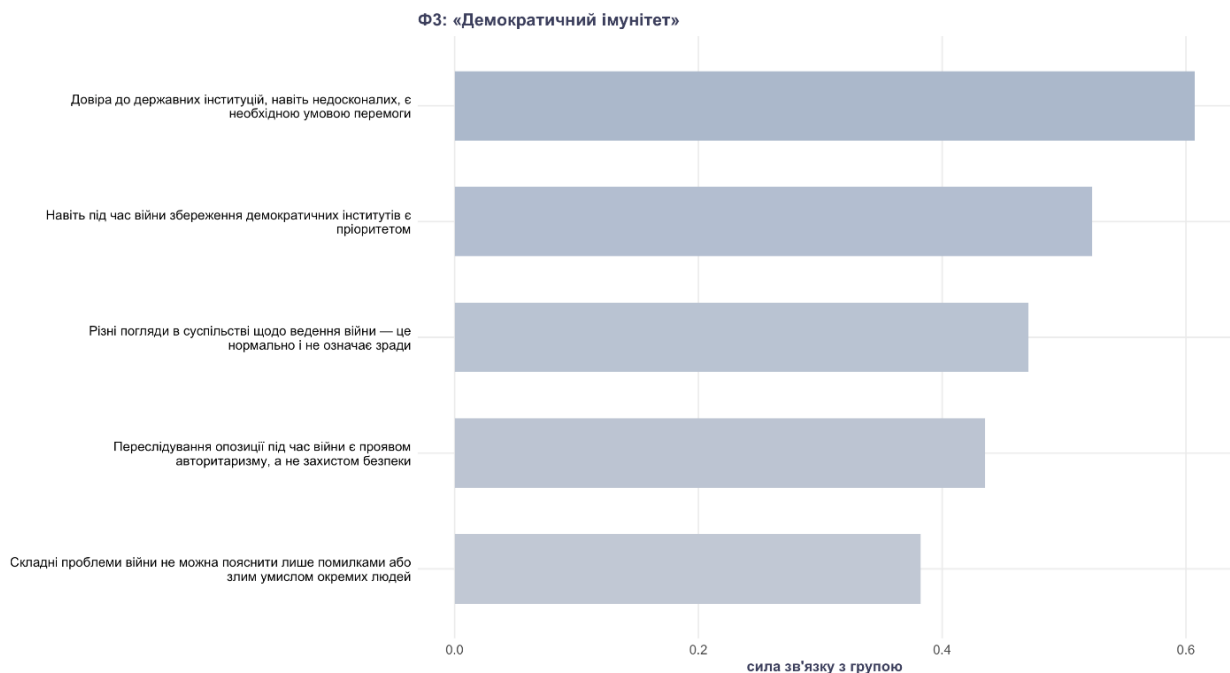
Рисунок. 4. Факторні навантаження тверджень на Фактор 2 «Держава проти громадянина»

Примітка. Горизонтальні смуги відображають силу зв'язку (коефіцієнт факторного навантаження λ) кожного твердження з Фактором 2. Сині смуги — позитивні навантаження (твердження про державу як загрозу і обмеження прав), червоні — від'ємні навантаження (твердження про необхідність підтримки влади і прийняття її рішень). Наведено твердження з $|\lambda| \geq 0.30$. Фактор пояснює 13.2% загальної дисперсії відповідей ($n = 62$). Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних шкали Лайкерта (2025–2026 рр.).

Фактор 3 «Демократичний імунітет» (9.0% дисперсії) об'єднує твердження про цінність демократичних інститутів і процедур як умови перемоги. Маркерні твердження: «Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги» ($\lambda = 0.61$), «Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом» ($\lambda = 0.52$), «Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни — це нормально і не означає зради» ($\lambda = 0.47$), «Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму» ($\lambda = 0.44$). Принципово важливо, що всі навантаження цього фактора є позитивними і відносно невисокими (0.38–0.61), без жодного від'ємного навантаження — на відміну від Факторів 1 і 2. Це означає, що Фактор 3 описує окрему когнітивну позицію, а не антагоністичне протистояння. Носії цієї позиції дивляться на ту саму реальність через інший фрейм — не «хто винен і чи це справедливо?», а «що з цим робити системно?». Саме ця здатність утримувати складність воєнної реальності без переходу до бінарної логіки «свій/чужий» і є тим, що в цьому дослідженні позначається як «демократичний імунітет» до популістських наративів. Профіль навантажень Фактора 3 представлено на Рисунку 5.

**Рисунок. 5. Факторні навантаження тверджень на Фактор 3
«Демократичний імунітет»**

Примітка. Горизонтальні смуги відображають силу зв'язку (коефіцієнт факторного навантаження λ) кожного твердження з Фактором 3. Усі навантаження є позитивними і відносно невисокими (0.38–0.61), що свідчить про окрему когнітивну позицію без антагоністичного протистояння. Наведено твердження з $\lambda \geq 0.30$. Фактор пояснює 9.0% загальної дисперсії відповідей ($n = 62$). Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних шкали Лайкерта (2025–2026 рр.).

Надійність факторної структури

Внутрішня узгодженість кожного фактора перевірена за допомогою коефіцієнта Альфа Кронбаха (α Кронбаха): Фактор 1 «Народ проти еліти» — $\alpha = 0,920$ (відмінна), Фактор 2 «Держава проти громадян» — $\alpha = 0,844$ (висока), Фактор 3 «Демократичний імунітет» — $\alpha = 0,597$ (прийнятна). Нижній показник Фактора 3 є очікуваним від огляду на його концептуальну природу — він описує не єдиний латентний конструктор, а когнітивну позицію системного мислення, що об'єднує дещо різноспрямовані підтвердження.

Таблиця 4

Внутрішня узгодженість субшкал (Коефіцієнт Альфа Кронбаха)

Латентний фактор	Альфа Кронбаха	Рівень надійності
Фактор 1: «Народ проти еліти»	0,920	Відмінна
Фактор 2: «Держава проти громадянина»	0.844	Висока
Фактор 3: «Демократичний імунітет»	0.597	Прийнятна

Примітка. Коефіцієнт альфа Кронбаха (α) розраховано для маркерної твердості кожного фактора на основі даних шкали Лайкерта ($n = 62$). Порогові значення надійності: $\alpha \geq 0,90$ — відмінна, $\alpha \geq 0,80$ — висока, $\alpha \geq 0,70$ — прийнятна, $\alpha < 0,70$ — низька (George & Mallery, 2003).

Таким чином, за результатами аналізу головних компонент виокремлено три якісно відмінні інтерпретативні позиції щодо морально-популістичного

сприйняття війни, держави та суспільних груп: антиелітний фрейм несправедливого воєнного тягаря (Фактор 1), сприйняття держави як джерела загрози і обмеження прав (Фактор 2) та когнітивна позиція системного мислення і стійкості до популістської логіки (Фактор 3).

Виявлена трифакторна структура визначила логіку подальшого аналізу: маркерні твердження кожного фактора слугували основою для розрахунку індексу поляризаційного потенціалу на даних Q-сортування, що описано у наступному підрозділі.

2.4. Q-сортування: процедура, вибірка та типи суб'єктивних позицій

Q-методологія, розроблена Вільямом Стефансоном (Stephenson, 1953) і систематизована Брауном (Brown, 1980), є особливо придатною для вивчення суб'єктивних позицій зокрема того, як люди розуміють і оцінюють складні соціальні явища. На відміну від стандартних опитувань, Q-sort не вимірює частоту певних поглядів у генеральній сукупності, а виявляє типи суб'єктивності – якісно відмінні способи бачення проблеми (Watts & Stenner, 2012). Це робить метод особливо доречним для дослідження суспільної поляризації, де важливо не підрахувати скільки людей погоджується з певним твердженням, а виявити які цілісні патерни світогляду існують в суспільстві.

Формування набору тверджень

Q-set складається з 30 тверджень (див. Додаток В), сформованих на основі результатів контент-аналізу першого етапу. Кожне твердження відображає риторичний патерн, виявлений у публікаціях лідерів думок, і сформульоване в нейтральному декларативному стилі, без емоційного забарвлення оригінальних текстів. Твердження охоплюють шість тематичних блоків: антиелітність, народ як моральний центр, несправедливість і корупція, мобілізація і права людини, демократія versus порядок, та балансуєчі/амбівалентні твердження. Балансуєчі твердження включені для забезпечення можливості виявлення амбівалентних і проурядових позицій поряд із популістськими.

Процедура збору даних

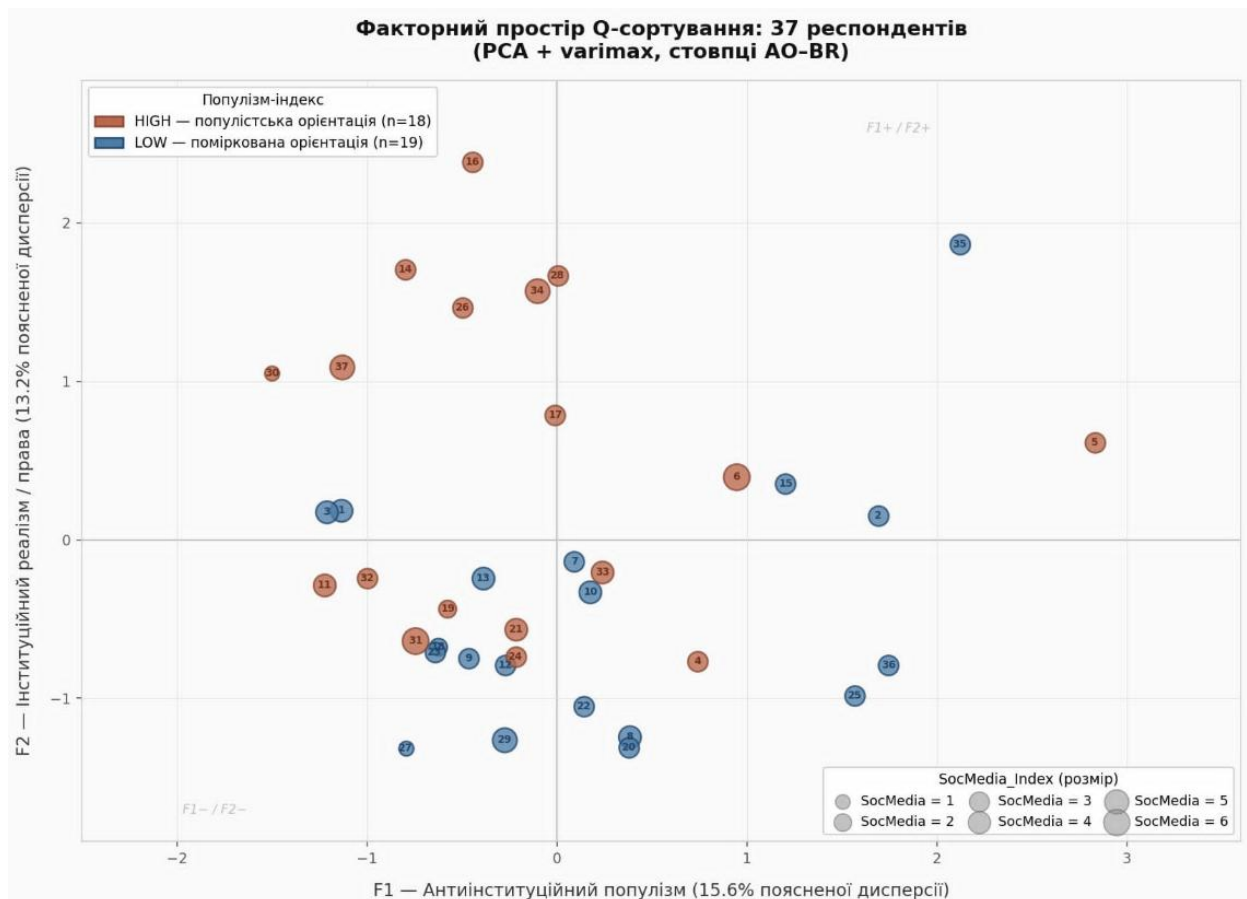
Q-сортування проводилось онлайн через платформу [Q-TIP](#), яка генерує унікальні посилання для кожного учасника і забезпечує анонімність даних. Респондентам пропонувалось розмістити 30 тверджень на шкалі від 1 («зовсім не відповідає моєму баченню») до 9 («найбільше відповідає моєму баченню») відповідно до квазінормального розподілу Стефансона, де кількість карток на кожній позиції зафіксована та відображена наочно. Після завершення сортування учасники мали прокоментувати одне твердження, а саме те, що найбільше відповідає їхньому баченню, пояснивши, чому воно є для них найбільш значущим у контексті ситуації в Україні.

Такий формат дав змогу не лише зафіксувати позицію респондента в межах Q-сортування, а й отримати коротке пояснення смислових підстав його вибору. Відкриті коментарі респондентів не розглядалися як самостійний масив для повноцінного якісного аналізу, однак були використані як допоміжний інтерпретативний матеріал для уточнення змісту виявлених суб'єктивних позицій. Вони дозволили краще зрозуміти, які саме смисли учасники пов'язували з твердженнями про демократію, мобілізацію, корупцію, воєнний тягар, довіру до інституцій та межу між суспільством і владою. Повний перелік якісних коментарів респондентів із прив'язкою до відповідних тверджень подано в Додатку І.

Вибірка формувалася методом «снігової кулі» через поширення посилання на першу частину дослідження ([Google Forms](#)) у соціальних мережах. Респондентами виступали користувачі соціальних мереж віком 20–55 років, які регулярно взаємодіють із публічним контентом. Фактична вибірка склала 37 із 62 учасників першого етапу (конверсія: 59,7%), що є методологічно достатнім для Q-методології, де призначено виявлення типів суб'єктивних позицій, а не репрезентативність генеральної сукупності (Brown, 1980; Watts & Stenner, 2012).

Аналіз даних

Рисунок. 6. Розподіл респондентів у факторному просторі Q-сортування

Примітка. Вісь X — факторний скор по Ф1 «Народ проти еліти» (15.6% дисперсії): позитивні значення відображають антиелітну позицію з акцентом на волі народу, від'ємні — антиавторитарну позицію з наголосом на несправедливому розподілі тягарів. Вісь Y — факторний скор по Ф2 «Держава проти громадянина» (13.2% дисперсії): позитивні значення — солідарність з практиками «на місцях» і сім'ями військових, від'ємні — запит на пряму підзвітність конкретних осіб. Помаранчеві кола — респонденти з HIGH популізм-індексом ($n = 18$, $\text{Pop_score} > \text{медіани вибірки}$); сині кола — респонденти з LOW популізм-індексом ($n = 19$, $\text{Pop_score} \leq \text{медіани}$). Розмір кола пропорційний індексу залученості до соціальних мереж (SocMedia_Index : 1 — мінімальна, 6 — максимальна). Пунктирні лінії позначають нульові значення факторних скорів і поділяють простір на чотири квадранти. Числові підписи відповідають порядковому номеру респондента у вибірці (1–37). Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних Q-сортування ($n = 37$, 2025–2026 рр.).

Факторний аналіз Q-сортування є інвертованим зі стандартним: замість кореляції між змінними обчислювалася кореляція між респондентами, що дозволило визначити групи людей зі схожими патернами сортування. Матриця вхідних даних розміром 37×30 була стандартизована за стовпцями методом z-перетворення (зведення даних до єдиної шкали, де середнє = 0), після чого обчислено кореляційну матрицю 30×30 . За критерієм Кайзера (власне значення ≥ 1) формально виділялось 8 факторів, однак для збереження інтерпретованості до подальшої ротації з ортогональним обертанням (varimax) включено 3 фактори, які пояснюють 37.9% загальної дисперсії ($\Phi 1 = 15.6\%$, $\Phi 2 = 13.2\%$, $\Phi 3 = 9.0\%$). Повна таблиця власних значень наведена у Таблиці 5.

Додатково для кожного респондента розраховано індекс радикальності сортування як стандартне відхилення (SD) його оцінок по всіх 30 твердженнях. Цей показник відображає ступінь поляризованості індивідуального патерну сортування: низькі значення SD свідчать про концентрацію оцінок навколо середини шкали, тобто про схильність до нейтральних або помірних позицій. Високі значення SD свідчать про тенденцію розміщувати твердження на крайніх позиціях шкали що є операціональним індикатором афективної радикальності сприйняття. Цей показник використовується у підрозділі 2.5 для перевірки H1 для порівняння груп HIGH і LOW Populism за рівнем радикальності патернів сортування.

Факторний аналіз даних Q-сортування виявив трифакторну структуру, що змістово відтворює структуру, отриману на шкалі Лайкерта: три типи суб'єктивних позицій відповідають тим самим тематичним вимірам — антиелітному відчуженню, сприйняттю держави як загрози та інституційній стійкості. Це узгодження результатів двох незалежних методів є додатковим свідченням валідності виявленої структури. У зв'язку з цим для позначення факторів Q-сортування збережено єдині назви: Фактор 1 «Народ проти еліти», Фактор 2 «Держава проти громадянина», Фактор 3 «Демократичний імунітет». Розподіл респондентів у факторному просторі представлено на Рис. 6.

Типи суб'єктивних позицій

Кожен з трьох виявлених факторів описує якісно відмінний тип суб'єктивної позиції щодо морально-популістських наративів в умовах війни.

Носії позиції **«Народ проти еліти»** (Ф1, 15.6% дисперсії) організовують своє сприйняття навколо антагоністичної межі між «звичайними людьми» і відчуженою владою. Найбільш значущими для них є твердження про несправедливий розподіл воєнного тягаря і моральну вищість тих, хто реально несе цей тягар. Позитивний полюс фактора описує осіб, що поєднують запит на «волю народу» з недовірою до будь-яких інституційних рішень. Від'ємний полюс — осіб з виразним антиавторитарним і антиелітним дискурсом, що відкидають переслідування опозиції і наголошують на несправедливому розподілі тягарів.

Носії позиції **«Держава проти громадянина»** (Ф2, 13.2% дисперсії) сприймають державні інститути передусім як джерело примусу і загрози правам. Найбільш значущими є твердження про ТЦК як каральний механізм, порушення прав під час мобілізації і відсутність виборів як загрозу демократії. На відміну від Фактора 1, де лінія розколу проходить між «народом» і «елітою» як соціальними групами, тут вона проходить між громадянином і державою як інституційним механізмом.

Носії позиції **«Демократичний імунітет»** (Ф3, 9.0% дисперсії) демонструють когнітивну стійкість до популістської бінарної логіки. Найбільш значущими для них є твердження про довіру до інституцій як умову перемоги, пріоритет демократичних процедур і нормальність різних поглядів у суспільстві. Усі навантаження цього фактора є позитивними і відносно невисокими (0.38–0.61), що свідчить про окрему когнітивну позицію, а не антагоністичне протистояння. Крізь призму теорії моральних основ (Wickenkamp et al., 2025), носії цієї позиції демонструють моральний профіль, близький до мейнстримного: акцент на справедливості у процедурному вимірі та лояльності до інституцій, а не на емоційних основах турботи і авторитету.

Переваги та обмеження

Перевагою Q-методу є здатність виявляти цілісні патерни суб'єктивного бачення, які неможливо отримати через стандартні шкали. Обмеженнями є цілеспрямований характер вибірки без репрезентативності, неможливість узагальнення результатів на генеральну сукупність, а також обмеженість обсягу вибірки для виявлення більш ніж 4–5 факторів.

2.5. Зіставлення результатів та індекс поляризаційного потенціалу.

Зіставлення результатів двох аналітичних кроків: шкали Лайкерта ($n = 62$) і Q-сортування ($n = 37$) є центральним аналітичним кроком даного дослідження. Воно дозволяє перейти від опису структури сприйняття (які тематичні виміри організовують сприйняття наративів) до оцінки поляризаційного потенціалу (наскільки ці виміри є поляризуючими для вибірки). Саме на цьому кроці

реалізується основна дослідницька логіка: маркерні твердження, виявлені через факторний аналіз шкали Лайкерта, використовуються як аналітичний інструмент для розрахунку індексу поляризаційного потенціалу на даних Q-сортування.

Відповідність структур двох аналізів

Факторний аналіз даних Q-сортування виявив трифакторну структуру, що змістово відтворює структуру, отриману на шкалі Лайкерта. Обидва аналізи незалежно один від одного виділили три якісно відмінні виміри: антиелітне відчуження, сприйняття держави як загрози та інституційну стійкість. Це узгодження результатів двох методологічно різних інструментів: шкали Лайкерта і Q-сортування є важливим свідченням валідності виявленої структури. Разом з тим, вона не є артефактом конкретного методу, а відображає реальні виміри сприйняття морально-популістських наративів у вибірці. Саме тому для позначення факторів обох аналізів збережено єдині назви: Фактор 1 «Народ проти еліти», Фактор 2 «Держава проти громадянина», Фактор 3 «Демократичний імунітет».

Методологія індексу поляризаційного потенціалу

Для оцінки поляризуючого потенціалу маркерних тверджень кожного фактора розроблено композитний індекс поляризації (PI), що поєднує три взаємодоповнювальні показники. Вибір комплексного підходу зумовлений специфікою Q-методології: вимушений розподіл карток обмежує варіабельність стандартного відхилення, яке в умовах примусового сортування є малоінформативним. Натомість три обрані показники чутливі до різних аспектів поляризації.

Перший показник – **індекс антагоністичної поляризації** (AP, Antagonistic Polarization) фіксує одночасну присутність двох протилежних таборів: тих, хто надає твердженню найвищу підтримку (оцінки +3 та +4), і тих, хто його відкидає (оцінки –3 та –4). Показник розраховується як геометричне середнє двох крайніх хвостів розподілу і дорівнює нулю, якщо хоча б один хвіст порожній. Це принципово відрізняє антагоністичну поляризацію від консенсусного відкидання: твердження, яке відкидають майже всі, отримає $AP = 0$, попри значний розкид (Van der Eijk, 2001).

Другий показник – **індекс нормованої дисперсії** (AI, Agreement Index) відображає загальний розкид оцінок безвідносно до їх спрямованості як відношення спостережуваної дисперсії до максимально можливої для шкали –4...+4. AI є доповнювальним щодо AP: висока AI при низькій AP свідчить про рівномірний розкид без антагонізму.

Третій показник – **коефіцієнт бімодальності** (BC, Bimodality Coefficient) характеризує форму розподілу оцінок: чи є вона унімодальною (з одним піком) чи бімодальною (з двома піками на протилежних полюсах). Розраховується за

формулою DeCarlo (1997) через показники асиметрії та ексцесу розподілу. Порогове значення $BC > 0.555$ відповідає бімодальному поляризованому розподілу (Pfister et al., 2013). У вибірці 4 з 30 тверджень перевищили цей поріг.

Композитний індекс PI розраховується як просте середнє арифметичне трьох нормованих (за процедурою мін-макс) показників і змінюється від 0 (мінімальна поляризація) до 1 (максимальна). За рівнем PI твердження класифіковано на три групи: висока поляризація ($PI \geq 0.55$) – 8 тверджень (27%), помірна ($0.30 \leq PI < 0.55$) – 9 тверджень (30%), низька ($PI < 0.30$) – 13 тверджень (43%). Повний опис методології та технічний розрахунок PI наведено у Додатку Ж.

Результати PI по маркерних твердженнях кожного фактора

Маркерні твердження кожного з трьох факторів демонструють якісно відмінні профілі поляризаційного потенціалу, що дозволяє оцінити поляризуючу силу кожного тематичного виміру.

Фактор 1 «Народ проти еліти» містить твердження з найвищим загальним поляризаційним потенціалом у вибірці. Найвище значення PI серед усіх 30 тверджень зафіксовано саме для маркерного твердження цього фактора: «Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі» ($PI = 0.891$, $AP = 20.04$, $BC = 0.565$). Це єдине твердження вибірки з одночасно високим AP і $BC > 0.555$, що свідчить про справжній антагоністичний розкол — не консенсус і не рівномірний розкид, а два чітко виражені протилежні табори. Інші маркерні твердження цього фактора демонструють помірну поляризацію: «Влада живе у відірваній від народу реальності» ($PI = 0.341$), «Рішення про майбутнє — воля тих, хто несе тягар» ($PI = 0.212$).

Моральний характер цього розколу особливо виразно проявляється в коментарях до тверджень про корупцію під час війни. Один із респондентів зазначив: *«Корупція – наш внутрішній ворог, який заважає побороти зовнішнього та зберегти життя співгромадян. Україна була би сильнішою та більш захищеною, якби бюджет і допомогу партнерів не розпилювали»*. У цьому коментарі корупція інтерпретується не лише як управлінська чи правова проблема, а як внутрішня загроза, що символічно наближається до образу зовнішнього ворога. Це підтверджує, що в умовах війни антикорупційний дискурс набуває морально-екзистенційного змісту.

Фактор 2 «Держава проти громадянина» об'єднує твердження з переважно низьким AP при помірному BC, що свідчить скоріше про консенсус відкидання, ніж про антагоністичний розкол. Зокрема, твердження «ТЦК діє як каральний механізм» ($PI = 0.216$, $AP = 5.41$) і «Система мобілізації порушує базові права людини» ($PI = 0.170$, $AP = 0$) демонструють $AP = 0$ або близький до нуля — тобто практично відсутній протилежний табір підтримки. Це означає, що

більшість респондентів відкидає ці твердження, тоді як підтримка є одиничною. Виняток — «Відсутність виборів є загрозою для демократії» ($PI = 0.303$), яке демонструє симетричний розподіл з обох хвостів.

Фактор 3 «Демократичний імунітет» демонструє найнижчий середній рівень поляризаційного потенціалу серед трьох факторів, що узгоджується з його природою як позиції системного мислення. Твердження «Довіра до інституцій – умова перемоги» ($PI = 0.341$) і «Демократичні інститути – пріоритет» ($PI = 0.336$) мають помірний PI , тоді як «Різні погляди – нормально, не зрада» ($PI = 0.549$) наближається до порогу високої поляризації, що є парадоксальним результатом: саме твердження про нормальність різних поглядів виявляється одним з найбільш дискусійних.

Зміст цього фактора додатково прояснюється через коментарі респондентів, у яких демократія постає не як процедурна “розкіш” мирного часу, а як ціннісна основа українського спротиву. Одна із респонденток зазначила: *«Мені здається великим шахрайством і неправдою уява про те, що демократія є слабкою розкішшю, яка не на часі у складні часи. Я абсолютно впевнена, що демократія є більш стійкою, ефективною і необхідною, особливо під час війни. Зрештою для мене ця війна – війна за право на демократію і свободу»*. Це дозволяє інтерпретувати «демократичний імунітет» як позицію, у межах якої демократичні інститути сприймаються не як обмеження воєнної ефективності, а як умова політичної та моральної стійкості суспільства.

Водночас відкриті коментарі показують, що критика мобілізаційної системи не обов’язково означає недовіру до армії як такої. Один із респондентів зазначив, що *«служба в армії починає сприйматися як покарання», хоча водночас саме ЗСУ залишаються інституцією з найвищим рівнем довіри*. На його думку, «один наратив зіштовхується в інформаційному полі з іншим». Це дозволяє інтерпретувати Фактор 2 не як антиармійську позицію, а як напруження між підтримкою оборони і недовірою до конкретних адміністративних практик держави.

Таким чином, порівняння PI по факторах виявляє чітку ієрархію поляризовуючої сили тематичних вимірів: антиелітний фрейм несправедливого розподілу тягарів (Фактор 1) є найбільш поляризовуючим, тоді як інституційні питання мобілізації і прав (Фактор 2) генерують переважно консенсус відкидання, а не справжній розкол.

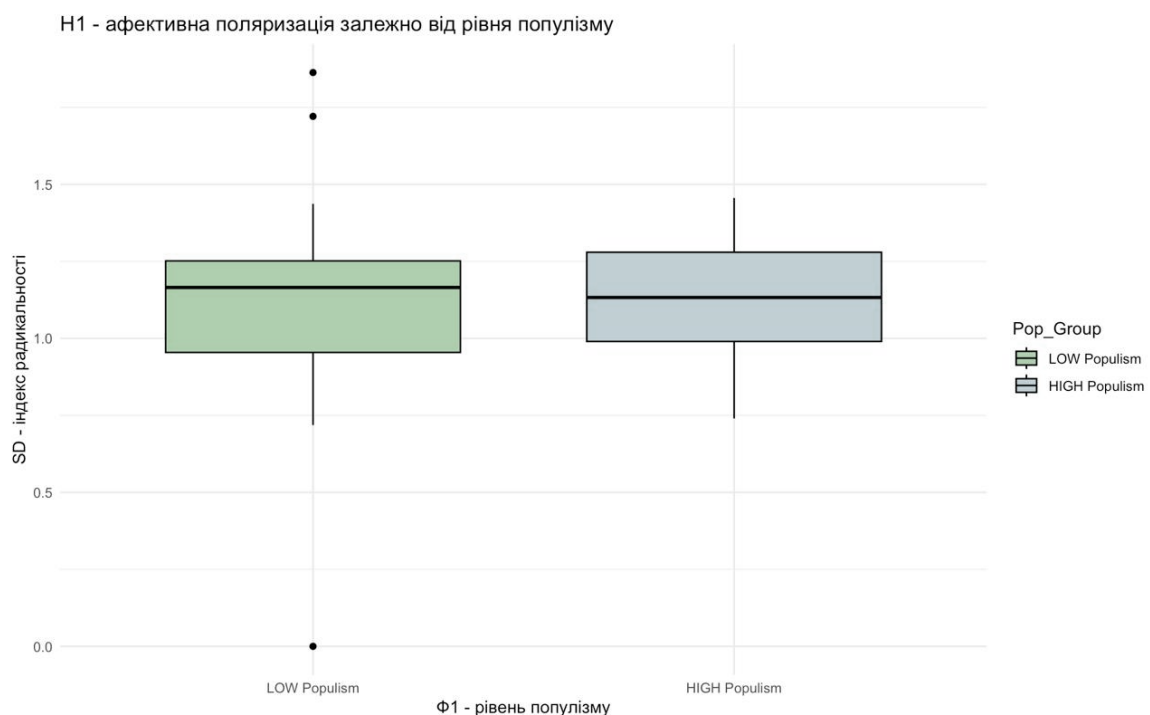
Перевірка гіпотез

H1: Моральний популізм у соціальних мережах сприяє зростанню афективної поляризації, формуючи емоційно-ціннісні поділи.

Перевірка H1 здійснювалась на двох рівнях. На рівні індивіда встановлено що популістська орієнтація як установка є вимірюваною і статистично

значущою: групи HIGH і LOW за популізм-індексом значуще відрізняються між собою ($U = 342.0$, $p < 0.001$). Однак порівняння груп за індексом радикальності Q-сортування — стандартним відхиленням (SD) оцінок респондента по всіх 30 твердженнях як операціональним показником афективної поляризації — не виявило значущих відмінностей між групами HIGH і LOW Populism (Рис. 7). Розподіли обох груп є практично ідентичними за медіаною і міжквартильним розмахом. Це означає що попри відмінність у ціннісних установках групи HIGH і LOW демонструють схожий рівень внутрішньої радикальності у патернах сортування.

Рисунок. 7. Розподіл індексу радикальності відповідей у групах HIGH і LOW Populism

Примітка. Вісь Y — стандартне відхилення (SD) оцінок Q-сортування як показник радикальності патерну сортування; вісь X — групи за популізм-індексом (LOW Populism, $n = 19$; HIGH Populism, $n = 18$). Відмінності між групами незначущі. Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних Q-сортування ($n = 37$, 2025–2026 рр.).

На рівні тверджень критерій Крассела–Воллеса не виявив значущих відмінностей між групами популістських (POP, $n = 18$), антипопулістських (A-POP, $n = 4$) і нейтральних (NEU, $n = 8$) тверджень за рівнем індексу поляризаційного потенціалу PI ($H = 1.086$, $df = 2$, $p = 0.581$), а кореляція Спірмена між типом твердження і PI також відсутня ($r = 0.007$, $p = 0.972$).

Таким чином Н1 **не підтверджена у прямому формулюванні**: рівень популістичності респондента не визначає рівень його афективної поляризації у патернах сортування, а популістський зміст наративу не є автоматичним предиктором його поляризуючого потенціалу. Поляризація є **тематично специфічною**, оскільки найвищі значення PI зафіксовано для тверджень про

розподіл воєнного тягаря ($PI = 0.891$), легітимність рішень влади ($PI = 0.799$) та переслідування опозиції ($PI = 0.779$) незалежно від їх популістської або антипопулістської класифікації.

Цей висновок підтверджується і відкритими коментарями респондентів, які демонструють неоднорідне сприйняття антиелітних тверджень. Зокрема, твердження про те, що *«влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища»*, один із респондентів прокоментував так: *«У війні винен агресор. А цей наратив – відпрацювання пропагандистської методички»*. Це свідчить, що популістська форма твердження не обов'язково спричиняє його підтримку. Частина з них, навпаки, виявляє чутливість до ризику внутрішньої делегітимації в умовах зовнішньої агресії.

H2: Моральний популізм в умовах війни провокує поляризацію передусім за лінією «ті, хто несе тягар» — «ті, хто уникає тягаря», а не за традиційними партійними чи ідеологічними розколами.

H2 отримала **найсильнішу підтримку** серед усіх гіпотез. Кореляція Кендалла між досвідом воєнного тягаря і факторними скорями по Фактору 1 «Народ проти еліти» є дуже сильною і статистично значущою ($\tau = 0.731$, $p < 0.001$). Зв'язок з Фактором 2 «Держава проти громадянина» є помірним і також значущим ($\tau = 0.366$, $p < 0.05$), тоді як зв'язок з Фактором 3 «Демократичний імунітет» не досягає рівня значущості ($\tau = 0.163$, $p > 0.05$).

Додатково це підтверджується результатами PI: твердження з найвищим поляризаційним потенціалом у вибірці: «Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі» ($PI = 0.891$) – є маркерним твердженням саме Фактора 1. Це свідчить про те що лінія «народ проти еліти» в контексті розподілу воєнного тягаря є структуруючою віссю поляризації у вибірці.

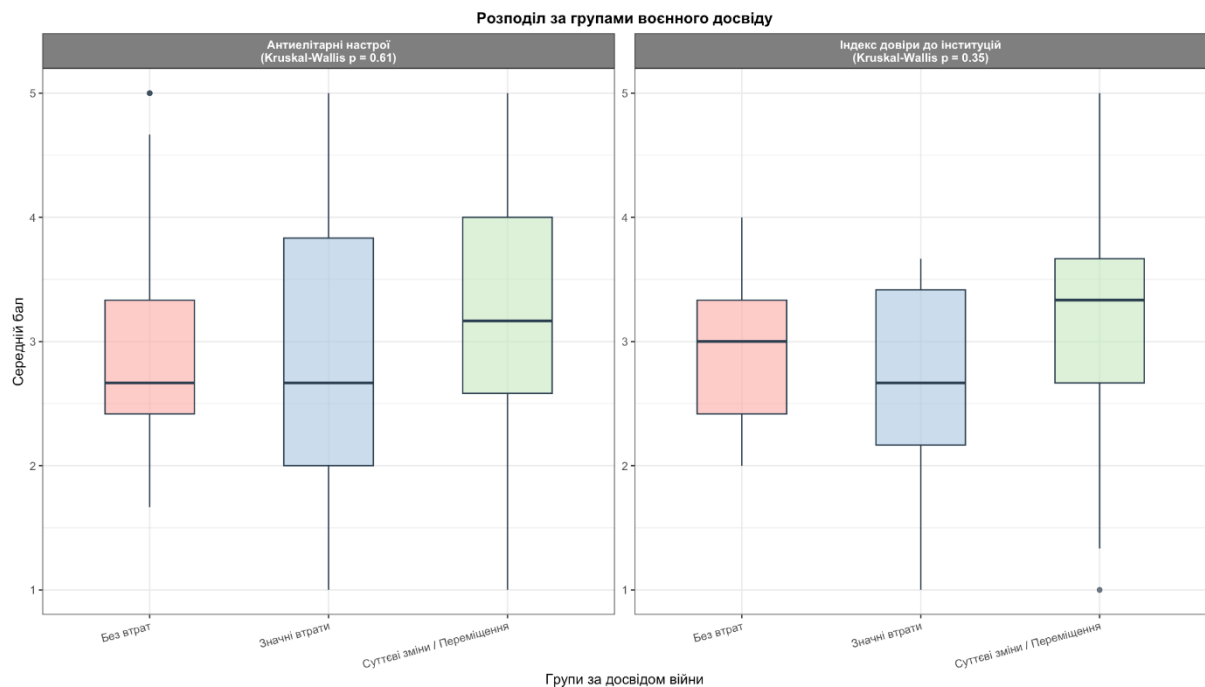
Якісні коментарі респондентів дозволяють уточнити, що лінія «ті, хто несе тягар» – «ті, хто ухвалює рішення на відстані від цього тягаря» має не лише політичний, а й виразний морально-досвідний характер. Так, коментуючи твердження про більшу компетентність «практиків на місцях» порівняно з центральною бюрократією, один із респондентів зазначив: *«Те, що чую від знайомих, які воюють, свідчить про гнилу структуру у військовій ієрархії, совкові підходи і байдужість до долі людей, які жертвують життям за нашу свободу»*. Така аргументація демонструє, що джерелом антиелітного сприйняття є не лише недовіра до влади як такої, а й переконання, що легітимність у воєнний час походить із безпосереднього досвіду участі, ризику і жертвності.

H3: Інтенсивність особистого воєнного досвіду (втрати, переміщення) підсилює резонанс з антиелітним наративом, але не обов'язково корелює з кризою довіри через ефект суспільної мобілізації.

НЗ не підтверджена. Критерій Краскела–Воллеса не виявив значущих відмінностей між групами за досвідом війни ні за антиелітними настроями ($\chi^2 = 0.99$, $df = 2$, $p = 0.610$), ні за індексом довіри до інституцій ($\chi^2 = 2.08$, $df = 2$, $p = 0.353$). Як видно з Рис. 8, розподіли антиелітних настроїв і довіри до інституцій є практично однаковими у трьох групах: «без втрат», «значні втрати» і «суттєві зміни/переміщення», – з великим перекриттям міжквартильних розмахів і відсутністю систематичного тренду.

Відсутність значущого зв'язку між інтенсивністю воєнного досвіду і рівнем антиелітних настроїв може пояснюватись ефектом суспільної мобілізації, передбаченим у формулюванні НЗ: в умовах тотальної війни антиелітні установки є достатньо поширеними в усій вибірці незалежно від рівня особистих втрат, що нівелює диференціюючий ефект досвіду.

Рисунок. 8. Розподіл антиелітних настроїв та індексу довіри до інституцій за групами воєнного досвіду

Примітка. Ліва панель — антиелітарні настрої (AntiElite_Score); права панель — індекс довіри до інституцій (Trust_Score). Групи за досвідом війни: «Без втрат», «Значні втрати», «Суттєві зміни/Переміщення». Відмінності між групами незначущі за критерієм Краскела–Воллеса ($p = 0.61$ і $p = 0.35$ відповідно). Побудовано автором у програмному середовищі R на основі даних опитування ($n = 62$, 2025–2026 рр.).

2.6. Соціально-демографічний профіль респондентів із високою підтримкою поляризуючих суджень

Після розрахунку індексу поляризації (PI) для всіх 30 тверджень Q-сортування було виокремлено вісім суджень із найвищим рівнем поляризаційного потенціалу (таблиця 5). До них увійшли твердження, пов'язані з несправедливим розподілом воєнного тягара, моральною легітимністю державного примусу, довірою до інституцій, правом на критику влади та межами

демократичних процедур в умовах війни. Індекс PI обчислювався на основі трьох параметрів: антагоністичної поляризації (AP), індексу розкиду відповідей (AI) та коефіцієнта бімодальності (BC), що дозволило врахувати як ступінь розходження позицій респондентів, так і наявність протилежних полюсів оцінювання.

Таблиця 5

Індекс поляризації суджень у Q-сортуванні: твердження з високим поляризаційним потенціалом ($PI \geq 0.55$)

Ранг	№	Твердження	Тип	M	% $\geq+3$	% ≤-3	AP	AI (var/16)	BC
Висока поляризація ($PI \geq 0.55$)									
1	2	Тягар несуть звичайні люди, еліта уникає	POP	+0.892	29.7%	13.5%	20.04	0.301	0.565 *
2	1	Влада змушена приймати непопулярні рішення	A-POP	-0.189	16.2%	18.9%	17.52	0.371	0.454
3	3	Переслідування опозиції = авторитаризм	NEU	+1.703	45.9%	2.7%	11.14	0.309	0.589 *
4	6	Довіряти рядовим громадянам, а не владі	POP	+0.541	10.8%	13.5%	12.09	0.217	0.548
5	16	Практики на місцях компетентніші за бюрократію	POP	-0.216	16.2%	16.2%	16.22	0.282	0.408
6	5	Цифровий облік = тотальний контроль	POP	-1.378	2.7%	32.4%	9.36	0.269	0.473
7	7	Різні погляди — нормально, не зрада	NEU	+0.649	13.5%	5.4%	8.55	0.202	0.535
8	8	Корупція в закупівлях = шкода армії	POP	+1.405	18.9%	2.7%	7.15	0.158	0.580 *

Примітка. У таблиці представлено твердження з найвищим рівнем поляризації за результатами Q-сортування ($n = 37$; шкала оцінювання $-4 \dots +4$). AP (Antagonistic Polarization) — індекс антагоністичної поляризації, розрахований як геометричне середнє часток крайніх позитивних ($\% \geq +3$) і крайніх негативних ($\% \leq -3$) оцінок: $AP = \sqrt{(\% \geq +3 \times \% \leq -3)}$; $AP = 0$, якщо хоча б один із «хвостів» розподілу порожній. AI (Agreement Index) — нормована дисперсія відповідей (дисперсія/16; 16 — максимально можлива дисперсія для шкали $-4 \dots +4$). BC (Bimodality Coefficient) — коефіцієнт бімодальності, розрахований за формулою: $BC = (\gamma^2 + 1) / (\kappa + 3(n-1)^2 / ((n-2)(n-3)))$; значення $BC > 0.555$ інтерпретується як ознака біполярного розподілу відповідей. PI — інтегральний індекс поляризації, обчислений як середнє нормованих (0–1) рангів AP, AI та BC. Біполярні твердження ($BC > 0.555$) позначено зірочкою у стовпці BC. Типи тверджень: POP — морально-популістичні; A-POP — амбівалентно-популістичні; NEU — нейтрально-демократичні.

Подальший соціально-демографічний та соціально-психологічний аналіз здійснювався не для всієї вибірки Q-sort, а лише щодо респондентів, чиї Q-позиції були пов'язані з найбільш поляризуючими судженнями. Такий підхід дозволив перейти від аналізу самих поляризованих тверджень до аналізу соціального профілю носіїв найбільш антагоністичних інтерпретацій.

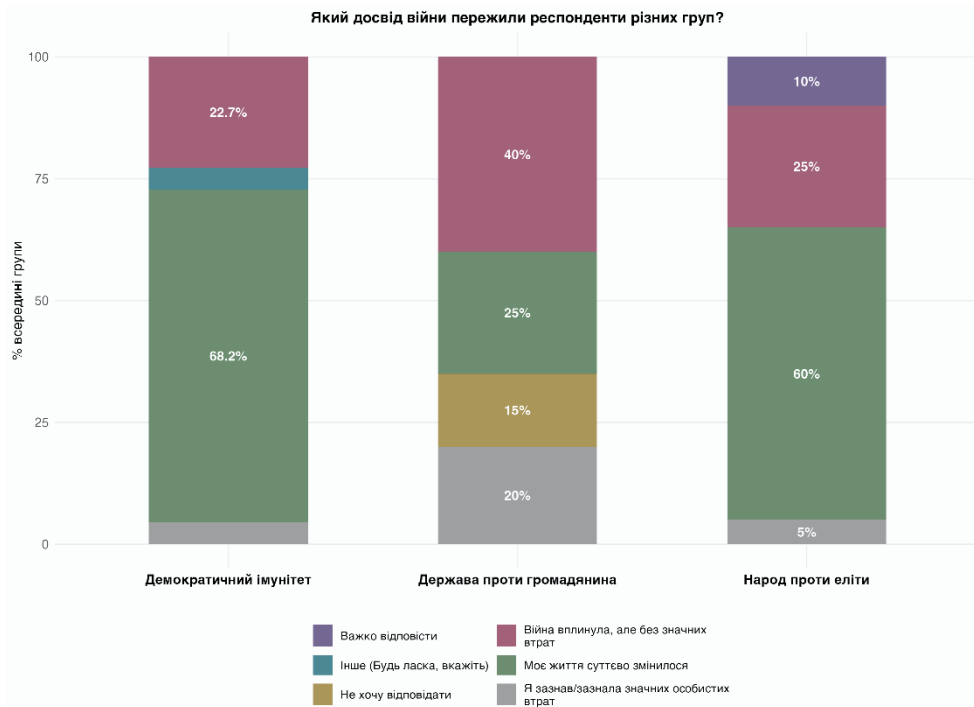
Аналіз показав, що різні типи високополяризованих позицій пов'язані з відмінностями у воєнному досвіді, соціальному середовищі та рівні емоційного напруження респондентів.

Серед респондентів, пов'язаних із високополяризованими антиелітними судженнями («Народ проти еліти»), спостерігалася відносно більша частка чоловіків (45%), мешканців міст та сільської місцевості поза Києвом, а також представників старших вікових груп. Для цієї категорії респондентів був характерний підвищений рівень емоційного напруження від суспільних дискусій у соціальних мережах, а також вищий рівень особистого воєнного досвіду, зокрема досвіду втрат і вимушених переміщень. Зокрема, 65% респондентів цієї групи зазначили, що їхнє життя суттєво змінилося через війну, а 25% повідомили про значні особисті втрати. Отримані результати дозволяють припустити, що антиелітні морально-популістичні інтерпретації сильніше резонують серед респондентів із більш інтенсивним та емоційно навантаженим досвідом війни.

Респонденти, пов'язані з судженнями «Держава проти громадянина», демонстрували найбільшу частку осіб із досвідом вимушеного переміщення та значних особистих втрат. Для цієї категорії також був характерний високий рівень емоційного напруження під час політичних обговорень у соціальних мережах. Водночас у межах цієї позиції спостерігалася відносно вища частка мешканців Києва та великих міст (Додаток Д, Рисунок Д.1). Такі результати можуть свідчити про зв'язок між інтенсивністю воєнного досвіду, відчуттям соціальної вразливості та формуванням критичного ставлення до державних інституцій і практик мобілізаційного управління.

Натомість респонденти, пов'язані з позиціями «Демократичний імунітет», частіше демонстрували нижчий рівень емоційного напруження та менш інтенсивний досвід особистих втрат. Для цієї категорії була характерна відносно більша частка жінок, мешканців Києва та респондентів віком 30–39 років (Додаток Д, Рисунок Д.2). У межах цієї позиції частіше підтримувалися твердження про важливість збереження демократичних процедур, довіри до державних інституцій та складнішого, небінарного розуміння воєнної реальності. На відміну від попередніх позицій, ця інтерпретативна конфігурація меншою мірою спиралася на антагоністичну логіку «свій/чужий» і частіше поєднувалася з підтримкою інституційної стабільності та суспільного плюралізму.

Рисунок. 9. Рівень особистого воєнного досвіду серед респондентів, пов'язаних із високо поляризованими судженнями

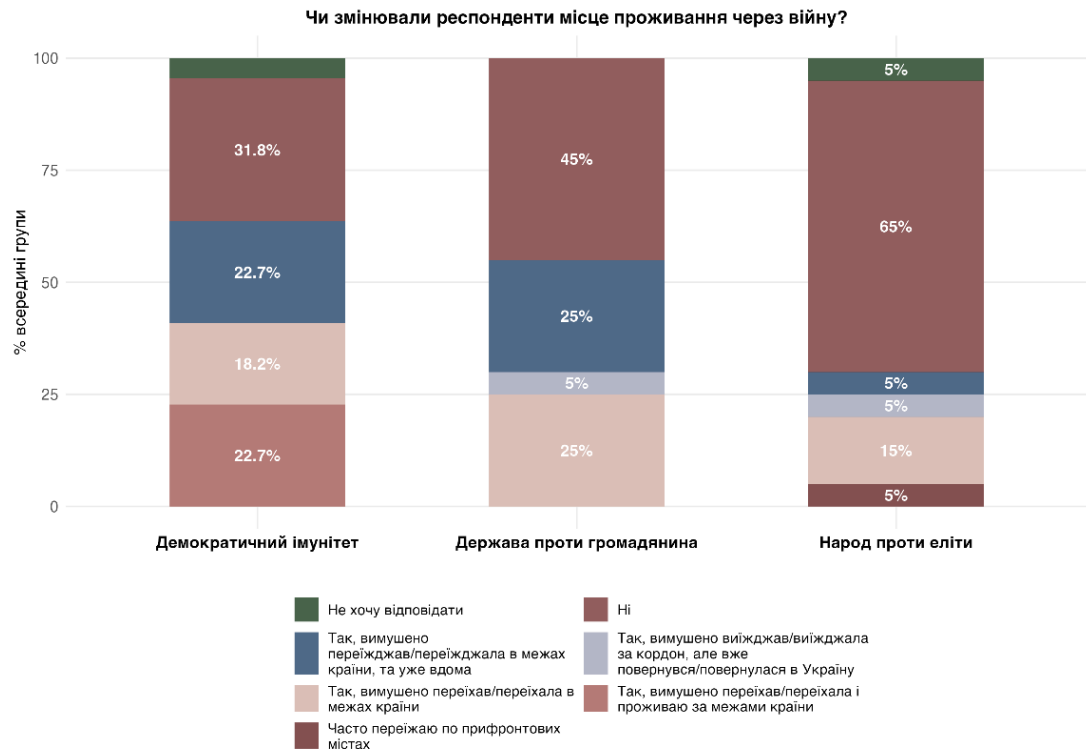
Примітка. Побудовано авторкою на основі даних емпіричного дослідження. Представлено частку респондентів із різним рівнем особистого воєнного досвіду у групах високополяризованих інтерпретацій.

Як показано на Рисунку 9, респонденти, пов'язані з високополяризованими судженнями антиелітного типу, частіше повідомляли про суттєві зміни у власному житті внаслідок війни, а також про досвід особистих втрат. Натомість серед носіїв позиції, умовно визначеної як «демократичний імунітет», частка респондентів із менш інтенсивним воєнним досвідом була відносно вищою. Отримані результати дозволяють припустити, що морально-популістичні інтерпретації можуть сильніше резонувати серед респондентів із більш інтенсивним та емоційно навантаженим досвідом війни.

Водночас результати не слід інтерпретувати як прямий причинно-наслідковий зв'язок між воєнним досвідом і підтримкою популістських наративів, оскільки дослідження має дослідницький характер і базується на невеликій вибірці.

Одним із найбільш виражених проявів інтенсивного воєнного досвіду у досліджуваній вибірці виявився досвід вимушеного переміщення. З огляду на те, що переміщення часто супроводжується втратою соціальної стабільності, підвищеним рівнем невизначеності та емоційним виснаженням, було додатково проаналізовано його розподіл серед носіїв високополяризованих позицій.

Рисунок 10. Досвід вимушеного переміщення серед респондентів із високо поляризованими позиціями

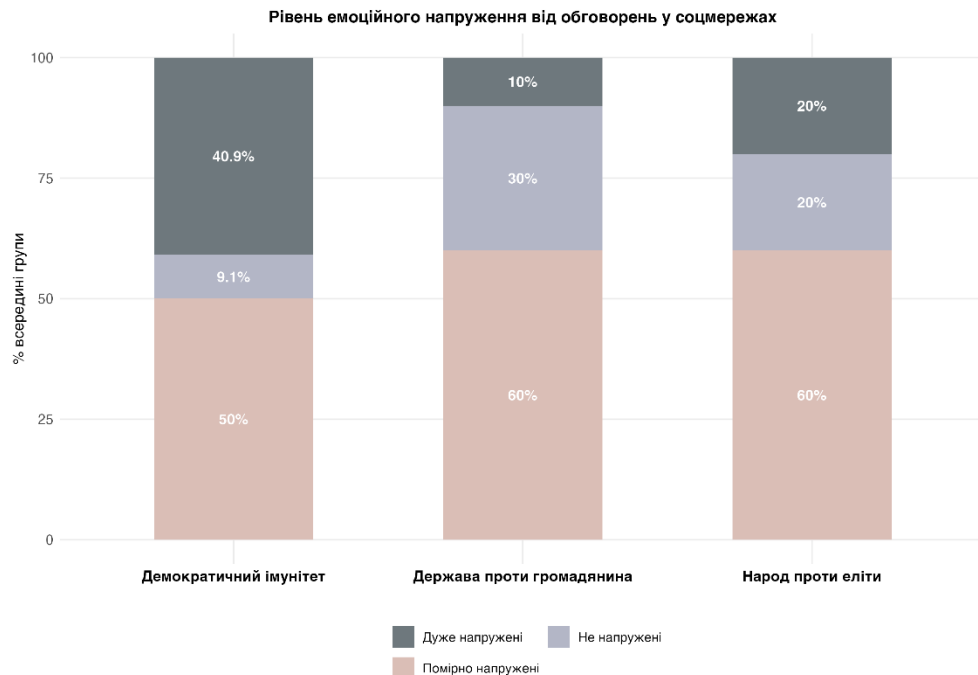
Примітка. Побудовано авторкою на основі даних Q-сортування. Представлено частку респондентів із досвідом вимушеного переміщення у групах, пов'язаних із найбільш поляризуючими судженнями.

На Рисунку 10 бачимо, що досвід вимушеного переміщення частіше зустрічався серед респондентів, пов'язаних із високополяризованими судженнями про державний примус, мобілізацію та недовіру до інституцій. Найбільша частка респондентів із досвідом переміщення спостерігалася у групі, умовно визначеній як «Держава проти громадянина».

Отримані результати дозволяють припустити, що інтенсивність особистого воєнного досвіду може бути пов'язана з формуванням критичного ставлення до державних інституцій та підвищеною чутливістю до тем примусу, несправедливості та обмеження прав. Водночас у межах цього дослідження такі зв'язки слід розглядати як дослідницькі та інтерпретативні, а не причинно-наслідкові.

Для респондентів, пов'язаних із найбільш поляризованими інтерпретаціями, також був характерний підвищений рівень емоційного напруження під час суспільно-політичних дискусій у соціальних мережах. З огляду на це окремо було проаналізовано емоційний вимір високополяризованих позицій.

Рисунок 11. Рівень емоційного напруження серед носіїв високополяризованих позицій

Примітка. Побудовано авторкою на основі даних емпіричного дослідження. Показано розподіл рівня емоційного напруження від політичних та суспільних дискусій у соціальних мережах серед респондентів, пов'язаних із найбільш поляризуючими судженнями.

Результати, представлені на Рисунку 11, демонструють, що носії високополяризованих позицій частіше повідомляли про підвищений рівень емоційного напруження під час суспільно-політичних дискусій у соціальних мережах. Найвищі показники емоційної напруги спостерігалися серед респондентів, пов'язаних із судженнями «Народ проти еліти» та «Держава проти громадянина».

Ці результати узгоджуються з підходами до афективної поляризації, відповідно до яких політичні та моральні розмежування супроводжуються не лише когнітивними відмінностями, а й підвищеною емоційною залученістю. У межах цього дослідження поляризація проявляється не лише як розходження позицій щодо окремих тверджень, а і як емоційно насичений спосіб інтерпретації воєнної реальності.

Загалом отримані результати дозволяють припустити, що морально-популістична поляризація в умовах війни формується не лише як ідеологічний чи медійний феномен, а й як спосіб інтерпретації власного воєнного досвіду. Найбільш поляризуючі судження виявилися пов'язаними з темами нерівномірного розподілу воєнного тягара, моральної легітимності державного примусу, довіри до інституцій та права на критику влади під час війни. При цьому носії найбільш поляризованих позицій частіше демонстрували досвід

вимушеного переміщення, особистих втрат та підвищеного емоційного напруження.

Водночас результати слід інтерпретувати обережно з огляду на невеликий обсяг вибірки та дослідницький характер Q-методології. Отримані дані не претендують на репрезентативність щодо українського суспільства загалом, однак дозволяють описати соціально-психологічні особливості носіїв найбільш поляризованих морально-політичних інтерпретацій у межах досліджуваної вибірки.

2.7. Етичні засади дослідження

Дослідження проводилось з дотриманням основних принципів етики наукових досліджень у соціальній психології та Законом України «Про захист персональних даних».

Участь у дослідженні була повністю добровільною і безоплатною. Перед початком заповнення анкети кожен учасник отримував повну інформацію про мету дослідження, його процедуру, орієнтовну тривалість та способи використання даних. Поінформована згода фіксувалася через підтвердження участі на першому екрані анкети. Учасник мав право припинити участь у будь-який момент без пояснення причин і без негативних наслідків.

Усі дані збирались анонімно. Процедура переходу між етапами дослідження передбачала, що учасники, які завершили першу анкету (Google Forms), могли добровільно залишити електронну адресу для отримання персоналізованого посилання на платформу Q-TIP. Електронна адреса використовувалась виключно для надсилання індивідуального посилання і зберігалась окремо від даних дослідження. У платформі Q-TIP результати сортування не містять жодних особистих ідентифікаторів і не пов'язані з електронною адресою учасника. Електронні адреси видалялись після завершення збору даних. Учасники, які не бажали залишати контактні дані, мали право не переходити на другий етап без будь-яких негативних наслідків. У публікаціях результати представляються виключно в узагальненому вигляді без можливості ідентифікувати конкретного учасника.

Контент-аналіз базується на відкритих публічних джерелах, а саме публікаціях у соціальних мережах, розміщених у відкритому доступі. При цьому дотримуються такі принципи: недопущення маніпуляцій і виривання висловлювань з контексту; використання даних виключно з науковою метою для аналізу механізмів впливу, а не для оцінки чи осуду конкретних осіб; збереження наукової нейтральності щодо політичних позицій аналізованих акторів.

Також враховано той факт, що дослідження проводиться в умовах активного збройного конфлікту, що зумовлює підвищену етичну чутливість до тем суспільної напруги, колективної ідентичності і моральних оцінок. Популізм

розглядається як соціально-психологічний феномен, а не як характеристика окремих політичних сил, що дозволяє зберігати наукову нейтральність і мінімізувати ризик політичних інтерпретацій результатів.

Результати дослідження використовуються виключно з метою розробки рекомендацій щодо етично відповідальної публічної комунікації та зменшення суспільної поляризації і не застосовуються для маніпуляцій або посилення конфліктних наративів.

2.8. Використання штучного інтелекту

Під час підготовки цієї магістерської роботи штучний інтелект використовувався як допоміжний інструмент у межах політики використання ШІ Київської школи економіки. Зокрема, інструменти ШІ застосовувались для пошуку зарубіжних та українських наукових праць (ChatGPT, Elicit, Gemini), уточнення академічних формулювань і рекомендацій зі структурування тексту (Claude), а також технічної підтримки під час роботи з програмним середовищем R. Разом з тим, усі аналітичні рішення, інтерпретація результатів і формулювання висновків здійснені авторкою самостійно відповідно до дизайну дослідження та принципів академічної доброчесності.

РОЗДІЛ 3. ДИСКУСІЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. Обговорення результатів у контексті академічної дискусії

Метою цього дослідження було виявлення соціально-психологічних механізмів впливу морально-популістичних наративів лідерів думок у соціальних мережах на процеси суспільної поляризації в Україні в умовах війни. Отримані результати дозволяють стверджувати що ця мета досягнута: виявлено три якісно відмінні механізми сприйняття морально-популістських наративів, визначено тематичні виміри поляризації і встановлено що поляризуючий потенціал наративів є тематично специфічним а не ідеологічно детермінованим. Нижче результати обговорюються у зв'язку з кожним із завдань дослідження та у контексті ключових теоретичних джерел.

Теоретичні підходи та умови прояву морального популізму під час війни

Аналіз теоретичних підходів до морального популізму (Mudde & Kaltwasser, 2017; Hunger, 2024) дозволив сформувати концептуальну рамку для емпіричного дослідження. Мінімальне визначення популізму як маніхейського протиставлення «чесного народу» і «корумпованої еліти» (Mudde & Kaltwasser, 2017) знайшло емпіричне підтвердження у структурі сприйняття: Фактор 1 «Народ проти еліти» є найпотужнішим виміром і пояснює найбільшу частку дисперсії (15.6%). Це свідчить що популістська дихотомія є не лише риторичною конструкцією комунікаторів, а реальним когнітивним виміром крізь який аудиторія організовує своє сприйняття воєнної реальності.

Водночас дослідження виявляє специфіку українського воєнного контексту порівняно з класичними випадками популістської мобілізації описаними Асланідісом (Aslanidis, 2018). Якщо у рухах Великої рецесії популістський майстер-фрейм конструювався навколо економічної несправедливості то в умовах збройного конфлікту він набуває екзистенційного виміру: лінія «народ проти еліти» проходить передусім за розподілом воєнного тягара і жертвовності. Підтвердженням є надзвичайно сильний зв'язок між досвідом воєнного тягара і факторними скорями по Фактору 1 ($\tau = 0.731$, $p < 0.001$), що є найсильніший з усіх виявлених кореляцій. Це уточнює теорію Асланідіса про те, що в умовах війни популістський майстер-фрейм не просто «накладається» на наявні суспільні поділи, а структурується навколо нових ліній розколу породжених самим конфліктом.

Характеристика умов прояву популізму під час війни також виявила важливий парадокс: антиелітні установки є надзвичайно поширеними в усій вибірці незалежно від рівня особистих втрат (H3 не підтверджена). Це свідчить про ефект суспільної мобілізації, де в умовах тотальної війни антиелітний фрейм стає загальносуспільним, а не специфічним для найбільш постраждалих груп. Цей результат є важливим уточненням до теоретичних очікувань: інтенсивність

воєнного досвіду не є необхідною умовою для резонансу з популістськими наративами.

Комунікативні стратегії морального популізму та їх вплив на сприйняття

Контент-аналіз 12 публікацій 10 лідерів думок виявив шість типів морального популізму у соціальних мережах: від антиелітного військового до інституційного, кожен з яких конструює специфічну версію межі «народ–еліта». Це розширює типологію Хангера (Hunger, 2024) і показує що моральний популізм в умовах війни є не монолітним явищем а диференційованим дискурсивним полем з різними стратегіями конструювання антагонізму.

Аналіз сприйняття цих наративів через шкалу Лайкерта і Q-сортування виявив, що вплив популістських наративів на поляризацію є тематично специфічним а не ідеологічно детермінованим. Критерій Краскела-Воллеса не виявив значущих відмінностей між популістськими антипопулістськими і нейтральними твердженнями за поляризаційним потенціалом ($H = 1.086$, $p = 0.581$). Натомість найвищі значення PI зафіксовано для тверджень про розподіл воєнного тягаря ($PI = 0.891$) і легітимність рішень влади ($PI = 0.799$), незалежно від їх популістської класифікації. Це узгоджується з теоретичним твердженням Вікенкампа та ін. (Wickenkamp et al., 2025) що популізм функціонує як моральна евристика: він поляризує найсильніше тоді коли апелює до моральних основ турботи і авторитету одночасно, що саме і характеризує твердження про воєнний тягар.

Особливо виразно морально-екзистенційний характер таких тверджень проявляється в коментарях до теми корупції під час війни. Один із респондентів зазначив: **«Корупція – наш внутрішній ворог, який заважає побороти зовнішнього та зберегти життя співгромадян. Україна була би сильнішою та більш захищеною, якби бюджет і допомогу партнерів не розпилювали»**. У цьому коментарі корупція інтерпретується не лише як управлінська чи правова проблема, а як внутрішня загроза виживанню країни. Це підтверджує, що в умовах війни окремі суспільно-політичні теми набувають морального статусу, близького до межі між «своїми» і «ворогами».

Виявлена трифакторна структура сприйняття: «Народ проти еліти», «Держава проти громадянина» і «Демократичний імунітет» відображає три якісно відмінні способи інтерпретації популістських наративів аудиторією. Особливо значущим є Фактор 3 «Демократичний імунітет» – він описує когнітивну позицію стійкості до популістської бінарної логіки що поєднує критичне ставлення до влади з підтримкою демократичних інституцій. Крізь призму теорії моральних основ (Wickenkamp et al., 2025) носії цієї позиції демонструють моральний профіль близький до мейнстримного, з акцентом на справедливості у процедурному вимірі та лояльності до інституцій. Ця позиція є

потенційним ресурсом демократичної стійкості суспільства в умовах інформаційних воєн і заслуговує подальшого дослідження.

Відкриті коментарі респондентів дозволяють конкретизувати зміст цього фактора. Для частини учасників демократичні інститути постають не як формальна процедура мирного часу, а як умова справедливого розподілу ресурсів, підтримання суспільного порядку та збереження політичної суб'єктності під час війни. Один із респондентів зазначив: *«Саме інституції, правила, закони, суди уможливають справедливе розпорядження ресурсами, забезпечують порядок в суспільстві та визначають основоположні істини, за якими живе конкретна країна, тому їх збереження таке важливе, особливо під час війни»*. Це дає підстави інтерпретувати «демократичний імунітет» як позицію, у межах якої стійкість до популістської бінарної логіки ґрунтується не на безумовній довірі до влади, а на цінності процедур, правил і інституційних обмежень.

Методологічний внесок

Окремо варто наголосити на методологічному внеску дослідження. Узгодження трифакторної структури отриманої двома незалежними методами – шкалою Лайкерта ($n = 62$) і Q-сортуванням ($n = 37$) є свідченням валідності виявленої структури: вона не є артефактом конкретного методу а відображає реальні виміри сприйняття морально-популістських наративів. Запропонований композитний індекс поляризаційного потенціалу (PI) що поєднує три взаємодоповнювальні показники (AP, AI, BC) є авторською методологічною розробкою яка дозволяє диференціювати антагоністичну поляризацію від консенсусного відкидання, що є принципово важливим для аналізу суспільних розколів в умовах війни. Цей підхід може бути відтворений у майбутніх дослідженнях сприйняття популістських наративів в інших контекстах збройних конфліктів.

3.2. Обмеження дослідження

Отримані результати слід інтерпретувати з урахуванням низки методологічних обмежень, які стосуються як окремих етапів дослідження, так і загального дизайну.

Обмеження контент-аналізу

Кодування здійснювалось одним дослідником без перехресної перевірки (inter-rater reliability), що знижує об'єктивність категоріальної схеми і є визнаним обмеженням надійності. Вибірка контент-аналізу є цілеспрямованою і охоплює лише 12 публікацій 10 авторів за обмежений часовий період, саме тому вона не претендує на вичерпне охоплення українського публічного дискурсу. Відповідно типологія морального популізму є індуктивною і специфічною для цієї вибірки, а не універсальною класифікаційною схемою.

Обмеження процедури збору даних

Процедура переходу між етапами дослідження, через персоналізоване посилення на електронну адресу, створила додатковий бар'єр участі і призвела до відсіву 40.3% учасників першого етапу. Це є потенційним джерелом відбіркового зміщення (selection bias): респонденти що перейшли на другий етап можуть систематично відрізнятися від тих хто відмовився, зокрема за рівнем мотивації, технічними можливостями або рівнем довіри до дослідника. Крім того обидві вибірки сформовані методом «снігової кулі» через соціальні мережі, що обмежує їх соціальну різноманітність і унеможливорює узагальнення на генеральну сукупність.

Обмеження вибірки Q-сортування

Обсяг вибірки $n = 37$ є достатнім для Q-методологічного аналізу, однак обмежує статистичну потужність порівняльних тестів, зокрема для групи антипопулістських тверджень (A-POP, $n = 4$). Незначущий результат критерію Краскела-Воллеса ($p = 0.581$) може пояснюватись не лише відсутністю реальної різниці, а й низькою потужністю тесту за малих розмірів груп. Крім того вимушений характер Q-розподілу обмежує максимально можливі значення індексу антагоністичної поляризації AP, у вільному сортуванні ці значення могли б бути вищими.

Обмеження використання відкритих коментарів респондентів

Відкриті коментарі респондентів до Q-сортування використовувалися як допоміжний інтерпретативний матеріал, однак їх не можна розглядати як самостійний якісний етап дослідження. По-перше, коментар залишався лише до одного твердження, яке респондент вважав найбільш відповідним його баченню, тому ці дані не охоплюють повного спектра аргументації щодо всіх 30 тверджень. По-друге, кількість коментарів є обмеженою і нерівномірно розподіленою між твердженнями, що унеможливорює їх повноцінний тематичний або дискурс-аналітичний аналіз. По-третє, коментарі відображають передусім смислові пояснення найбільш значущих позицій для окремих учасників, а не репрезентативну картину аргументації всієї вибірки. Відтак у цій роботі вони використовувалися переважно для ілюстрації та уточнення інтерпретації виявлених факторів, а не як підстава для окремих узагальнюючих висновків.

Обмеження класифікації тверджень

Поділ 30 тверджень на популістські (POP), антипопулістські (A-POP) і нейтральні (NEU) здійснювався на основі змістового аналізу одного дослідника відповідно до критеріїв Mudde & Kaltwasser (2017) і не є результатом незалежної міжекспертної оцінки. Низька внутрішня узгодженість підшкали A-POP ($\alpha = 0.513$) свідчить про концептуальну неоднорідність антипопулістських тверджень, що знижує надійність цієї складової індексу популістичності.

Обмеження загального дизайну

Дизайн дослідження є переважно кореляційним і не дозволяє встановити строгу каузальність між популістськими наративами і суспільною поляризацією. Напрямок причинно-наслідкового зв'язку залишається відкритим питанням: чи популістська риторика спричиняє поляризацію, чи навпаки – вже поляризована аудиторія активніше споживає популістський контент. Вирішення цього питання потребує лонгітюдного або експериментального дизайну.

3.3. Практичні рекомендації

Результати цього дослідження мають безпосередню практичну цінність для різних суспільних акторів. Ключовий висновок про те, що поляризація є тематично специфічною і найсильніше проявляється навколо питань несправедливого розподілу воєнного тягара, – визначає і конкретні точки втручання. Нижче пропонуються рекомендації з урахуванням як емпіричних знахідок цього дослідження, так і світового досвіду управління суспільною єдністю в умовах тривалих збройних конфліктів.

Для лідерів думок і публічних комунікаторів

Найважливіший урок дослідження для цієї групи: **критика влади і антиелітна риторика не є однаковими за своїм поляризаційним потенціалом**. Факти корупції у держзакупівлях отримали майже одностайне засудження (93.6% згодних), тобто це не поляризуючий, а консенсусний наратив. Натомість твердження про те «хто має право голосу» і «чия воля є легітимною» генерують справжній антагоністичний розкол. Тому важливо:

1) Відокремлювати фактичну критику від моральної демонізації. Говорити «система закупівель не працює, і ось конкретні факти» є суттєво менш поляризуючим ніж «еліта навмисно краде кров солдатів». Перше є журналістикою, друге – популістським фреймом.

2) Уникати конструкцій що визначають «хто є справжнім народом». Риторика «ті хто реально воює мають право вирішувати» є найбільш поляризуючою у всій вибірці ($PI = 0.891$), що конструює ієрархію громадянської легітимності, яка виключає значну частину суспільства.

3) Свідомо використовувати «демократичний імунітет» як комунікативну стратегію. Риторика Фактора 3 про те, що «різні погляди нормальні», «інституції потрібні навіть коли недосконалі» є найменш поляризуючою і водночас є ресурсом суспільної стійкості. Лідери думок що усвідомлено обирають цей фрейм виконують важливу суспільну функцію.

Повчальним є досвід британської пропаганди часів Другої світової війни: міністерство інформації Черчилля свідомо уникало риторики класового конфлікту і апелювало до спільної жертвовності незалежно від соціального статусу, – знаменита кампанія «We Can Take It» підкреслювала солідарність а не

ієрархію страждання. Це не означало замовчування несправедливостей, – воно означало їх фреймування як спільної проблеми, що потребує спільного вирішення, а не як свідчення моральної відмінності між групами.

Для медіа і редакцій

Розробити редакційний стандарт розрізнення між **системною критикою і моральним популізмом**. Системна критика аналізує структурні причини проблеми і пропонує механізми вирішення. Моральний популізм шукає аморального винуватця. Перша зменшує поляризацію, другий її посилює.

Впровадити практику «**тягар-аудиту**» для матеріалів про мобілізацію і розподіл воєнних зусиль. Перш ніж публікувати матеріал що конструює образ «тих хто ухиляється», – перевірити чи є конкретні факти чи лише моральне засудження. Цей тематичний кластер є найбільш вибухонебезпечним з точки зору поляризації.

Активно висвітлювати Фактор 3, тобто позиції, що поєднують критичність до влади з підтримкою демократичних процедур. Ці голоси є в суспільстві, але алгоритмічно програють більш емоційно зарядженим популістським наративам. Свідоме посилення цих голосів є внеском медіа у суспільну стійкість.

Інвестувати у **медіаграмотність щодо моральних фреймів**. Дослідження Вікенкампа та ін. (2025) показує що популізм діє як когнітивна евристика, тобто спрощений ярлик, що обходить критичне мислення. Навчання аудиторії розпізнавати моральні фрейми («хто тут «народ» і хто «еліта»?») є ефективнішим ніж загальні заклики до критичного мислення.

Для державних інституцій

Найважливіший структурний висновок дослідження: **ґрунт для мобілізаційного популізму це реальна несправедливість, а не лише маніпулятивна риторика**. Твердження про несправедливий розподіл воєнного тягара не просто поляризує, – воно отримує найвищий консенсус відкидання корупції і найсильніший зв'язок з воєнним досвідом. Тому:

1) Зробити розподіл воєнного тягара **прозорим і справедливим** – це єдина системна відповідь на мобілізаційний популізм. Бронювання, відстрочки і мобілізаційні процедури, що сприймаються як несправедливі є найпотужнішим джерелом антиелітних настроїв. Жодна комунікаційна стратегія не замінить структурної справедливості.

2) Інституціоналізувати механізми підзвітності у воєнний час. Парадоксально, але дослідження показує що вимога «за провали має відповідати конкретний чиновник» ($PI = 0.373$) є помірно поляризуючою, тобто не є консенсусною. Це означає що суспільство розколоте у питанні персональної відповідальності. Чіткі механізми підзвітності зменшать цей розкол бо дадуть

відповідь на питання «хто відповідає» через інституційні а не популістські канали.

3) Комунікативна стратегія держави має свідомо використовувати мову Фактора 3. «Ми захищаємо демократичні інститути бо вони є нашою зброєю проти авторитаризму» є набагато менш поляризуючим фреймом ніж будь-яка версія «народ проти ворога всередині».

Повчальним тут є ізраїльський досвід після 7 жовтня 2023 року: різке зростання внутрішньої поляризації навколо питань відповідальності за провали безпеки і несправедливого розподілу тягара резервістів стало однією з найбільших загроз суспільній єдності в умовах активної війни. Уряди що ігнорують реальні несправедливості виявляються найбільш вразливими до популістської мобілізації навколо них.

Для програм психосоціальної підтримки

Включати **компонент медіаграмотності щодо моральних фреймів** у програми роботи з травмою. Хронічний стрес і потреба у когнітивному закритті (NFCC) роблять людей більш сприйнятливими до популістських спрощень, – і навпаки, психологічна стійкість корелює з толерантністю до складності. Програми що знижують NFCC опосередковано знижують і сприйнятливість до популістських наративів.

Приділяти особливу увагу групам що демонструють найвищу сприйнятливість до поляризуючих наративів, зокрема сім'ям військових, внутрішньо переміщеним особам (ВПО) і ветеранам. Ці групи несуть найважчий тягар, а відповідно є найбільш вразливими до антиелітних фреймів що апелюють до несправедливості їхнього становища. Підтримка цих груп є одночасно і гуманістичним і стратегічним пріоритетом.

Розробити **групові інтервенції для формування «демократичного імунітету»**, тобто навичок розпізнавати бінарну логіку «свій/чужий» утримуватись від неї і зберігати здатність до системного аналізу в умовах емоційного тиску. Носії позиції Фактора 3 у цьому дослідженні демонструють, що такий імунітет можливий, питання лиш в тому, як його формувати і поширювати.

Для академічної спільноти і дослідників

Запропонований індекс поляризаційного потенціалу (PI) є відтворюваним інструментом що може застосовуватись для моніторингу поляризуючого потенціалу публічних наративів у режимі реального часу. Регулярний «PI-моніторинг» ключових суспільних дискусій міг би слугувати раннім індикатором зростання суспільної напруги, – аналогічно до того як сейсмографи фіксують підземні поштовхи до того як стається землетрус.

ВИСНОВКИ

Центральним дослідницьким питанням цієї роботи було: як моральний популізм впливає на суспільну поляризацію в Україні в умовах збройного конфлікту? Отримані результати дають підстави стверджувати, що моральний популізм впливає на поляризацію не стільки через формальну популістичність або ідеологічний зміст наративів, скільки через їхню здатність активувати морально значущі теми воєнного часу: справедливість розподілу тягара, корупцію, довіру до інституцій, легітимність державного примусу та межі демократичних процедур в умовах війни. На основі теоретичного аналізу, контент-аналізу публікацій лідерів думок та двоетапного емпіричного дослідження (шкала Лайкерта, $n = 62$; Q-сортування, $n = 37$) сформульовано такі висновки.

Щодо теоретичної рамки

По-перше, аналіз академічної літератури засвідчив що популізм є концептуально навантаженим явищем яке реалізується одночасно як ідеологія, дискурсивна практика, комунікативний стиль і практика політичної мобілізації. Для цілей соціально-психологічного дослідження найбільш операційним виявився підхід Hunger (2024) який визначає моральний популізм через двоступеневий механізм: представлення народу як морально вищого і еліти як аморальної. Саме цей механізм є центральним для розуміння поляризаційного ефекту популістської риторики і знайшов емпіричне підтвердження у структурі сприйняття вибірки.

По-друге, соціальна поляризація в умовах тривалого збройного конфлікту є багатовимірним явищем, що поєднує афективну поляризацію, згубну поляризацію і хибну поляризацію. Теоретична рамка Bar-Tal (2013) про соціально-психологічну інфраструктуру конфлікту пояснює чому популістська риторика знаходить особливо сприятливий ґрунт в умовах активного збройного протистояння: елементи етосу конфлікту, а саме делегітимація ворога і позиціонування себе як жертви, – є водночас і ключовими елементами популістського дискурсу.

По-третє, цифрові медіа, зокрема Telegram створюють структурні умови для посилення популістської комунікації через відсутність модерації, алгоритмічне підсилення емоційного контенту та прямий зв'язок між лідером думок і аудиторією без журналістського посередництва (Engesser et al., 2017).

Щодо механізмів впливу: відповідь на дослідницьке питання

Дослідження виявило що моральний популізм впливає на суспільну поляризацію не через єдиний механізм а через три взаємопов'язані процеси.

Перший механізм – тематична специфічність поляризації. Поляризуючий потенціал популістських наративів визначається не їх

ідеологічним змістом а тематикою. Критерій Краскела-Воллеса не виявив значущих відмінностей між популістськими, антипопулістськими і нейтральними твердженнями за рівнем поляризаційного потенціалу ($H = 1.086$, $p = 0.581$). Натомість найвищі значення PI зафіксовано для тверджень про розподіл воєнного тягаря ($PI = 0.891$) і легітимність рішень влади ($PI = 0.799$) незалежно від їх популістської класифікації. Це означає що моральний популізм поляризує найсильніше тоді, коли апелює до реальних суспільних несправедливостей, а не просто через антиелітну риторику як таку.

Другий механізм – структурування поляризації навколо лінії тягаря. Факторний аналіз даних шкали Лайкерта ($n = 62$) і Q-сортування ($n = 37$) незалежно виявили одну і ту саму структуру сприйняття: три виміри: «Народ проти еліти», «Держава проти громадянина» і «Демократичний імунітет». Найпотужнішим є Фактор 1 (15.6% дисперсії) і саме він найсильніше корелює з досвідом воєнного тягаря ($\tau = 0.731$, $p < 0.001$). В умовах збройного конфлікту популістський майстер-фрейм структурується навколо нової лінії розколу, – «ті хто несе тягар» проти «тих хто уникає тягаря», а не навколо традиційних партійних чи ідеологічних поділів. Це є специфічною рисою воєнного популізму, що відрізняє його від класичних випадків описаних в літературі (Aslanidis, 2018).

Третій механізм – ефект суспільної мобілізації що нівелює індивідуальні відмінності. Інтенсивність особистого воєнного досвіду не диференціює рівень антиелітних настроїв ($\chi^2 = 0.99$, $p = 0.610$), тобто антиелітний фрейм є однаково поширеним серед тих хто зазнав значних втрат і серед тих хто не зазнав. В умовах тотальної війни моральний популізм стає загальносуспільним а не специфічним для найбільш постраждалих груп.

Якісні коментарі респондентів до Q-сортування додатково підтвердили, що підтримка або відкидання морально-популістських тверджень ґрунтується не лише на загальному ставленні до влади, а й на конкретних моральних інтерпретаціях воєнної реальності. У коментарях респондентів корупція описується як «внутрішній ворог», мобілізація – як сфера напруження між високою довірою до ЗСУ і недовірою до адміністративних практик держави, а демократичні інститути – як умова збереження політичної суб'єктності України під час війни. Це підтверджує, що поляризація у воєнному контексті має не лише політичний, а й морально-досвідний характер: вона формується навколо питань справедливості, жертвовності, відповідальності та довіри до інституцій.

Щодо результатів контент-аналізу

Контент-аналіз 12 публікацій 10 лідерів думок виявив шість якісно відмінних типів морального популізму в українському воєнному цифровому дискурсі: антиелітний військовий, антикорупційний, електоральний, мобілізаційний, радикальний антиелітний та інституційний. Спільним для всіх

типів є моральна дихотомізація яка в умовах воєнного часу отримує додаткову легітимізацію через реальну зовнішню загрозу. Найвищий поляризаційний потенціал виявлено у електоральному і радикальному антиелітному популізмі оскільки вони конструюють внутрішню «фронтирну лінію» всередині країни.

Щодо наукової новизни

Дослідження робить три оригінальні внески. По-перше розроблено типологію морального популізму специфічну для українського воєнного контексту що розширює існуючі класифікації (Hunger, 2024). По-друге запропоновано авторський композитний індекс поляризаційного потенціалу (PI), що дозволяє розрізняти антагоністичну поляризацію від консенсусного відкидання. По-третє, виявлено концепт «демократичного імунітету» як окремої когнітивної позиції стійкості до популістських наративів. Якісні коментарі респондентів засвідчили, що ця позиція ґрунтується не на безумовній довірі до влади, а на цінності демократичних інститутів, правил, законів і процедур як умов справедливого розподілу ресурсів та збереження політичної суб'єктності суспільства під час війни. Отже, «демократичний імунітет» можна розглядати як потенційний ресурс суспільної стійкості в умовах інформаційних воєн.

Щодо обмежень і напрямів подальших досліджень

Дослідження має ряд обмежень детально описаних у підрозділі 3.2. Перспективними напрямками є лонгітюдне дослідження динаміки популістської риторики в часі; порівняльне дослідження типів суб'єктивного сприйняття серед ветеранів, вимушених переселенців і цивільного населення; а також вивчення ефективності стратегій деполяризації і медіаграмотності у воєнному і поствоєнному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Баранівська, М. М. (2024). Методи дискурсивної психології у дослідженні політичного популізму: доцільність і можливості застосування. *Політичне життя*, 3, 85–90. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.11>
- Васютинський, В. О. (2024). *Психологічні координати українського світу: Монографія*. Талком. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/vasyutmon2024.pdf>
- Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
- Слюсаревський, М. М. (2022). *Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді: Науково-аналітична доповідь*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Доповідь-4.05.222.pdf>
- Чуніхіна, С. Л. (Наук. ред.). (2025). *Соціальна ситуація в Україні: особливості трансформації громадської думки під час повномасштабної війни: Довідник* [Електронне видання]. Імекс-ЛТД. <https://ispp.org.ua/2025/12/18/soczialna-sytuacziya-v-ukraini-osoblyvosti-transformacziii-gromadskoi-dumky-pid-chas-povnomasshtabnoii-vijny-dovidnyk/>
- Яровий, Д. О. (2019). *Психологічні практики громадянського протистояння в соціальних медіа* [Автореферат дисертації кандидата психологічних наук, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України]. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Яровий-Дмитро-Автореферат.pdf>
- Abrutyn, S. (2023). Toward a general theory of social pain and collective trauma. *Sociological Theory*, 41(4), 342–368. <https://doi.org/10.1177/21568693231213088>
- Aslanidis, P. (2016). Is populism an ideology? A refutation and a new perspective. *Political Studies*, 64(1_suppl), 88–104. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12224>
- Aslanidis, P. (2018). Populism as a collective action master frame for transnational mobilization. *Sociological Forum*, 33(2), 443–464. <https://doi.org/10.1111/socf.12424>
- Bar-Tal, D. (2013). *Intractable conflicts: Socio-psychological foundations and dynamics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139025195>

- Bar-Tal, D., Halperin, E., & de Rivera, J. (2007). Collective emotions in conflict situations: Societal implications. *Journal of Social Issues*, 63(2), 441–460. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00518.x>
- Bar-Tal, D., & Halperin, E. (2011). Socio-psychological barriers to conflict resolution. In D. Bar-Tal (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (pp. 217–240). Psychology Press.
- Bonikowski, B., & Gidron, N. (2016). The populist style in American politics: Presidential campaign discourse, 1952–1996. *Social Forces*, 94(4), 1593–1621. <https://doi.org/10.1093/sf/sov120>
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55(3), 429–444. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00126>
- Brown, S. R. (1980). *Political subjectivity: Applications of Q methodology in political science*. Yale University Press.
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46, 357–385. <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). SAGE Publications.
- DeCarlo, L. T. (1997). On the meaning and use of kurtosis. *Psychological Methods*, 2(3), 292–307. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.2.3.292>
- Druckman, J. N., & Levendusky, M. S. (2019). What do we measure when we measure affective polarization? *Public Opinion Quarterly*, 83(1), 114–122. <https://doi.org/10.1093/poq/nfz003>
- Engesser, S., Ernst, N., Esser, F., & Büchel, F. (2017). Populism and social media: How politicians spread a fragmented ideology. *Information, Communication & Society*, 20(8), 1109–1126. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1207697>
- Finkel, E. J., Bail, C. A., Cikara, M., Ditto, P. H., Iyengar, S., Klar, S., Mason, L., McGrath, M. C., Nyhan, B., Rand, D. G., Skitka, L. J., Tucker, J. A., Van Bavel, J. J., Wang, C. S., & Druckman, J. N. (2020). Political sectarianism in America. *Science*, 370(6516), 533–536. <https://doi.org/10.1126/science.abe1715>
- Gerbaudo, P. (2018). Social media and populism: An elective affinity? *Media, Culture & Society*, 40(5), 745–753. <https://doi.org/10.1177/0163443718772192>
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366–385. <https://doi.org/10.1037/a0021847>

- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. In P. Devine & A. Plant (Eds.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 47, pp. 55–130). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>
- Haidt, J. (2012). *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Pantheon Books.
- Haidt, J., & Graham, J. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. *Social Justice Research*, 20, 98–116. <https://doi.org/10.1007/s11211-007-0034-z>
- Haidt, J., & Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus*, 133(4), 55–66. <https://doi.org/10.1162/0011526042365555>
- Halperin, E. (2016). *Emotions in conflict: Inhibitors and facilitators of peace making*. Routledge.
- Hameleers, M. (2021). Interacting with the ordinary people: How populist messages and styles communicated by politicians trigger users' behaviour on social media. *European Journal of Communication*, 36(3), 238–253. <https://doi.org/10.1177/0267323120978722>
- Hameleers, M., Bos, L., & de Vreese, C. H. (2017). “They did it”: The effects of emotionalized blame attribution in populist communication. *Communication Research*, 44(6), 870–900. <https://doi.org/10.1177/0093650216644026>
- Hameleers, M., Bos, L., & de Vreese, C. H. (2019). Shoot the messenger? The media's role in framing populist attributions of blame. *Journalism*, 20(9), 1145–1164. <https://doi.org/10.1177/1464884917698170>
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: An integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(3), 252–264. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1003_4
- Hawkins, K. A. (2009). Is Chávez populist? Measuring populist discourse in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040–1067. <https://doi.org/10.1177/0010414009331721>
- Hawkins, K. A., Aguilar, R., Castanho Silva, B., Jenne, E. K., Kocijan, B., & Rovira Kaltwasser, C. (2019). Measuring populist discourse: The Global Populism Database. *European Political Science*, 18, 560–572. <https://doi.org/10.1057/s41304-019-00220-8>
- Hopp, F. R., Fisher, J. T., Cornell, D., Huskey, R., & Weber, R. (2021). The extended Moral Foundations Dictionary (eMFD): Development and applications of a crowd-sourced approach to extracting moral intuitions from text. *Behavior*

- Research Methods*, 53(1), 232–246. <https://doi.org/10.3758/s13428-020-01433-0>
- Hunger, S. (2024). Virtuous people and evil elites? The role of moralizing frames and normative distinctions in identifying populist discourse. *Political Research Exchange*, 6(1), Article 2370308. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2024.2370308>
- Huss, E., & Meidan, M. (2023). Ukraine, war and resistance: Reshaping social cohesion. *Studia Socjologiczne*, 250(3), 5–34. <https://doi.org/10.24425/sts.2023.146173>
- Iyengar, S., Lelkes, Y., Levendusky, M., Malhotra, N., & Westwood, S. J. (2019). The origins and consequences of affective polarization in the United States. *Annual Review of Political Science*, 22, 129–146. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051117-073034>
- Iyengar, S., Sood, G., & Lelkes, Y. (2012). Affect, not ideology: A social identity perspective on polarization. *Public Opinion Quarterly*, 76(3), 405–431. <https://doi.org/10.1093/poq/nfs038>
- Iyengar, S., & Westwood, S. J. (2015). Fear and loathing across party lines: New evidence on group polarization. *American Journal of Political Science*, 59(3), 690–707. <https://doi.org/10.1111/ajps.12152>
- Jagers, J., & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46(3), 319–345. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>
- Kaiser, H. F. (1958). The varimax criterion for analytic rotation in factor analysis. *Psychometrika*, 23(3), 187–200. <https://doi.org/10.1007/BF02289233>
- Korostelina, K. V., Zakharchenko, A., et al. (2025). National identity meaning and attitudes toward war, peace, and the future of Ukraine. *Conflict Resolution Quarterly*, 1–15. <https://doi.org/10.1002/crq.70020>
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso.
- Levendusky, M., & Malhotra, N. (2016). Does media coverage of partisan polarization affect political attitudes? *Political Communication*, 33(2), 283–301. <https://doi.org/10.1080/10584609.2015.1038455>
- Lokot, T. (2019). Public networked discourses in the Ukraine–Russia conflict: “Patriotic hackers” and digital populism. *International Journal of Communication*, 13, 3430–3451.
- Mason, L. (2018). *Uncivil agreement: How politics became our identity*. University of Chicago Press.

- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Article 20. <https://doi.org/10.17169/fqs-1.2.1089>
- McCoy, J., & Somer, M. (2019). Toward a theory of pernicious polarization and how it harms democracies. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 681(1), 234–271. <https://doi.org/10.1177/0002716218818334>
- McKeown, B., & Thomas, D. (2013). *Q methodology* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press.
- Moral Foundations Theory. (n.d.). *Moral Foundations Theory*. <https://moralfoundations.org/>
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis guidebook*. SAGE Publications.
- Pfister, R., Schwarz, K. A., Janczyk, M., Dale, R., & Freeman, J. B. (2013). Good things peak in pairs: A note on the bimodality coefficient. *Frontiers in Psychology*, 4, Article 700. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00700>
- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88–106. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0602_01
- Rooduijn, M., & Pauwels, T. (2011). Measuring populism: Comparing two methods of content analysis. *West European Politics*, 34(6), 1272–1283. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>
- Rooduijn, M., Van Hauwaert, S. M., & Van Kessel, S. (2021). Polarization: What do we know and what can we do about it? *Frontiers in Political Science*, 3, Article 687695. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.687695>
- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism. *Journal of Political Ideologies*, 13(1), 95–110. <https://doi.org/10.1080/13569310701822289>
- Staub, E. (2006). Reconciliation after genocide, mass killing, or intractable conflict: Understanding the roots of violence, psychological recovery, and steps toward a general theory. *Political Psychology*, 27(6), 867–894. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00541.x>
- Stephenson, W. (1953). *The study of behavior: Q-technique and its methodology*. University of Chicago Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.

- Van der Eijk, C. (2001). Measuring agreement in ordered rating scales. *Quality & Quantity*, 35(3), 325–341. <https://doi.org/10.1023/A:1010374114305>
- Van Hauwaert, S. M., & Van Kessel, S. (2018). Beyond protest and discontent: A cross-national analysis of the effect of populist attitudes and issue positions on populist party support. *European Journal of Political Research*, 57(1), 68–92. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12216>
- Watts, S., & Stenner, P. (2012). *Doing Q methodological research: Theory, method and interpretation*. SAGE Publications.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1–22. <https://doi.org/10.2307/422412>
- Wickenkamp, A., Hopp, F. R., Hameleers, M., & Bos, L. (2025). The moral foundations of populist communication: A semantic network analysis of political parties' social media discourse in a multiparty system. *Social Media + Society*, 11(3). <https://doi.org/10.1177/20563051251357271>
- Yilmaz, I., Bliuc, A.-M., Norrie, R., Smith, C. M., Smith, J., Evans, C., Courtney, D. S., & Barnett, D. (2026). Populism in the age of social media: A systematic review of recent digital populism research. *New Media & Society*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/14614448261420218>
- Zabala, A. (2014). qmethod: A package to explore human perspectives using Q methodology. *The R Journal*, 6(2), 163–173. <https://doi.org/10.32614/RJ-2014-032>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. ТЕКСТИ ПУБЛІКАЦІЙ ЛІДЕРІВ ДУМОК, ЩО СКЛАЛИ ВИБІРКУ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ

Текст 1

Автор: Мар'яна Безугла

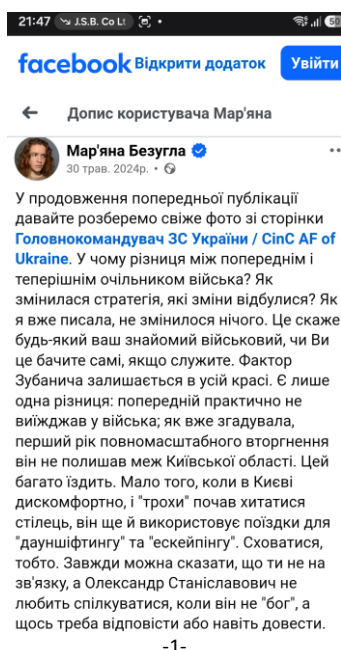
Дата публікації: 30.05.2024

Платформа: Facebook

Статистика: Доступ до коментарів обмежений

Посилання: <https://www.facebook.com/bezuhlamariana/posts/10231352465185487/>

Текст публікації:

Але ж що там робить Сирський? Надихає? Навчає? Розбирає задавлені проблеми системи? Ні. Сирський використовує "ручник".

Розберу на прикладі останнього фото з його сторінки, опублікованого цього ранку. На фото – штаб 57-ї бригади, напрямок Вовчанська, це вже публічна інформація, ніяких таємниць не відкриваю. Головнокомандувач зі своїм традиційно "караїним обличчям" сидить на місці командира бригади, а той нещасний зліва від нього і є командир бригади. Бакулін – єдиний за більш ніж два роки повномасштабного вторгнення комбриг, який очолював цю бригаду ще до повномасштабного вторгнення. Всі інші тасувалися вже багато разів. Тобто, це останній комбриг, який втримався на посаді за два роки. "Останній з могікан". Ще раз, генералітет не просто не дбає про розвиток професійного рівня та злагодженості колективів бригад, локального лідерства, цінностей та бренду підрозділів, вони ще й максимально намагаються цього не допустити! Сирський – провідний у такому підході, завжди намагається, щоб у підрозділах була максимально розбита атмосфера, керівники – бажано транзитними пасажирками і багато приданих

підрозділів до підрозділу. Тоді комбриг менш ймовірно ратуватиме за колектив, бо все одно знімуть, а з приданого батальйону не шкода і людей, їх психологічно легше відправляти в один кінець. Війна – це завжди про важкий вибір командира і ризик, але мистецтво лідерства не просто так вважається ключем до перемоги з початку часів. Багато книг про це написано, багато прикладів в історії, але є елементарні постулати, що лідер – це про довіру, дисципліну, злагодженість та честь, добре ім'я колективу. Все те, що наразі безжальна машина вищих штабів викоринює навіть в оновленій мобілізованій армії, і яке розвивається всупереч, а не завдяки.

Отже, цей один нещасний комбриг, якого посадили на стільчик перед своїми ж підлеглими, мабуть, прекрасно усвоїв, що і як треба подавати генералам. Він, як і десятки досвідчених сучасним боєм офіцерів, заручник генералітету, якого традиційно пресують, а не навчають і розвивають. Безвідносно до конкретної бригади. Наприклад, в 23-й бригаді за рік поміняли 5 комбригів, є бригади, де комбриг затримувався кілька тижнів. Бувало, комбригів знімали на піку виконання завдання підрозділом, що НІКОЛИ не призводило до покращення положення, але

давало генералам чергового "призначеного винного".

Тож, коли виникає нова загроза, росіяни атакують, чи наша група злякалась і залишить позиції, чи проблема взаємодії з сусідами, у підрозділах постараться зазвичай не подати цю інформацію чи згладити її, бо допомоги не отримаєш, дьоргатимуть для звітів більше, а потім ще й знову доведеться пересуватися в іншу бригаду або на іншу посаду. Тож краще притримати. Так система сама генерує і накопичує критичні помилки ситуаційної обізнаності, апофеозом чого стало пропущене вторгнення на Харківщину.

Ще Сунь-Цзи тисячі років тому писав:

"Полководець, у поведженні з солдатами догідливий та послужливий – військо полягло духом. Полководець направило і наліво роздає нагороди – не знає, що робити далі. Полководець постійно карає солдатів – військо знаходиться у критичному стані. Спочатку жорстко карає, а потім боїться зради – він не прозорливий і не знає мистецтва війни."

Чи це глухий кут у розвитку українського війська? Вважаю, що так, з Сирським,

-4-

Сододем, Павлюком (генерал Павлюк взагалі збирався на мене подавати позов до суду, є час у людини замість зайнятися ТЦК та СП, які йому напрямку підпорядковуються), Баргилевичем та іншими представниками фракції. Ми йшли в глухий кут із селфі, фантиками і конфетти Залужного, накопичуючи проблеми без вирішень. Нічого не змінилося, фантиків стало менше. Чесний совок. Чесний глухий кут з цим генералітетом.

А де ж надія? Чи є світло в тунелі, шанси? Так!

Вони внизу, в бойових підрозділах, які розвиваються всупереч. Як вчаться виживати, подаючи формальщину нагору і намагаючись самі навчати своїх бійців, самі здобувати новітні технології для боротьби з росіянами, самі зав'язувати знайомства і ділитися інформацією мимо вищих штабів. Там усе, там серце нашої стійкості. Там непередбачуваність для росіян. Там наша Нова Січ. Там ПЕРЕМОГА.

Але їх не чуємо.

Може, час розбити скляну стелю? Змінити Генштаб? Дати рух новому генералітету, без "першого факультету", який здобувається

-5-

на безкінечно застарілих кафедрах незмінених військових вишів? Здійснити революцію в українській армії, щоб перемогти?

Змінюйся, щоб перемогти. Працює тільки те, що веде до перемоги. І це точно не пенсіонери з зірочками і "ручниками".

Andriy Andriymak та 661 інша особа

👍 662

💬 2

Мар'яна Безугла Репресії підвезли

-6-

Текст 2

Автор: Володимир Зеленський

Дата публікації: 12.02.2025

Платформа: Офіційний сайт Президента

Статистика: Коментарі відсутні; текст з офіційного сайту Президента

Посилання: <https://www.president.gov.ua/news/virimo-sho-sili-ameriki-dostatno-shob-razom-iz-nami-razom-z-95989>

Текст публікації:

Віriamo, що сили Америки достатньо, щоб разом із нами, разом з усіма партнерами дотиснути Росію до миру – звернення Президента

12 лютого 2025 року - 21:30

Дорогі українці, українки!

Довгий і непростий сьогодні день. Щойно провів засідання РНБО – рішення ухвалене й буде опубліковане завтра. Захищасмо нашу державу та відновлюємо справедливість: кожен, хто знищував національну безпеку України та допомагав Росії, – кожен повинен відповідати. Мільярди, які були зароблені фактично продажем України, українських інтересів, української безпеки, повинні бути заблоковані й повинні працювати на захист України та українців. І це буде. Обов'язково. І є також рішення щодо цін на ліки для наших людей – те, що потрібно так громадянам України. Є шлях, щоб знизити на 30 % цін на топ 100 медичних засобів із 1 березня – на найбільш важливі ліки для наших людей. Уряд повинен представити суспільству всі деталі. Зміни мають бути відчутними й позитивними для мільйонів українців. Це персональна відповідальність урядовців і

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

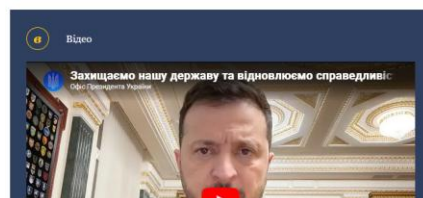
конкретно – міністра охорони здоров'я.

Друге за сьогодні. Дуже предметні переговори зі Сполученими Штатами Америки. Була розмова з Президентом Трампом – хороша розмова, детальна, а ключовий Президенту за ширий інтерес до наших спільних можливостей, до того, як ми можемо разом наблизити справжній мир. Тривала розмова. Ми обговорили багато нюансів – дипломатичних, військових, економічних, і Президент Трамп поінформував мене про те, що йому сказав Путін. Віriamo, що сили Америки достатньо, щоб разом із нами, разом з усіма партнерами дотиснути Росію і Путіна до миру. Також була зустріч із міністром фінансів Сполучених Штатів Бессентом – ми готуємо угоду, яка зміцнить нашу безпеку й дасть новий поштовх нашим економічним відносинам. Ми плануємо всі деталі опрацювати так, щоб уже в межах Мюнхенської конференції та наших зустрічей там з американськими представниками, зокрема віцепрезидентом Америкен Венсом, – щоб у нас було готове бачення, як додати більше безпеки і який документ може це зафіксувати.

І ще одне.

Сьогоднішній ракетний удар Росії по Україні – балістика, дрони. Якраз перед візитом американського міністра. На жаль, є втрати – мої співчуття рідним. Є постраждалі. І очевидно: треба працювати всім абсолютно, хто здатний допомогти з ППО, щоб поменше зникло життів людей від російського терору. Війна, на жаль, триває. Захищати життя треба і треба захищати кожного дня. Ми робимо максимум, щоб наблизити мир. Я дякую всім, хто допомагає! І хто буде з нами в перший день миру.

Слава Україні!

Текст 3

Автор: Петро Порошенко

Дата публікації: 12.02.2025

Платформа: Facebook

Статистика: 40 тис. реакцій, 4 900 коментарів, 2,3 млн переглядів

Посилання: <https://www.facebook.com/petroporoshenko/videos/1144084360688930/>

Текст публікації:

Петро Порошенко
12 февраль 2025 г. · 🌐

Подписаться

Поки мільйони українців відбивають російську агресію вздовж тисяч кілометрів фронту, в глибокому тилу купка можновладців, паразитуючи на воєнному стані, зводить в Україні авторитарний політичний режим, подібний до того, який на російі збудував путін.

Тому моє друге розчарування і занепокоєння: як ця показова демонстраційна зачистка політичного поля позначиться на євроінтеграції. Нам ще треба буде захистити демократію, верховенство права і відповідність України стандартам членства в Євросоюзі.

Саме тому днями я повернувся із закордонного відрядження, хоча мене всі попереджали: що у влади «дах зірвало», про санкції та нові підозри і що краще мені залишатися за кордоном. Це дуже погане дежавю: коли за пару тижнів до великого вторгнення влада займалася Порошенком. І через три роки

Показать меньше

Петро Порошенко
12 февраль 2025 г. · 🌐

Подписаться

день займався санкціями проти моєї скромної персони.

Він уже «переміг» путіна, зміцнив міжнародну коаліцію, забезпечив армію всім необхідним, здолав корупцію і шукає, куди б ще докласти свої видатні полководські таланти, відкриваючи другий фронт проти держави, починаючи внутрішні політичні чистки.

Сьогодні Зеленський завдав колосального удару по внутрішній єдності, якої наша команда неухильно дотримується з лютого 2022 року і яка є нашою головною зброєю в боротьбі з агресором.

Уся відповідальність за негативні наслідки лягає безпосередньо на нього. Відповідальність за те, що перші три роки президентства він повністю ігнорував проблеми армії, бо «інакше не буде за що будувати дороги». Відповідальність за те, що

Показать меньше

Текст 4

Автор: Володимир Зеленський

Дата публікації: 13.02.2025

Платформа: Суспільне / YouTube

Статистика: 34 381 перегляд; 432 коментарі

Посилання: <https://susplne.media/947797-zelenskij-pro-sankcii-proti-poroshenko-ce-ne-persij-i-ne-ostannij-paket/>

Текст публікації:

Петро Порошенко на Мюнхенській конференції з безпеки у 2023 році. AP/Petr David Josek

Президент України Володимир Зеленський пояснив причину запровадження санкцій проти експрезидента України та народного депутата Петра Порошенка.

Про це він розповів під час відвідування Хмельницької АЕС, передає кореспондентка [Суспільного](#).

За словами президента, запроваджені санкції не будуть останніми. Санкції запровадили через виведення мільярдів гривень під час війни, сказав Зеленський.

"Я просто здивований, що раніше фінмоніторинг нічого нам не показував. Я це не бачив, а як було до мене, складно сказати. Зараз Служба безпеки та фінмоніторинг показують мільярди, і всі ці люди, Медведчук та Порошенко — вони партнери в цьому кейсі, але я не хочу звинувачувати, це роблять суди. І це ж не те, що хтось там за ґратами через санкції. Санкції — це обмеження на сьогодні використовувати ті чи інші гроші, які були зароблені ось таким незаконним шляхом" — сказав президент.

Також Зеленський повідомив, що має інформацію про нібито відмивання коштів через фонди, скеровані на підтримку Збройним силам. За його словами, гроші з фондів передавали членам своєї партії.

Президент також додав, що ті, хто потрапив під санкції, можуть повернути виведені кошти у бюджет. Їх скерують на Збройні сили. Тоді санкції знімуть, сказав Зеленський.

-1-

"Я просто здивований, що раніше фінмоніторинг нічого нам не показував. Я це не бачив, а як було до мене, складно сказати. Зараз Служба безпеки та фінмоніторинг показують мільярди, і всі ці люди, Медведчук та Порошенко — вони партнери в цьому кейсі, але я не хочу звинувачувати, це роблять суди. І це ж не те, що хтось там за ґратами через санкції. Санкції — це обмеження на сьогодні використовувати ті чи інші гроші, які були зароблені ось таким незаконним шляхом" — сказав президент.

Також Зеленський повідомив, що має інформацію про нібито відмивання коштів через фонди, скеровані на підтримку Збройним силам. За його словами, гроші з фондів передавали членам своєї партії.

Президент також додав, що ті, хто потрапив під санкції, можуть повернути виведені кошти у бюджет. Їх скерують на Збройні сили. Тоді санкції знімуть, сказав Зеленський.

Голова аналітичного центру "Інститут законодавчих ідей" Тетяна Хутор в ефірі "Суспільне Студія" розповіла, що санкції, накладені на п'ятого президента України Петра Порошенка, є юридично тимчасовим заходом, попри те, що вказані як безстрокові:

"Санкції — це в цілому тимчасовий юридичний захід. Він рано чи пізно має завершитися, має закінчитися тоді, коли поведінка особи, яка була підставою для застосування санкцій, змінилася або припинилася. Тому в цілому треба розуміти, що санкції не можуть бути безстроковими".

-2-

Хутор також наголосила, що українське законодавство не зобов'язує президента детально обґрунтовувати рішення щодо санкцій. За словами експертки, це є "певним недоліком" і створює простір для широкого трактування.

Щодо заяви президента Володимира Зеленського, Хутор зазначила, що санкції все ж можуть бути зняті, якщо Порошенко поверне кошти та спрямує їх на потреби армії.

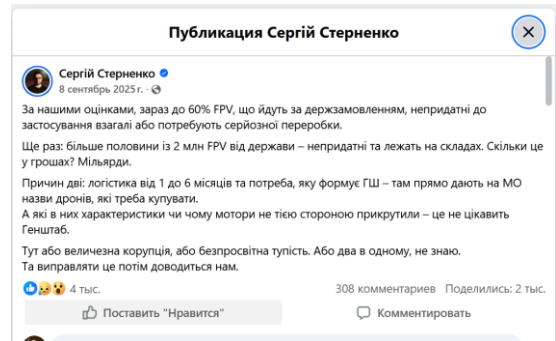
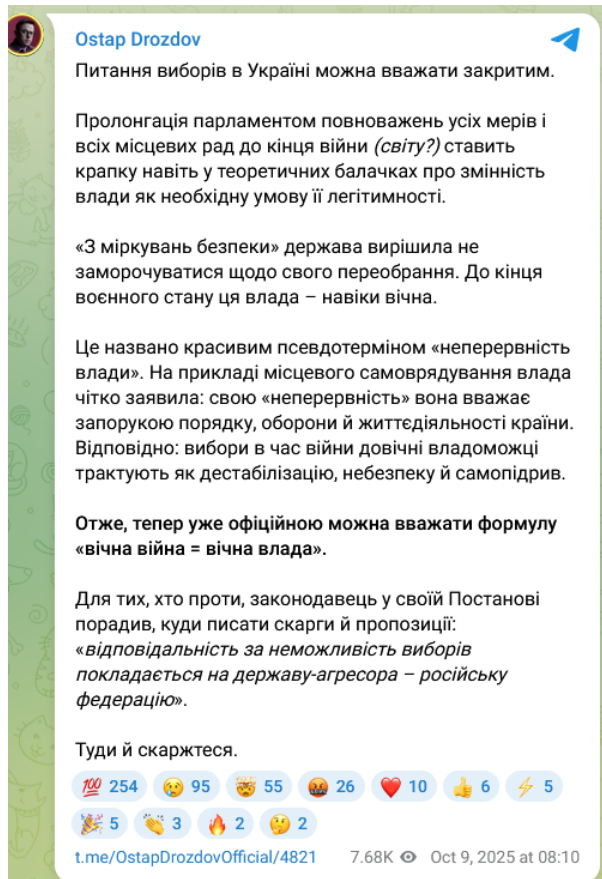
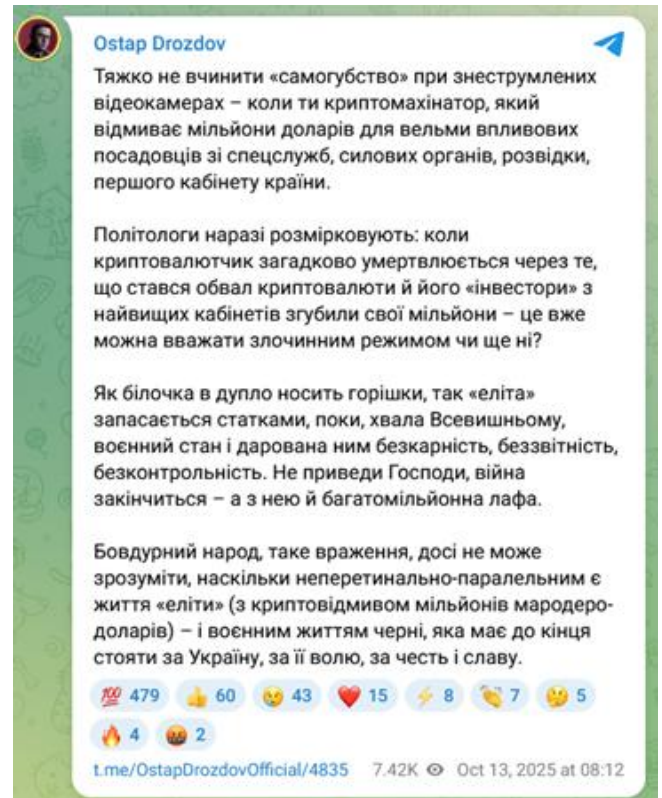
Що відомо про санкції проти Петра Порошенка

Ввечері 12 лютого Петро Порошенко [повідомив](#) про запровадження санкцій проти нього. За його словами, він був поінформований про це. Нардеп звинуватив у запровадженні санкцій президента Зеленського та поклав на нього відповідальність за можливі негативні наслідки цього рішення.

13 лютого президент Володимир Зеленський опублікував указ про запровадження санкцій проти Петра Порошенка, Ігоря Коломойського, Геннадія Боголюбова, Костянтина Жеваго та Віктора Медведчука. Згідно зі списком запроваджених санкцій, РНБО тимчасово позбавила їх права користуватися та розпоряджатися активами.

Служба безпеки України повідомила, що санкції запровадили через загрози державній безпеці.

-3-

Текст 5**Автор:** Сергій Стерненко**Дата публікації:** 08.02.2025**Платформа:** Facebook**Статистика:** 4 031 реакція; 308 коментарів; 2 тис. поширень**Посилання:**<https://www.facebook.com/share/p/1GfxaHvqw5/>**Текст публікації:****Текст 6****Автор:** Остап Дроздов**Дата публікації:** 09.10.2025**Платформа:** Telegram**Статистика:** 463 реакції; 7 068 переглядів**Посилання:**<https://t.me/OstapDrozdovOfficial/4821>**Текст 7****Автор:** Остап Дроздов**Дата публікації:** 13.10.2025**Платформа:** Telegram**Статистика:** 623 реакції; 7 041 перегляд**Посилання:**<https://t.me/OstapDrozdovOfficial/4835>**Текст публікації:****Текст публікації:**

Текст 8**Автор:** Павло Нусс**Дата публікації:** 11.12.2025**Платформа:** Telegram**Статистика:** 352 реакції; 9 093 перегляди**Посилання:** <https://t.me/nusspavlo/22982>**Текст публікації:**

🔴 Віце-спікер ВР Корнієнко заявляє, що Рада "готова" підготувати закони для виборів під час війни, як того хоче Зеленський. Відреагувати миттєво. Швидко. Як і треба слугам. Тільки один нюанс: вибори ніколи не були проблемою законів. Проблема — у тотальній узурпації влади та відсутності елементарних умов безпеки, які Банкова сама ж і провалила. 1. Вони хочуть перекласти відповідальність на США та ЄС. Не Зеленський і не "Слуги" забезпечують безпеку виборів — винні тепер партнери. 2. Законів для виборів не вистачало лише тоді, коли владі це було вигідно. П'ять років обіцяли "перезапустити" ЦВК, виборчий кодекс, забезпечити прозорість фінансування. Результат — нуль. Але щойно заговорили про вибори для рейтингу — "ми все підготуємо". 3. Які вибори під час війни, коли цензура, тиск і монополія влади тотальні? — Незалежні медіа знищені. — Опозиція заблокована, перебуває в інформаційному вакуумі. — Адмінресурс контролюється на 100%. Це не вибори — це спроба легалізувати одноосібне правління Зеленського та фактично захопити владу ще на роки.	4. Зеленський боїться виборів за умов миру — тому хоче їх у війні, в критика Трампа щодо відсутності демократії та демократичних процесів в Україні (вибори) тупо вчасно використовуються злочинцями на як печерських пагорбах. Бо в умовах безпеки і чесної конкуренції шансів у монобільшості і їх монопрезидента - немає. Їх потрібна отрібна "воєнна тиша", контроль і відсутність дебатів. 5. Найцінічніше — продавати суспільству думку, що Захід має гарантувати нам вибори. Насправді Захід чітко каже: — безпека — пріоритет; — вибори можливі лише тоді, коли вони реальні та чесні, але вибори мають відбутися для ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ВЛАДИ з урахуванням наслідків корупційних скандалів. — не може бути голосування на передовій під обстрілами. Але Банкові потрібен не процес — а результат. На сьогодні реалістичніше було б: 1. Формування нової коаліції. 2. Обрання адекватного, досвідченого спікера - Петра Порошенка. 3. Відставка Зеленського. 4. Спікер, тобто Порошенко, в.о. президента. І процес рестарту був би запущений миттєво, і довіра до України повернулась би миттєво. підпишись ★ 1 🗳️ 341 ❤️ 10 🙏 1
---	---

Текст 9**Автор:** Дмитро Чекалкін**Дата публікації:** 27.11.2025**Платформа:** Telegram**Статистика:** 908 реакцій; 6 083 перегляди**Посилання:** https://t.me/dmytro_chekalkyn/6418**Текст публікації:**

Мир в очках Путіна

У мене немає часу думати стратегічно

У нас що танки по вулицях їздять?

Я нікому нічого не доміняю

Якщо в порозу зможу впасти

Нам потрібно думати про шашлики

Где то посередина

Нужно просто перестать стрелять

Я б помер але Крим не віддаю

Якщо ми збільшимо армію ми не зможемо будувати дороги

Я не коду туди, куди мене не просять

Россияне они тоже люди

Павло Нусс:
The Atlantic пише, що Зеленський не має наміру віддавати Донбас заради припинення конфлікту — ... бо боїться програти майбутні вибори.

І це, по суті, найчесніший діагноз нинішньої влади.

Проблема не в тому, що президент «не віддає території». В цьому випадку - підтримка.

Проблема в тому, ЧОМУ він цього не робить.
Не з принципу, не з державницького бачення, не з розуміння стратегічних наслідків — а з елементарного страху втратити владу.

Для Зеленського війна стала не лише трагедією країни, а й центральним елементом власної політичної гри.

Рішення, які мали би прийматись через призму національної безпеки, ухвалюються через призму персонального рейтингу.

Замість того, щоб запропонувати суспільству чесну дорожню карту миру — з ризиками, компромісами, червоними лініями — влада ховається за популістськими штампами. Бо чесний діалог може коштувати електоральної підтримки.

Парадокс у тому, що Зеленський одночасно і не готовий до жорсткого миру, і не здатний до жорсткої війни.

Стратегія «нічого не вирішувати, аби не програти вибори» — це те, що затягує конфлікт, підриває довіру партнерів і поглиблює внутрішній хаос.

І якщо The Atlantic має рацію — країна сьогодні керується не концепціями державної політики, а страхами одного політика. І саме це — найбільша загроза для українського майбутнього.

The Atlantic — один із найстаріших та найреспектабельніших журналів США.

100 794

🔥 97

👤 17

6.83K 16:32

Текст 10

Автор: Леонід Ємець

Дата публікації: 12.06.2023

Платформа: Facebook

Статистика: 1 278 реакцій; 313 коментарів; 2,1 тис. поширень

Посилання: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2022-11-07-013769-a>

Текст публікації: 🤔🤔🤔🤔🤔🤔🤔🤔🤔🤔

Березовий сік

Що купити району в Києві в укриття якщо вже все є?

1. Більярдний стіл?
2. Набір кальянів?
3. Ігрові автомати?
4. Електроовочеріску за 130 000?
7. Електросковорідку за 720 000?

Коли ми знайшли тендер на закупівлю в укриття електричних овочерізок за 130 тсяч грн штука, я думав більше мене нічого не здивує.

Але супер електрична сковорідка з тачскріном і ціною 720 тисяч грн за штуку, це навіть для мішелінівського ресторану перебор не те що для укриття дніпровського району!!!

І це чудо кулінарних технологій (без жартів) їсть 21 кіловат на годину. Тобто ще тисяч 400 грн в рік 🤔🤔🤔

Коротше, наша Тимчасова контрольна комісія ще не приступила до роботи (лише сьогодні має бути офіц публікації) але ми вже офігуємо!!

Серйозно?

Сковорідка — здатна на одній площині на різних температурах готувати за запрограмованими рецептами самі вишукані делікатеси, реально потрібна в укритті 2022 року?????? 🤔🤔🤔🤔

І це ми так по верхам, просто глянули «прозору».

Хоча є аудиторські служби які мають це робити за гроші і на прстійній основі.

Пс. З нетерпінням чекаю коли зможемо задати питання і отримати відповіді.

Псс. відео можливостей агрегата у коментарі. Кулінари зацінять. Хоча це ж ще повар екстракласу для такого в укриття потрібен...

Гордон Рамсі, скільки там бере за роботу?

Треба терміново тендер проводити. (с) Леонід Ємець

Мистецький ліцей "Зміна" Дніпровського району м. Києва

Текст 11

Автор: Анатолій Лобач (адвокат)

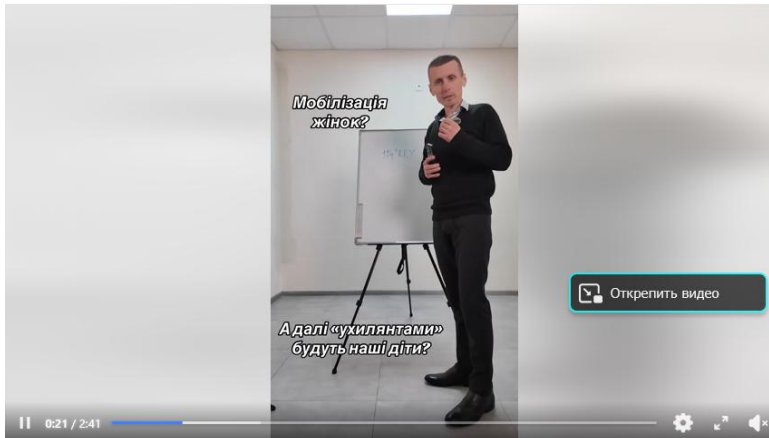
Дата публікації: 27.03.2026

Платформа: Facebook

Статистика: 1 тис. реакцій; 183 коментарі; 32 тис. переглядів

Посилання: <https://www.facebook.com/watch/?v=818969753946786>

Текст публікації:

Мобілізація жінок - вже наша реальність?

Поставити "Нравится" · Коментувати · Поділитися

1,1 тис. · 187 коментарів · 35 тис. переглядів

Адвокат Anatoliy Lobach
27 март ·

Подписаться

Це вже не чути! Разумков з трибуни підтверджує: жінки в Києві та Харкові масово потрапляють у бази "ухилинтів". Без освіти, без досвіду — просто в списки на штрафи!

А знаєте, що найстрашніше? У ТЦК прямо кажуть: "Механізму виключення жінки з обліку НЕМАЄ". Тобто загнати в стійло змогли, а виправити помилку — "кнопочки немає".

Це пробний вкид, друзі. Нас готують до того, що за жінок і дітей заступитися буде нікому. Не мовчіть! Пишіть у коментарях, хто вже стикався з цим "цифровим кріпацтвом"? Поширюйте, щоб кожна знала, що готують! #мобілізація #жінки #тцк #разумков #реєстроберіг #штрафи #беспредел #правозахист #україна2024 #важливо

Показати меньше

Автор
Адвокат Anatoliy Lobach
Якщо ви думаєте, що це "глюк" системи — ви дуже наївні. Це перевірка: проковтнемо ми мобілізацію жінок чи ні. Коли заступитися за них буде нікому, вони візьмуться за мобілізацію жінок та дітей.

9 нед. 194

Текст 12

Автор: Олексій Гончаренко

Дата публікації: 30.01.2026

Платформа: Facebook

Статистика: 12 410 реакцій; 1 561 коментар; 2,7 тис. поширень

Посилання: <https://www.facebook.com/share/p/1CgHJFkCrw/>

Текст публікації:

Публікація Олексій Гончаренко

Олексій Гончаренко · 30 январь ·

Владимир Олександрович, а як вам таке? Все нормально? Все влаштовує?

До мене звернулася громада села Суходіл Спаської ОТГ, Івано-Франківська область. І те, що вони розповіли, - це просто повний п*здец.

Цього тижня ТЦК забрали з вулиці хлопця з важкими проблемами зі здоров'ям.

Дмитро Кравець - круглий сирота. Людина з інтелектуальними порушеннями. Людина, яка не орієнтується в просторі, не розуміє, який день тижня, не здатна адекватно оцінювати реальність. Плюс ниркова недостатність.

Є всі документи. Усі діагнози підтверджені. Але кого це цікавить у ТЦК, правда?

Хлопця запхали в бус, відвезли на ВЛК - яке, як завжди зайняло кілька хвилин. І все.

Сьогодні він уже НА ПОЛІГОНІ в Старичах.

Ну ви там взагалі НЕАДЕКВАТНІ???

Поки у нас буде таке відбуватися - я буду про це говорити з усіх майданчиків. Ви вже за*бали.

А з цим буду розбиратись і подавати звернення. І ті, хто це зробив - у ТЦК та на ВЛК - будуть відповідати.

Ось така країна мрій Зеленського.

ДОДАТОК Б. КОДУВАЛЬНА МАТРИЦЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ПУБЛІКАЦІЙ ЛІДЕРІВ ДУМОК

Публікація 1	Мар'яна Безугла 30.05.2024
«Ми» (In-group)	Бойові підрозділи, комбриги, офіцери й військові «внизу», яким приписується витривалість, професійність, здатність учитися й виживати всупереч системі
«Вони» (Out-group)	Генералітет, Генштаб, «пенсіонери з зірочками», носії «совка», каральної культури, формалізму й некомпетентності
Антагоністична межа	«Внизу» є живе, ефективне військо, а «нагорі» — система, що душить розвиток і продукує помилки
Політичний стиль / перформативність	Висока перформативність: різкі метафори, емоційно заряджені ярлики, драматизація, риторичні питання, капслок. Пряма, неканцелярська мова проти штабної бюрократії
Контекст війни	Управління фронтом, ротації комбригів, взаємодія бригад, Харківський напрямок, ТЦК/СП, технологічна адаптація «внизу»
Спектр домінуючих емоцій	Гнів, зневага до командної верхівки, розчарування
Рівень популістичності	Високий (антиелітний військовий популізм)
Поляризаційний потенціал	Високий

Публікація 2	Володимир Зеленський 12.02.2025
«Ми» (In-group)	Українці, держава, уряд, партнери, суспільство
«Вони» (Out-group)	Росія, Путін, а також ті, хто «допомагав Росії» і «знищував національну безпеку»
Антагоністична межа	Між державою/громадянами та зовнішнім агресором і внутрішніми загрозами безпеці
Політичний стиль / перформативність	Інституційний стиль, майже без «bad manners»; помірний мобілізаційний тон, соціально-патерналістський елемент («ліки для наших людей», «відповідальність урядовців»)
Контекст війни	ППО, російський удар, переговори зі США, санкції, підтримка партнерів, «мир через тиск»
Спектр домінуючих емоцій	Тривога, стійкість, надія
Рівень популістичності	Низький — низько-середній
Поляризаційний потенціал	Середній (моралізація у воєнно-державницькій рамці)

Публікація 3	Петро Порошенко 12.02.2025
«Ми» (In-group)	Опозиція, команда Порошенка, прихильники демократії та євроінтеграції
«Вони» (Out-group)	Зеленський, його команда, РНБО, «купка можновладців», які будують авторитаризм
Антагоністична межа	Влада переслідує опозицію й руйнує єдність під час війни (демократія vs. узурпація)

Політичний стиль / перформативність	Висока драматизація, персоналізація конфлікту, мова обвинувачення («злочин», «політичні чистки», «авторитарний режим»). Образ «свого» поєднаний із образом політика-жертви
Контекст війни	Санкції, єдність під час війни, допомога ЗСУ, партнерські переговори, воєнний стан, корупція в умовах війни
Спектр домінуючих емоцій	Сильний гнів, образа, моральне обурення, тривога за демократію
Рівень популістичності	Високий
Поляризаційний потенціал	Дуже високий (сильна внутрішня фронтрна лінія всередині країни)

Публікація 4	Володимир Зеленський 13.02.2025
«Ми» (In-group)	Держава, правоохоронні органи, «народ», армія як бенефіціар повернених коштів
«Вони» (Out-group)	Корумповані політичні актори, які «виводили мільярди» й «мили гроші»
Антагоністична межа	Чесне суспільство й держава проти тих, хто наживається під час війни
Політичний стиль / перформативність	Апеляція до шоку, до «терпцю народу», спрощена моральна рамка. Карально-мобілізаційний виступ, далекий від чисто інституційної мови
Контекст війни	Санкції, воєнна економіка, фонди «для військових», дефіцит коштів для армії
Спектр домінуючих емоцій	Обурення, гнів, моральна відраза до «тих, хто заробляє на війні»
Рівень популістичності	Високий (антикорупційна та антиолігархічна рамка)
Поляризаційний потенціал	Високий (складні процеси концентруються в образі конкретних «поганих акторів»)

Публікація 5	Сергій Стерненко 08.02.2025
«Ми» (In-group)	Ті, хто реально виправляє проблеми, волонтерсько-військове середовище, практики «на землі»
«Вони» (Out-group)	Генштаб і державна система закупівель, яким приписуються байдужість, тупість та корупція
Антагоністична межа	Реальні потреби фронту проти некомпетентного або корумпованого центру ухвалення рішень
Політичний стиль / перформативність	Лаконічний, різкий, ультимативний. «Bad manners» у формі грубої оцінки («безпросвітна тупість»)
Контекст війни	FPV-дрони, держзамовлення, логістика, фронтові потреби, оборонні закупівлі
Спектр домінуючих емоцій	Гнів, фрустрація
Рівень популістичності	Середньо-високий (військово-антикорупційний антиелітний меседж)
Поляризаційний потенціал	Середньо-високий (scapegoating на Генштаб як джерело проблем)

Публікація 6	Остап Дроздов 09.10.2025
---------------------	---------------------------------

«Ми» (In-group)	Імпліцитно — громадяни, для яких змінність влади є нормою
«Вони» (Out-group)	«Ця влада», «довічні владоможці», держава, що ховається за аргументом безпеки
Антагоністична межа	Суспільство й демократичний принцип проти влади, яка прагне вічного самозбереження
Політичний стиль / перформативність	Сильна афористичність і формульність: «вічна війна = вічна влада». Сарказм, презирство, свідоме огрублення державного мотиву безпеки
Контекст війни	Воєнний стан, вибори, місцеве самоврядування, аргумент безпеки
Спектр домінуючих емоцій	Цинізм, зневага, підозра
Рівень популістичності	Дуже високий
Поляризаційний потенціал	Високий (дуже сильний потенціал афективної поляризації)

Публікація 7	Остап Дроздов 13.10.2025
«Ми» (In-group)	«Чернь», народ, ті, хто живе воєнним життям і несе тягар
«Вони» (Out-group)	Еліта, спецслужби, «перший кабінет країни», посадовці, що відмивають гроші
Антагоністична межа	Народ воює і страждає, а еліта збагачується й живе паралельним життям
Політичний стиль / перформативність	Один із найбільш перформативних текстів вибірки: гіперболи, сарказм, памфлетна мова, презирливі позначення
Контекст війни	Воєнний стан як умова безкарності, збагачення «еліти» під час війни
Спектр домінуючих емоцій	Зневага, ненависть, класове обурення
Рівень популістичності	Дуже високий (радикальний антиелітний публіцистичний популізм)
Поляризаційний потенціал	Дуже високий

Публікація 8	Павло Нусс 11.12.2025
«Ми» (In-group)	Суспільство, опозиція, ті, хто хоче чесних виборів і перезавантаження влади
«Вони» (Out-group)	Зеленський, «Слуги», Банкова, влада як узурпатор, цензор і монополіст
Антагоністична межа	Демократія й чесна конкуренція проти одноосібного правління й узурпації
Політичний стиль / перформативність	Структурований, але дуже обвинувальний. Апеляція до здорового глузду: «проблема не в законах, а в узурпації». Спрощена, чітко морально відсортована форма
Контекст війни	Вибори під час війни, безпека, медіа, опозиція, роль США та ЄС, корупційні скандали
Спектр домінуючих емоцій	Гнів, підозра, тривога за демократію
Рівень популістичності	Високий (антиурядовий та електоральний вектор)
Поляризаційний потенціал	Високий (scapegoating влади за цензуру, блокування опозиції, виборчі маніпуляції)

Публікація 9	Дмитро Чекалкін 27.11.2025
«Ми» (In-group)	Суспільство, держава як така, яка мала б отримати чесну стратегію миру
«Вони» (Out-group)	«Нинішня влада», персонально Зеленський, що діє зі страху втрати влади
Антагоністична межа	Державницький інтерес проти персонального рейтингу президента
Політичний стиль / перформативність	Чітко моралізований. Центральна формула: війна стає елементом політичної гри влади. Сильна персоналізація складних стратегічних рішень
Контекст війни	Питання миру, Донбасу, електорального рейтингу, довіри партнерів, «затягування конфлікту»
Спектр домінуючих емоцій	Підозра, розчарування, моральне обурення
Рівень популістичності	Високий (антиелітна персоналізація)
Поляризаційний потенціал	Високий (scapegoating персонального типу)

Публікація 10	Леонід Ємець 12.06.2023
«Ми» (In-group)	Громадяни, контролери, платники податків
«Вони» (Out-group)	Районні/муніципальні закупівельники, аудитори, бюрократія, що допускає абсурдні тендери
Антагоністична межа	Суспільні потреби воєнного часу проти абсурдних і, можливо, корупційних закупівель
Політичний стиль / перформативність	Риторичні питання, іронія, емоційні знаки, побутова мова. Сильна anti-establishment рамка «дивіться, до чого вони дійшли»
Контекст війни	Укриття, публічні закупівлі, неприйнятність розкішних витрат у воєнний час
Спектр домінуючих емоцій	Обурення, саркастична зневага
Рівень популістичності	Середній (антикорупційний обурений дискурс, радше ніж повноцінний популізм)
Поляризаційний потенціал	Середній (scapegoating присутній, але слабший, ніж у текстах про вибори)

Публікація 11	Анатолій Лобач 27.03.2026
«Ми» (In-group)	Жінки, сім'ї, «друзі», громадяни, яких «готують» до несправедливості
«Вони» (Out-group)	ТЦК, система обліку, держава як каральний механізм
Антагоністична межа	Звичайні люди й жінки проти бездушної системи мобілізаційного примусу
Політичний стиль / перформативність	Виражений перформативний стиль: тривожні формули, апеляція до чуток як до реальної загрози, метафора «цифрове кріпачтво», заклик до поширення
Контекст війни	Мобілізація, ТЦК, штрафи, реєстри, жінки під час війни
Спектр домінуючих емоцій	Страх, тривога, обурення
Рівень популістичності	Високий
Поляризаційний потенціал	Високий (зокрема через залякування)

Публікація 12	Олексій Гончаренко 30.01.2026
«Ми» (In-group)	Громада, конкретний хлопець як жертва, автор як захисник вразливих категорій осіб
«Вони» (Out-group)	ТЦК, ВЛК, влада і Зеленський як політичний центр відповідальності
Антагоністична межа	Беззахисна людина проти нелюдяної державної машини
Політичний стиль / перформативність	Дуже висока перформативність: лайка (відредагована), капслок, прямі звертання, риторичні запитання, публічне присоромлення
Контекст війни	Мобілізація, ВЛК, ТЦК, стан здоров'я, права людини в умовах воєнного стану
Спектр домінуючих емоцій	Гнів, жах, моральне обурення
Рівень популістичності	Високий
Поляризаційний потенціал	Високий

Примітка. Матрицю складено авторкою на основі контент-аналізу 12 публікацій 10 лідерів думок у соціальних мережах (Facebook, Telegram, YouTube), 2023–2026 рр. Категоріальна схема розроблена відповідно до критеріїв морального популізму (Hunger, 2024) та стилістичних індикаторів популістської комунікації (Ernst et al., 2019). Рівень популістичності визначено на основі кількості та інтенсивності популістських маркерів у тексті. Поляризаційний потенціал оцінено за характером і гостротою конструкції антагоністичної межі «народ–еліта».

ДОДАТОК В. Q-SET: ПЕРЕЛІК 30 ТВЕРДЖЕНЬ ДЛЯ Q-СОРТУВАННЯ

Блок 1. Антиелітність та некомпетентність командування	
1	Командна верхівка в армії гальмує розвиток більше, ніж допомагає.
2	Практики «на місцях» — військові, волонтери, медики — є більш компетентними, ніж центральна бюрократія.
3	Люди, які безпосередньо живуть в умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні, ніж експерти чи чиновники.
4	Рішення про майбутнє країни повинні більшою мірою відображати волю тих, хто реально несе тягар війни.
5	За кожне провальне рішення під час війни має нести відповідальність конкретний чиновник або командир.
Блок 2. Корупція та несправедливий розподіл ресурсів	
6	Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів.
7	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог.
8	Витрати держави під час війни часто не відповідають реальним пріоритетам і потребам суспільства.
9	Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі у цьому тягарі.
10	Соціальна нерівність під час війни стала більш очевидною і несправедливою.
Блок 3. Влада, інтереси еліти та поляризація	
11	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства.
12	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища.
13	Політичні еліти використовують воєнний стан як інструмент збереження власної влади.
14	Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей.
15	Суспільство має більше довіряти свідченням рядових громадян, ніж офіційній позиції влади.
Блок 4. Мобілізація, права людини та система ТЦК	
16	Система мобілізації в Україні порушує базові права людини.
17	ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави.
18	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою.
19	Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу без належної підтримки держави.
20	Цифровий облік і реєстри під час війни перетворюються на інструмент тотального контролю над людиною.
Блок 5. Демократія, вибори та свобода слова	
21	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки.

22	Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму, а не захистом безпеки.
23	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом.
24	Сильна публічна критика влади під час війни є необхідною, а не шкідливою.
25	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни — це нормально і не означає зради.
Блок 6. Балансуючі / амбівалентні твердження	
26	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше.
27	Повна прозорість влади під час активних бойових дій є небезпечною і неможливою.
28	Складні проблеми війни не можна пояснити лише помилками або злим умислом окремих людей.
29	Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги.
30	У кризові часи суспільство повинно беззастережно підтримувати рішення керівництва.

Примітка. Твердження сформульовані на основі результатів контент-аналізу (Етап 1) і відображають риторичні патерни, виявлені у публікаціях лідерів думок (Facebook, Telegram, YouTube, 2023–2026 рр.). Кожне твердження переформульоване у нейтральний декларативний стиль без емоційного забарвлення оригінальних текстів. Блок 6 містить балануючі та амбівалентні твердження, що забезпечують можливість виявлення проурядових і поміркованих позицій поряд із популістськими.

Квазінормальний розподіл Q-сортування (n = 30)

Учасникам пропонується розмістити твердження на шкалі відповідно до того, наскільки кожне з них відповідає їхньому баченню та сприйняттю, де 1 – абсолютно НЕ відповідає, а 9 – повністю відповідає. Кількість карток у кожній колонці фіксована та наочно відображена (розподіл наведено нижче). Після завершення сортування учасник отримував прохання прокоментувати одне твердження – те, що найбільше відповідає його баченню, та пояснити: чому саме це твердження найбільше відповідає його сприйняттю ситуації в Україні.

Абсолютно НЕ відповідає баченню				Нейтрально	Повністю відповідає баченню			
Позиція 1	Позиція 2	Позиція 3	Позиція 4	Позиція 5	Позиція 6	Позиція 7	Позиція 8	Позиція 9
1 карт.	2 карт.	4 карт.	5 карт.	6 карт.	5 карт.	4 карт.	2 карт.	1 карт.

ДОДАТОК В.1. ПЕРЕЛІК ТВЕРДЖЕНЬ ДЛЯ Q-СОРТУВАННЯ ТА ВИГЛЯД ІНТЕРФЕЙСУ ДОСЛІДЖЕННЯ

STUDY STATEMENT CARDS		
Users will see the statements in this order.		
Order Shown	Card ID	
1	1	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки
2	2	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою
3	3	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом
4	4	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства
5	5	Цифровий облік і реєстри під час війни перетворюються на інструмент тотального контролю над людиною
6	6	Складні проблеми війни не можна пояснити лише помилками або злим умислом окремих людей
7	7	Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму, а не захистом безпеки
8	8	Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів
9	9	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше
10	10	Сильна публічна критика влади під час війни є необхідною, а не шкідливою
11	11	Витрати держави під час війни часто не відповідають реальним пріоритетам і потребам суспільства
12	12	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог
13	13	Ті, хто при впаді, живуть у реальності, відрізаний від реальності звичайних людей
14	14	Люди, які безпосередньо живуть в умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні, ніж експерти чи чиновники
15	15	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища
16	16	ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави
17	17	Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу без належної підтримки держави
18	18	Повна прозорість влади під час активних бойових дій є небезпечною і неможливою
19	19	У кризові часи суспільство повинно беззаперечно підтримувати рішення керівництва
20	20	Соціальна нерівність під час війни стала більш очевидною і несправедливою
21	21	Суспільство має більше довіряти свідченням рядових громадян, ніж офіційній позиції влади
22	22	Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає відповідальності
23	23	Держава використовує воєнний стан як інструмент збереження власної влади
24	24	За кожне провальне рішення під час війни має нести відповідальність конкретний чиновник або командир
25	25	Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги
26	26	Система мобілізації в Україні порушує базові права людини
27	27	Практики «на місцях» – військові, волонтери, медики – є більш компетентними, ніж центральна бюрократія
28	28	Рішення про майбутнє країни повинні більшою мірою відображати волю тих, хто реально несе тягар війни
29	29	Командна верхівка в армії гальмує розвиток більше, ніж допомагає
30	30	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни – це нормально і не означає зради

Рисунок Г.1. Вигляд сторінки з переліком тверджень у платформі Q-TP, який бачили респонденти під час проходження Q-сортування

ДОДАТОК Г. ОПИСОВА СТАТИСТИКА

№ п/п	Твердження	Середнє значення	Медіана	Стандартне відхилення	% Згодних (4–5)	% Незгодних (1–2)
1	Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів	4,61	5	0,78	93,55	3,23
2	Витрати держави під час війни часто не відповідають реальним пріоритетам і потребам суспільства	3,68	4	1,11	58,06	12,9
3	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства	3,42	3	1,24	45,16	20,97
4	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища	2,73	3	1,42	25,81	48,39
5	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше	3,52	4	1,21	58,06	20,97
6	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки	2,84	3	1,46	30,65	46,77
7	Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги	3,48	4	1,13	58,06	17,74
8	Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу без належної підтримки держави	3,95	4	1,03	70,97	8,06
9	За кожне провальне рішення під час війни має нести відповідальність конкретний чиновник або командир	3,82	4	1,05	69,35	9,68
10	Командна верхівка в армії гальмує розвиток більше, ніж допомагає	3,06	3	1,1	32,26	24,19
11	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог	4,44	5	1,08	83,87	9,68
12	Люди, які безпосередньо живуть у умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні, ніж експерти чи чиновники	2,94	3	1,14	29,03	32,26
13	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом	4,23	4,5	0,98	80,65	4,84
14	Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму, а не захистом безпеки	3,66	4	1,32	61,29	17,74
15	Повна прозорість влади під час активних бойових дій є небезпечною і неможливою	3,37	4	1,19	54,84	20,97
16	Політичні еліти використовують воєнний стан як інструмент збереження власної влади	3,6	4	1,34	56,45	24,19
17	Практики «на місцях» — військові, волонтери, медики — є більш компетентними, ніж центральна бюрократія	3,73	4	1,19	64,52	16,13
18	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни — це нормально і не означає зради	3,81	4	1,14	74,19	17,74
19	Рішення про майбутнє країни повинні більшою мірою відображати волю тих, хто реально несе тягар війни	3,42	3	1,02	46,77	14,52
20	Сильна публічна критика влади під час війни є необхідною, а не шкідливою	3,11	3	1,19	40,32	32,26
21	Система мобілізації в Україні порушує базові права людини	3,4	3,5	1,4	50	27,42
22	Складні проблеми війни не можна пояснити лише помилками або злим умислом окремих людей	3,87	4	0,95	66,13	6,45
23	Соціальна нерівність під час війни стала більш очевидною і несправедливою	3,84	4	1,04	66,13	9,68
24	Суспільство має більше довіряти свідченням рядових громадян, ніж офіційній позиції влади	2,79	3	1,15	25,81	40,32
25	ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави	3,19	3	1,53	43,55	37,1
26	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою	4,05	4	1,15	77,42	12,9
27	Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі у цьому тягарі	4,02	4	1,09	74,19	11,29
28	Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей	3,85	4	1,23	75,81	14,52
29	У кризові часи суспільство повинно беззастережно підтримувати рішення керівництва	2,26	2	1,01	11,29	66,13
30	Цифровий облік і реєстри під час війни перетворюються на інструмент тотального контролю над людиною	2,84	3	1,36	33,87	43,55

Примітка. Значення наведено за результатами онлайн-опитування за шкалою Лайкерта; показники згоди відповідають оцінкам 4–5, незгоди — оцінкам 1–2.

ДОДАТОК Д. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ГРУП РЕСПОНДЕНТІВ ІЗ НАЙВИЩОЮ ПІДТРИМКОЮ ПОЛЯРИЗУЮЧИХ ТВЕРДЖЕНЬ

Рисунок Д.1. Розподіл респондентів за типом населеного пункту

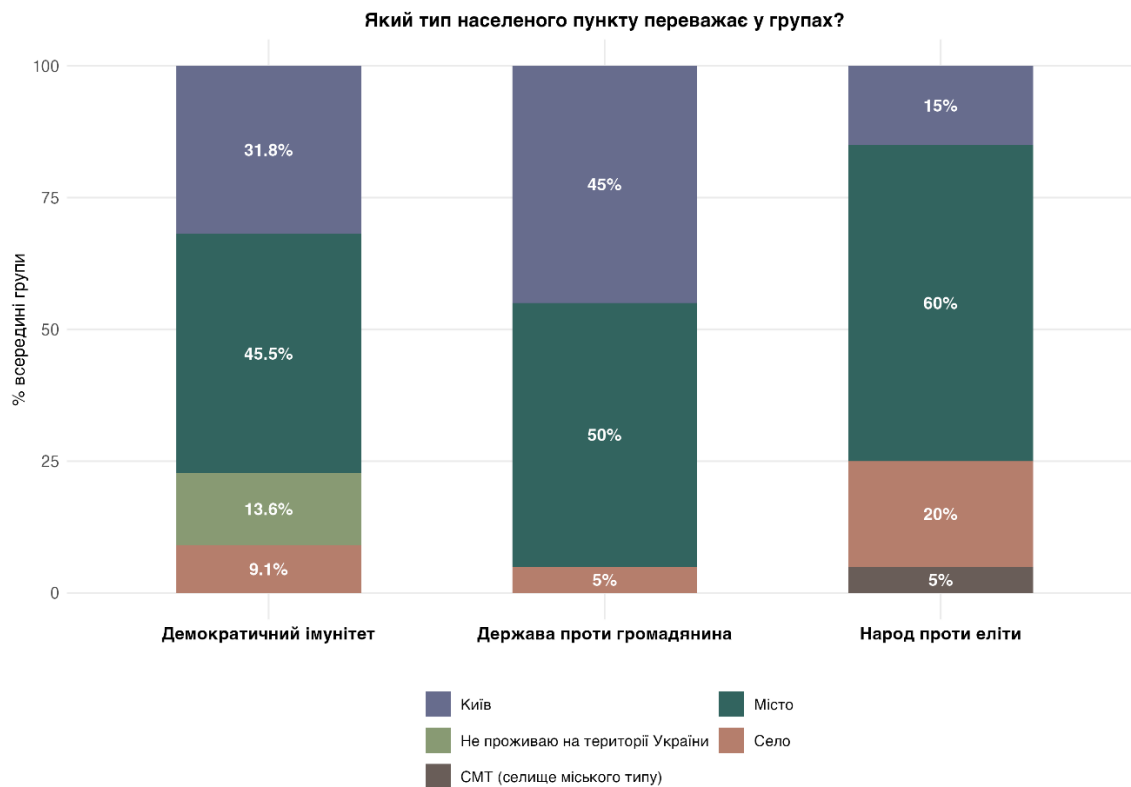

Рисунок Д.2. Віковий розподіл респондентів

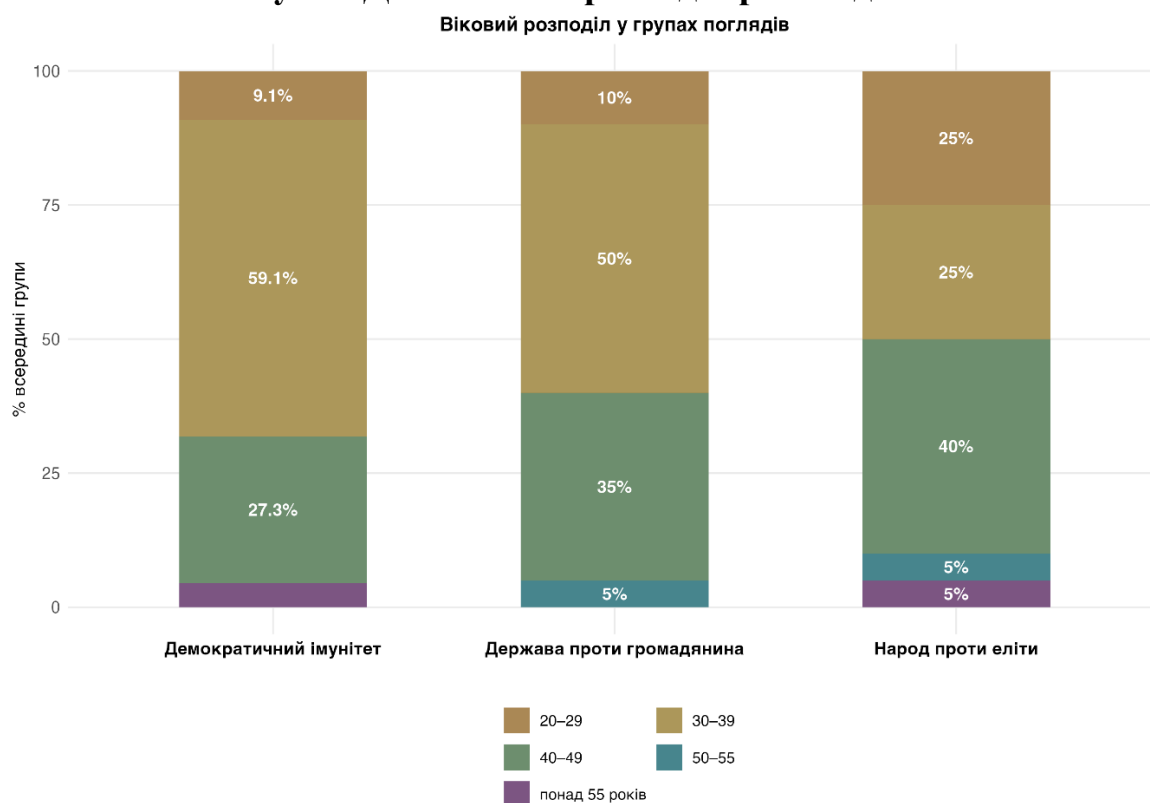
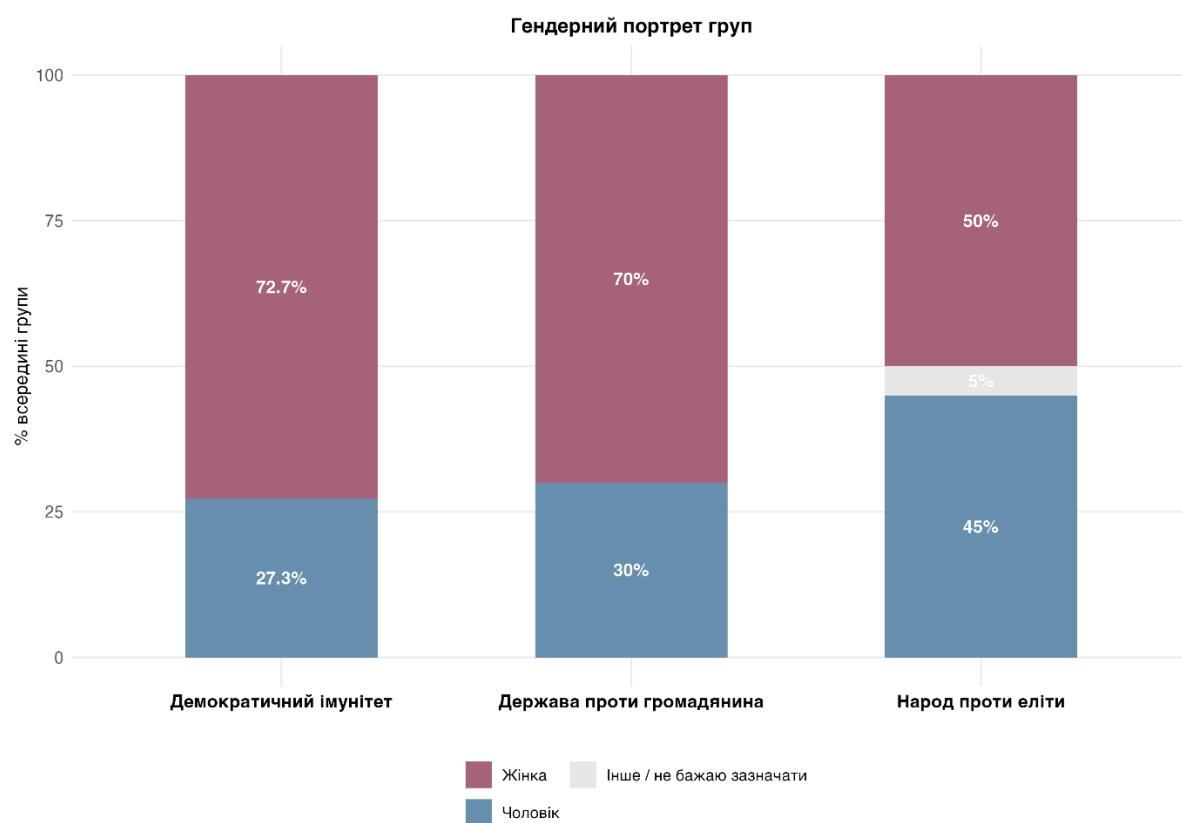

Рисунок Д.3. Гендерний розподіл респондентів

ДОДАТОК Е. АДЕКВАТНІСТЬ ДАНИХ ТА НАДІЙНІСТЬ ШКАЛ
Результати тесту КМО та критерію Бартлетта:

Статистичний критерій	Значення
КМО	0.7444
Критерій Бартлетта (Chi-Square)	1099.98
Ступені свободи (df)	435
Рівень значущості (p-value)	< 0.001

Внутрішня узгодженість субшкал (Коефіцієнт Альфа Кронбаха)

Субшкала / Латентний фактор	Альфа Кронбаха	Надійність шкали
Фактор 1: «Народ проти еліти»	0.920	Відмінна
Фактор 2: «Держава проти громадянина»	0.844	Висока
Фактор 3: «Демократичний імунітет»	0.597	Прийнятна

ДОДАТОК Є. ПОВНА МАТРИЦЯ ФАКТОРНИХ НАВАНТАЖЕНЬ (ЕФА)

№ п/п	Твердження	Ф1	Ф2	Ф3
1.	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше	-0.036	-0.291	0.196
2.	Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі у цьому тягарі	0.411	0.331	-0.045
3.	Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму, а не захистом безпеки	0.237	0.046	0.435
4.	Командна верхівка в армії гальмує розвиток більше, ніж допомагає	0.485	0.309	0.012
5.	Цифровий облік і реєстри під час війни перетворюються на інструмент тотального контролю над людиною	0.358	0.336	0.093
6.	Суспільство має більше довіряти свідченням рядових громадян, ніж офіційній позиції влади	0.216	0.337	0.159
7.	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни — це нормально і не означає зради	-0.105	0.119	0.471
8.	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог	0.404	0.088	0.193
9.	Політичні еліти використовують воєнний стан як інструмент збереження власної влади	0.565	0.081	0.288
10.	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом	-0.089	0.281	0.523
11.	ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави	0.010	0.781	0.088
12.	Складні проблеми війни не можна пояснити лише помилками або злим умислом окремих людей	-0.001	-0.151	0.382
13.	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства	0.557	0.344	-0.077
14.	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки	0.047	0.645	0.082
15.	Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів	0.436	0.106	0.009
16.	Практики «на місцях» — військові, волонтери, медики — є більш компетентними, ніж центральна бюрократія	0.507	0.244	-0.018
17.	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою	0.084	0.674	0.187
18.	За кожне провальне рішення під час війни має нести відповідальність конкретний чиновник або командир	0.564	0.266	-0.038
19.	Повна прозорість влади під час активних бойових дій є небезпечною і неможливою	0.046	-0.418	0.156
20.	Люди, які безпосередньо живуть в умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні, ніж експерти чи чиновники	0.775	-0.012	-0.211
21.	Витрати держави під час війни часто не відповідають реальним пріоритетам і потребам суспільства	0.527	0.302	-0.222
22.	Сильна публічна критика влади під час війни є необхідною, а не шкідливою	0.105	0.458	0.048
23.	Система мобілізації в Україні порушує базові права людини	-0.032	0.760	0.299

24.	Соціальна нерівність під час війни стала більш очевидною і несправедливою	0.395	0.285	0.166
25.	Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей	0.769	0.204	-0.137
26.	Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу без належної підтримки держави	0.877	-0.312	0.098
27.	У кризові часи суспільство повинно беззастережно підтримувати рішення керівництва	0.106	-0.387	0.077
28.	Рішення про майбутнє країни повинні більшою мірою відображати волю тих, хто реально несе тягар війни	0.870	-0.510	-0.104
29.	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища	0.288	0.404	0.198
30.	Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги	-0.008	-0.407	0.607

ДОДАТОК Ж. ТЕСТ SHAPIRO-WILK

№ п/п	Твердження / Змінна	Асиметрія	Екссес	p-value
1.	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше	-0.554	-0.656	< 0.001
2.	Тягар війни несуть переважно звичайні люди, тоді як еліта уникає рівної участі у цьому тягарі	-0.992	0.178	< 0.001
3.	Переслідування опозиції під час війни є проявом авторитаризму, а не захистом безпеки	-0.726	-0.582	< 0.001
4.	Командна верхівка в армії гальмує розвиток більше, ніж допомагає	-0.198	-0.436	< 0.001
5.	Цифровий облік і реєстри під час війни перетворюються на інструмент тотального контролю над людиною	0.133	-1.224	< 0.001
6.	Суспільство має більше довіряти свідченням рядових громадян, ніж офіційній позиції влади	0.150	-0.751	< 0.001
7.	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни — це нормально і не означає зради	-0.921	-0.070	< 0.001
8.	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог	-1.830	2.216	< 0.001
9.	Політичні еліти використовують воєнний стан як інструмент збереження власної влади	-0.468	-1.080	< 0.001
10.	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом	-1.372	1.726	< 0.001
11.	ТЦК діє як каральний механізм, а не як інститут захисту держави	-0.107	-1.500	< 0.001
12.	Складні проблеми війни не можна пояснити лише помилками або злим умислом окремих людей	-0.539	-0.145	< 0.001
13.	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства	-0.254	-0.883	< 0.001
14.	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки	0.275	-1.298	< 0.001
15.	Є люди, які свідомо наживаються на війні за рахунок державних ресурсів	-2.549	7.393	< 0.001
16.	Практики «на місцях» — військові, волонтери, медики — є більш компетентними, ніж центральна бюрократія	-0.735	-0.363	< 0.001
17.	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою	-1.170	0.464	< 0.001

18.	За кожне провальне рішення під час війни має нести відповідальність конкретний чиновник або командир	-0.909	0.500	< 0.001
19.	Повна прозорість влади під час активних бойових дій є небезпечною і неможливою	-0.615	-0.512	< 0.001
20.	Люди, які безпосередньо живуть в умовах війни, краще розуміють, що потрібно країні, ніж експерти чи чиновники	-0.006	-0.679	< 0.001
21.	Витрати держави під час війни часто не відповідають реальним пріоритетам і потребам суспільства	-0.548	-0.374	< 0.001
22.	Сильна публічна критика влади під час війни є необхідною, а не шкідливою	-0.099	-0.957	< 0.001
23.	Система мобілізації в Україні порушує базові права людини	-0.337	-1.187	< 0.001
24.	Соціальна нерівність під час війни стала більш очевидною і несправедливою	-0.705	-0.037	< 0.001
25.	Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей	-1.145	0.379	< 0.001
26.	Жінки та сім'ї військових несуть несправедливо великий тягар воєнного часу без належної підтримки держави	-0.877	0.318	< 0.001
27.	У кризові часи суспільство повинно беззастережно підтримувати рішення керівництва	0.711	0.112	< 0.001
28.	Рішення про майбутнє країни повинні більшою мірою відображати волю тих, хто реально несе тягар війни	-0.337	-0.191	< 0.001
29.	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища	0.380	-1.120	< 0.001
30.	Довіра до державних інституцій, навіть недосконалих, є необхідною умовою перемоги	-0.670	-0.252	< 0.001

ДОДАТОК 3. ГІПОТЕЗА Н3

Перевірка відмінностей за допомогою критерію Краскела-Волліса:

Залежна змінна (Групи за досвідом війни)	Chi-square	df	p-value
Антиелітарність (AntiElite_Score)	0.99	2	0.60975
Індекс довіри до інституцій (Trust_Score)	2.08	2	0.35341

Порівняння груп за допомогою критерію Вілкоксона:

Група 1	Група 2	Статистика W	p (Holm)
Без втрат	Значні втрати	63.5	0.822
Без втрат	Суттєві зміни / Переміщення	234.5	0.822
Значні втрати	Суттєві зміни / Переміщення	68.5	0.822

**ДОДАТОК И. ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ КОРЕЛЯЦІЙ КЕНДАЛЛА
(Н1, Н2, Н3)**

Гіпотеза та аналізований зв'язок	Kendall tau	p-value
Н1: Активність у соцмережах - Радикальність відповідей	0.071	0.46658
Н2: Тягар війни - Фактор 1	0.731	< 0.001
Н2: Тягар війни - Фактор 2	0.366	< 0.05
Н2: Тягар війни - Фактор 3	0.163	> 0.05
Н3: Антиелітарні настрої - Довіра до влади	-0.163	0.088785

ДОДАТОК І. КОД R

ДОДАТОК І. ЯКІСНІ КОМЕНТАРІ РЕСПОНДЕНТІВ ДО Q-СОРТУВАННЯ

Таблиця І.1.Якісні коментарі респондентів із прив'язкою до ідентифікаторів карток Q-сортування

Учасники	Твердження (відповідно до ідентифікатора картки)	Коментарі до дослідження:
9JxSXVbo2f	Влада іноді змушена приймати непопулярні, але необхідні рішення, які суспільство оцінить лише пізніше_71086	Питання підвищення податків, реформи, закриття кордонів під час війни для чоловіків можуть бути болючими для суспільства. Водночас такі рішення можуть забезпечити стабільність, відродження, а також збереження країни. Також представники влади часто можуть приймати стратегічно правильні і далекоглядні рішення, які для пересічного громадянина можуть виглядати нісенітницею
a38yN4S9vF	Практики «на місцях»: військові, волонтери, медики є більш компетентними, ніж центральна бюрократія_71104	Те, що чую від знайомих, які воюють, свідчить про гнилу структуру у військовій ієрархії, совкові підходи і байдужість до долі людей, які жертвують життям за нашу свободу. Рідкість, коли на місцях хороше керівництво, а хороше, власне коли це військові, які мають досвід передка, які були в тому пеклі і знають, про що йде мова
bSeiV572Cy	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом_71080	На мою думку створення, наявність та збереження демократичних інституцій забезпечує тривалість демократичного ладу, незалежно від особистостей, які приходять до влади і від обставин як то війна чи економічна чи будь-яка інша криза. Саме інституції, правила, закони, суди уможливають справедливе розпорядження ресурсами, забезпечують порядок в суспільстві та визначають основоположні істини, за якими живе конкретна країна, тому їх збереження таке важливе, особливо під час війни
cE1V4yG26D	У кризові часи суспільство повинно беззастережно підтримувати рішення керівництва_71096	Це прямо пропорційно так із тим, з ким ведеться війна. Адже можливості демократії не відповідають можливостям авторитарних і тоталітарних держав. Суспільство й держава повинні діяти обачно. Тримавши прозорість там, де це необхідно та обмежуючи доступ до інформації там, де є висока загроза
ewSPxH0mWA	Ті, хто при владі, живуть у реальності, відірваній від реальності звичайних людей_71090	Думаю, що у нас так завжди було, і певно не тільки у нас
ex9F7VYI2X	Влада в Україні систематично приймає рішення у своїх інтересах, а не в інтересах суспільства_71081	Якби приймала на користь суспільства, то угода про мир була б укладена вже давно і не загинуло стільки людей і військових. І далі не видно кінця цьому горю. Гинуть люди і цьому нема ніякого оправдання
gPo6uZecD3	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки_71078	Хоча вказане твердження було поміщено лише у колонку 7, проте сає воно є причиною і наслідком тверджень, поміщених у колонки 8 та 9. Разом з тим воно менше впливає на життя переважної більшості соціуму
JrINsBvX46	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом_71080	Мені здається великим шахрайством і неправдою уява про те, що демократія є слабкою (слабшою за авторитарний режим), розкішшою, яка не на часі у складні часи тощо. Я абсолютно впевнена, що демократія є більш стійкою, ефективною і необхідною - особливо під час війни. Зрештою для мене це війна - війна за право на демократію і свободу
kKmfvuVrXL	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог_71089	Бо підриває довіру іноземних партнерів, спостерігачів, донорів. Коли в армії і так є брак озброєння, корупціонери фактично обкрадають самих воїнів, які їх захищають. Також підриває моральний дух армії, що негативно позначається на ході та результатах бойових дій

MkLjNG8pFT	Влада персонально зацікавлена в затягуванні конфлікту заради збереження свого становища_71092	У війні винен агресор. А цей наратив – відпрацювання пропагандистською методички
nVZ2hlpWTR	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни це нормально і не означає зради_71107	Різні погляди нормальні для демократичного режиму та не означає зради
NxY09rLSR4	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом_71080	Бо власне ці інституції, якщо вони дієві, покликані формувати і розвивати державу, свободу якої і демократичний європейський шлях якої ми серед іншого боронимо у цій війні
pcWQUomHjI	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом_71080	Хіба це не те, заради чого ми боремося? Право робити вільний вибір і жити не залежно від бачення Росії якою саме має бути наша країна
plrv390B8i	Різні погляди в суспільстві щодо ведення війни це нормально і не означає зради_71107	Ми шукаємо всюди недоліки, замість фокусу на позитивних змінах
Tuh16JD5zU	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки_71078	Очевидно, що чинна влада, за каденції якої почалося повномасштабне вторгнення, не здатна наблизити завершення війни в Україні. Суспільство все частіше висловлює їй свою недовіру: це я чую і від свого оточення, і регулярно читаю в соціальних мережах. Проте замість того, щоб прислухатися до народу, уряд ігнорує суспільну думку і уникає будь-яких дискусій стосовно проведення виборів. На жаль, в цьому спостерігається пряма загроза демократії та навіть простежуються певні ознаки диктатури
UOezPkVRMy	Те, як зараз проводиться мобілізація, руйнує довіру між суспільством і державою_71079	Те як зараз проводиться мобілізація в Україні руйнує довіру до різних органів влади та інституцій загалом, оскільки публічні особи самоусуваються від вирішення цього питання та за останні 4 роки, так і не змогли вибудувати адекватну комунікацію зі суспільством за цей час, в результаті руйнується довіра як і в цивільного суспільства, так і у військових. Служба в армії починає сприйматися, як покрання, але водночас дослідження показують, що найбільша довіра в суспільства як раз таки до ЗСУ, виходить що один наратив зруштовується в інформаційному полі з іншим
uYkEGhl1VR	Навіть під час війни збереження демократичних інститутів є пріоритетом_71080	Це основа без цього немає, що бдувати далі
vmhg5QFuP9	Корупція в державних закупівлях під час війни завдає армії не меншої шкоди, ніж ворог_71089	Корупція - наш внутрішній ворог, який заважає побороти зовнішнього та зберегти життя співгромадян. Україна була би сильнішою та більш захищеною, якби бюджет і допомогу партнерів не розпилювали
zOXesUuSN7	Відсутність виборів під час війни є загрозою для демократії, а не лише питанням безпеки_71078	Демократія в існуючих умовах є ліберальним рудиментом

ДОДАТОК Й.

Таблиця 1. Індекс поляризації суджень (Q-сортування, n=37, шкала -4...+4)

AP (Антагоністична поляризація) = $\sqrt{(\% \geq +3 \times \% \leq -3)}$ — геометричне середнє двох хвостів; AP=0 якщо хоча б один хвіст порожній

AI (Agreement Index) = дисперсія / 16 — нормована дисперсія (16 = максимум для шкали -4...+4)

BC (Bimodality Coefficient) = $(\gamma^2 + 1) / (\kappa + 3(n-1)^2 / ((n-2)(n-3)))$ — BC > 0.555 → біполярний розподіл*

PI = середнє нормованих (0-1) рангів AP + AI + BC

* Біполярні твердження (BC > 0.555) позначено зірочкою у стовпці BC.

Ранг	№	Твердження	Тип	М	%≥+3	%≤-3	AP	AI (var/16)	BC	PI
Висока поляризація (PI ≥ 0.55)										
1	2	Тягар несуть звичайні люди, еліта уникає	POP	+0.892	29.7%	13.5%	20.04	0.301	0.565 *	0.891
2	1	Влада змушена приймати непопулярні рішення	A-POP	-0.189	16.2%	18.9%	17.52	0.371	0.454	0.799
3	3	Переслідування опозиції = авторитаризм	NEU	+1.703	45.9%	2.7%	11.14	0.309	0.589 *	0.779
4	6	Довіряти рядовим громадянам, а не владі	POP	+0.541	10.8%	13.5%	12.09	0.217	0.548	0.640
5	16	Практики на місцях компетентніші за бюрократію	POP	-0.216	16.2%	16.2%	16.22	0.282	0.408	0.620
6	5	Цифровий облік = тотальний контроль	POP	-1.378	2.7%	32.4%	9.36	0.269	0.473	0.567
7	7	Різні погляди — нормально, не зрада	NEU	+0.649	13.5%	5.4%	8.55	0.202	0.535	0.549
8	8	Корупція в закупівлях = шкода армії	POP	+1.405	18.9%	2.7%	7.15	0.158	0.580 *	0.527
Помірна поляризація (0.30 ≤ PI < 0.55)										
9	9	Еліти використовують воєнний стан	POP	+0.649	16.2%	8.1%	11.47	0.216	0.384	0.437

Ранг	№	Твердження	Тип	М	%≥+3	%≤-3	AP	AI (var/16)	BC	PI
10	26	Жінки і сім'ї військових — несправедливий тягар	NEU	-0.297	8.1%	2.7%	4.68	0.180	0.514	0.435
11	15	Є люди, що навмисно наживаються на війні	POP	-1.135	2.7%	21.6%	7.64	0.198	0.418	0.392
12	4	Командна верхівка гальмує розвиток	POP	+0.027	8.1%	10.8%	9.36	0.213	0.362	0.373
13	18	За провали — відповідальність конкретної особи	NEU	-0.514	0.0%	16.2%	0.00	0.165	0.520	0.346
14	25	Влада живе у відірваній від народу реальності	POP	-0.216	5.4%	10.8%	7.64	0.191	0.381	0.341
15	30	Довіра до інституцій — умова перемоги	NEU	+0.432	10.8%	2.7%	5.41	0.221	0.384	0.341
16	10	Демократичні інститути — пріоритет	NEU	+0.189	10.8%	5.4%	7.64	0.197	0.371	0.336
17	14	Відсутність виборів = загроза демократії	NEU	-0.162	5.4%	5.4%	5.41	0.172	0.400	0.303
Низька поляризація (PI < 0.30)										
18	19	Повна прозорість влади — небезпечна і неможлива	A-POP	-1.622	0.0%	29.7%	0.00	0.196	0.428	0.274
19	11	ТЦК = каральний механізм	POP	+0.568	5.4%	5.4%	5.41	0.123	0.374	0.216
20	28	Рішення про майбутнє — воля тих, хто несе тягар	POP	-0.595	5.4%	8.1%	6.62	0.123	0.353	0.212
21	29	Влада зацікавлена у затягуванні конфлікту	POP	-0.568	2.7%	10.8%	5.41	0.137	0.335	0.187
22	24	Соціальна нерівність під час війни зростає	POP	0.000	5.4%	0.0%	0.00	0.135	0.406	0.179
23	23	Система мобілізації порушує права людини	POP	-1.189	0.0%	18.9%	0.00	0.135	0.400	0.170
24	20	Ті, хто в умовах війни, краще знають потреби	POP	-0.243	0.0%	5.4%	0.00	0.109	0.397	0.137

Ранг	№	Твердження	Тип	М	% $\geq+3$	% ≤-3	AP	AI (var/16)	BC	PI
25	22	Публічна критика влади — необхідна	NEU	+0.324	2.7%	2.7%	2.70	0.108	0.333	0.105
26	12	Складні проблеми не пояснити злим умислом	A-POP	+1.757	27.0%	0.0%	0.00	0.102	0.365	0.091
27	21	Витрати держави не відповідають потребам	POP	-0.595	0.0%	5.4%	0.00	0.095	0.346	0.061
28	13	Влада приймає рішення у своїх інтересах	POP	+0.676	8.1%	0.0%	0.00	0.122	0.315	0.056
29	27	Суспільство має беззастережно підтримувати керівництво	A-POP	-0.351	0.0%	2.7%	0.00	0.084	0.341	0.042
30	17	Мобілізація руйнує довіру до держави	POP	+0.297	5.4%	0.0%	0.00	0.114	0.305	0.035
Середнє (n=30)				+0.171	10.1%	8.5%	6.63	0.188	0.419	0.350
POP (n=18)		POP		+0.217	8.5%	9.7%	6.58	0.174	0.408	0.336
A-POP (n=4)		A-POP		+0.149	10.8%	12.8%	4.38	0.188	0.397	0.302
NEU (n=8)		NEU		+0.082	14.2%	5.4%	5.69	0.194	0.456	0.399
Kruskal-Wallis PI між типами: $H=1.086$, $df=2$, $p=0.581$ (н.з.) · Спірмен код $\times$ PI: $r=0.007$, $p=0.972$ (н.з.) · Спірмен код $\times$ AP: $r=0.160$, $p=0.400$ (н.з.)										

Примітки. AP=0 у 10 з 30 тверджень відсутність антагоністичного розколу (лише один хвіст заповнений). Kruskal-Wallis незначущий ($p=0.581$) – поляризація тематично специфічна, не визначається популістським/антипопулістським змістом. Найсильніший розкол на твердженнях про розподіл тягарів (№2, POP) і легітимність рішень влади (№1, A-POP). $n=37$; шкала Q-сортування $-4\dots+4$; DeCarlo (1997) для BC.